

ПРИЛОЖЕНИЕ А

ТАБЛИЦА СЪС СПРАВКА ПО ОБЛАСТИ, ОБЩИНИ И ФОРМИ НА ДЕТСКО УЧАСТИЕ

Област	Община	Форма на детско участие	
		Брой училища с училищни съвети	Брой общински детски съвети
Благоевград	Благоевград		2
	Гоце Делчев	1	1
	Сандански	3	Няма данни
	Якоруда	1	Няма данни
Бургас	Камено	1	Няма данни
	Царево	1	Няма данни
	Несебър	2	Няма данни
	Созопол	1	Няма данни
	Поморие	4	Няма данни
Варна	Варна		1
	Провадия	7	Няма данни
Велико Търново	Велико Търново	7	1
	Полски Тръмбеш	1	Няма данни
	Златарица	1	Няма данни
	Свищов	2	Няма данни
	Кула	2	Няма данни
	Козлодуй		1
Враца	Оряхово	1	Няма данни
	Хайредин	2	1
	Габрово	7	Няма данни
Габрово	Дряново	2	Няма данни
	Трявна	1	Няма данни

Кюстендил	Кюстендил		1
	Кочериново	1	Няма данни
Кърджали	Кърджали		1
Ловеч	Троян	3	Няма данни
Монтана	Берковица	2	Няма данни
	Брусарци	1	Няма данни
	Вършец	2	1
	Монтана		1
Пазарджик	Ракитово	2	Няма данни
	Стрелча	2	Няма данни
	Панагюрище	1	Няма данни
Перник	Перник	22	Няма данни
	Брезник	2	Няма данни
Плевен	Долни	1	Няма данни
	Дъбник		
Русе	Русе		1
Силистра	Силистра	11	1
	Тутракан	2	1
	Главиница	4	Няма данни
	Кайнарджа	2	Няма данни
	Дулово	1	Няма данни
Сливен	Твърдица		1
	Котел		1
	Нова Загора		1
Смолян	Мадан		1
София – област	Ботевград	6	Няма данни
	Долна баня	1	Няма данни
	Костинброд	6	Няма данни
	Пирдоп	1	Няма данни
Стара Загора	Стара Загора		1
	Братя	1	Няма данни
	Даскалови		

Търговище	Опака	1	Няма данни
	Попово	8	Няма данни
Хасково	Тополовград	1	Няма данни
	Димитровград		1
Шумен	Шумен		2
Ямбол	Ямбол	6	Няма данни
ОБЩО		137	23

ТАБЛИЦА СЪС СПРАВКА ПО ОБЩИНИ И ФОРМИ НА ДЕТСКО УЧАСТИЕ

№	Община	Форма на детско участие
1.	Благоевград	Детски парламент
2.	Благоевград	Общински детски съвет
3.	Гоце Делчев	Общински детски парламент
4.	Варна	Младежки парламент
5.	Велико Търново	Градски ученически парламент
6.	Хайредин	Общински съвет на децата
7.	Козлодуй	Общински детски и младежки парламент
8.	Кюстендил	Младежки общински парламент
9.	Кърджали	Детски младежки парламент
10.	Монтана	Общински детски съвет
11.	Вършец	Общински детски съвет
12.	Панагюрище	Ученически парламент
13.	Русе	Младежки парламент
14.	Силистра	Ученически парламент
15.	Тутракан	Общински ученически парламент
16.	Твърдица	Общински детски съвет
17.	Котел	Общински съвет на децата
18.	Нова Загора	Общински съвет на децата/общински ученически парламент
19.	Мадан	Младежки парламент
20.	Стара Загора	Младежки общински съвет
21.	Димитровград	Общински ученически парламент
22.	Шумен	Ученически градски парламент
23.	Шумен	Детски градски парламент

ПРИЛОЖЕНИЕ 1

ДЕТСКО ПРОУЧВАНЕ

Здравей, казвал ли ти е някой възрастен, че имаш право да изразяваш мнението си? Знаеш ли, че твоето мнение трябва да бъде чуто и възприемано от възрастните с присъщата сериозност?

Не знаем какви ще са отговорите ти, но наистина ни се иска да разберем!

... и тъй като има много деца и млади хора, подготвихме този въпросник, повече деца и млади хора да ни дадат своя отговор. Не би трябвало да ти отнеме повече от 10 минути да го попълниш. Можеш да потърсиш съдействие и от възрастен.

Много деца и млади хора от други страни вече отговориха на по-голяма част от въпросите. И заради това можеш да споделяш въпросника със свои приятели без ограничения. Твоите отговори ще ни помогнат да разберем по-добре твоите усещания и твоите разбирания относно правото ти да бъдеш чуто/а и взето/а на сериозно.

ВЪПРОСНИКЪТ Е АНОНИМЕН. МОЖЕШ ДА ДАВАШ ОТГОВОРИТЕ СИ КАТО ОТБЕЛЯЗВАШ С ☒ ☒ ☒

1. На колко си години?

☐ 7-9 ☐ 10-12 ☐ 13-15 ☐ 16-18

2. Момиче или момче си?

☐ boy ☐ girl

3. В какво училище учиш?

☐ не съм ученик ☐ начално училище ☐ основно училище ☐ гимназия ☐ друго:

4. Колко често мислиш, че възрастните те слушат и взимат сериозно гледната точка на децата и младите хора?

☐ винаги ☐ през повечето време ☐ понякога ☐ почти никога ☐ никога ☐ не съм сигурна/сигурен

5. Колко често мислиш, че гледните ти точки се изслушват и възприемат сериозно от следните възрастни?

	Винаги	През повечето време	Понякога	Почти никога	Никога	Не съм сигурна/сигурен	Не зная кои са тези	Не ме касае
Родители								
Учители								
Доктори/здравни работници								
Социални работници								
Прокурори, съдии, адвокати								
Полиции								
Медии (телевизия, радио, вестници, интернет)								
Служители в общината								
Служители в министерства								

6. Колко влияние чувстваш, че имаш върху решенията, които възрастните взимат? До каква степен можеш да повлияеш и да промениш взети решения?

	Голямо влияние	Известно влияние	Малко влияние	Нямам влияние	Не съм сигурна/сигурен	Не ме касае
В семейството						
В училище						
В квартала						
При доктора/мед. сестра						
При социалния работник						
При прокурора, съдията, адвоката						
В полицията						
В общината						
В министерствата						

7. В каква степен вярваш, че следните организации/възрастни помагат да се защитава правото на децата и младите хора да бъдат чути и тяхното мнение да се вземе сериозно?

	Никак	Много малко	По-скоро малко	По-скоро повече	Много	Наистина много	Не съм сигурна/сигурен	Не зная кои са тези
Местния детски парламент								
Училищния съвет								
Младежкия парламент								
Обществения защитник на правата (Омбудсман)								
Парламента								
Националната телефонна линия за деца (116111)								
Неправителствени организации								

8. През последните 12 месеца някой от следните хора каза ли ти, че имаш правото да изразяваш своето мнение, да бъдеш чут/а и да бъдеш взет/а сериозно?
(може да посочиш повече от един отговор)

- ☐ Родителите ти
- ☐ Сестра/Брат
- ☐ Друг член на семейството
- ☐ Други деца и млади хора
- ☐ Учители и преподаватели
- ☐ възрастен, който работи с теб в извън-класни дейности (треньор, музикант, др.)
- ☐ Социален работник
- ☐ Доктор или друг здравен работник
- ☐ Прокурор, съдия, адвокат
- ☐ Полиция
- ☐ Младежки работник
- ☐ Представител на общинската администрация
- ☐ Друг възрастен
- ☐ На съм сигурна/сигурен
- ☐ Никой не ми е казал, че децата имат право да бъдат чути и взети сериозно

9. Чувстваш ли се мотивиран да взимаш участие в решения?

- ☐ винаги
- ☐ през повечето време
- ☐ понякога
- ☐ почти никога
- ☐ никога
- ☐ не съм сигурна/сигурен

10. Какво те мотивира да взимаш участие в решения?
(може да посочиш повече от един отговор)

- ☐ Развива света;
- ☐ Информираното съгласие;
- ☐ Желанието да участвам;
- ☐ Енергизира целенасочено поведение;
- ☐ Допълва психологичните ми нужди;
- ☐ Овластява ме;

- ☐ Усещането за принадлежност;
- ☐ Не съм сигурна/сигурен;
- ☐ Създава възможности;
- ☐ Солидарността;
- ☐ Помага при създаването на разнообразие за важни решения;
- ☐ Подпомага обикновените хора да постигат необикновени резултати;
- ☐ Друго:

11. Как/Какво очакваш да се промени в процесите, в които активно участваш?

.....

.....

12. През настоящата учебна година колко пъти твоето мнение бе поискано и взето предвид за дейностите в твоето училище?

- ☐ Нито веднъж
- ☐ По-малко от 10 пъти
- ☐ Между 10 и 20 пъти
- ☐ Повече от 20 пъти

13. Колко от педагозите в твоето училище се интересуват от мнението ти по училищни въпроси?

- ☐ нито един
- ☐ между 1 и 5
- ☐ повечето
- ☐ всички

14. Има ли в твоето училище форма за организиране на децата, която помага мнението им да се изразява, да бъде чуто и да се уважава?

- ☐ не
- ☐ да, ученически съвет
- ☐ да, ученически парламент
- ☐ да, ученически говорител
- ☐ да, детски защитник
- ☐ да, друго:

15. До сега имал/а ли си възможност да участваш със свое мнение в решения, свързани с учебното съдържание и учебния процес в твоето училище?

- ☐ да
- ☐ не

Благодарим!
Екипът на детското проучване

ПРИЛОЖЕНИЕ 3-1

Въпрос		Отговор		Забележка
1	НА КОЛКО ГОДИНИ СИ	без отговор	1	
		7-9	1	
		10-12	2	
		13-15	2	
		16-18	8	
2	МОМИЧЕ ИЛИ МОМЧЕ	без отговор	1	
		момиче	11	
		момче	2	
3	В КАКВО УЧИЛИЩЕ УЧИШ	без отговор	1	
		не съм ученик	0	
		начално училище	2	
		основно училище	2	
		гимназия	9	
		друго	0	
4	КОЛКО ЧЕСТО МИСЛИШ, ЧЕ ВЪЗРАСТНИТЕ ТЕ СЛУШАТ И ВЗИМАТ СЕРИОЗНО ГЛЕДНАТА ТОЧКА НА ДЕЦАТА И МЛАДИТЕ ХОРА	без отговор	1	
		винаги	0	
		през повечето време	7	
		понякога	4	
		почти никога	2	
		никога	0	
		не съм сигурен	0	
5.1	КОЛКО ЧЕСТО МИСЛИШ, ЧЕ ГЛЕДНИТЕ ТИ ТОЧКИ СЕ ИЗСЛУЖВАТ И ВЪЗПРИЕМАТ СЕРИОЗНО ОТ СЛЕДНИТЕ ВЪЗРАСТНИ <i>родители</i>	без отговор	1	
		винаги	3	
		през повечето време	6	
		понякога	3	
		почти никога	1	
		никога	0	
		не съм сигурен	0	
		не зная кои са тези	0	
		не ме касае	0	

5.2	КОЛКО ЧЕСТО МИСЛИШ, ЧЕ ГЛЕДНИТЕ ТИ ТОЧКИ СЕ ИЗСЛУЖВАТ И ВЪЗПРИЕМАТ СЕРИОЗНО ОТ СЛЕДНИТЕ ВЪЗРАСТНИ <i>учители</i>	без отговор	1	
		винаги	1	
		през повечето време	2	
		понякога	9	
		почти никога	0	
		никога	1	
		не съм сигурен	0	
		не зная кои са тези	0	
		не ме касае	0	
5.3	КОЛКО ЧЕСТО МИСЛИШ, ЧЕ ГЛЕДНИТЕ ТИ ТОЧКИ СЕ ИЗСЛУЖВАТ И ВЪЗПРИЕМАТ СЕРИОЗНО ОТ СЛЕДНИТЕ ВЪЗРАСТНИ <i>доктори</i>	без отговор	1	
		винаги	0	
		през повечето време	3	
		понякога	3	
		почти никога	2	
		никога	1	
		не съм сигурен	3	
		не зная кои са тези	0	
		не ме касае	1	
5.4	КОЛКО ЧЕСТО МИСЛИШ, ЧЕ ГЛЕДНИТЕ ТИ ТОЧКИ СЕ ИЗСЛУЖВАТ И ВЪЗПРИЕМАТ СЕРИОЗНО ОТ СЛЕДНИТЕ ВЪЗРАСТНИ <i>социални работници</i>	без отговор	1	
		винаги	0	
		през повечето време	2	
		понякога	3	
		почти никога	0	
		никога	0	
		не съм сигурен	1	
		не зная кои са тези	3	
		не ме касае	4	
5.5	КОЛКО ЧЕСТО МИСЛИШ, ЧЕ ГЛЕДНИТЕ ТИ ТОЧКИ СЕ ИЗСЛУЖВАТ И ВЪЗПРИЕМАТ СЕРИОЗНО ОТ СЛЕДНИТЕ ВЪЗРАСТНИ	без отговор	1	
		винаги	0	
		през повечето време	0	
		понякога	3	
		почти никога	1	

	<i>прокурори, съдии, адвокати</i>	никога	1	
		не съм сигурен	1	
		не зная кои са тези	1	
		не ме касае	6	
5.6	КОЛКО ЧЕСТО МИСЛИШ, ЧЕ ГЛЕДНИТЕ ТИ ТОЧКИ СЕ ИЗСЛУЖВАТ И ВЪЗПРИЕМАТ СЕРИОЗНО ОТ СЛЕДНИТЕ ВЪЗРАСТНИ <i>полицаи</i>	без отговор	1	
		винаги	0	
		през повечето време	1	
		понякога	1	
		почти никога	1	
		никога	1	
		не съм сигурен	3	
		не зная кои са тези	1	
		не ме касае	5	
5.7	КОЛКО ЧЕСТО МИСЛИШ, ЧЕ ГЛЕДНИТЕ ТИ ТОЧКИ СЕ ИЗСЛУЖВАТ И ВЪЗПРИЕМАТ СЕРИОЗНО ОТ СЛЕДНИТЕ ВЪЗРАСТНИ <i>медии</i>	без отговор	1	
		винаги	1	
		през повечето време	1	
		понякога	2	
		почти никога	4	
		никога	2	
		не съм сигурен	1	
		не зная кои са тези	0	
		не ме касае	2	
5.8	КОЛКО ЧЕСТО МИСЛИШ, ЧЕ ГЛЕДНИТЕ ТИ ТОЧКИ СЕ ИЗСЛУЖВАТ И ВЪЗПРИЕМАТ СЕРИОЗНО ОТ СЛЕДНИТЕ ВЪЗРАСТНИ <i>служители в община</i>	без отговор	2	
		винаги	0	
		през повечето време	1	
		понякога	5	
		почти никога	1	
		никога	1	
		не съм сигурен	0	
		не зная кои са тези	1	
		не ме касае	3	
5.9		без отговор	1	

	КОЛКО ЧЕСТО МИСЛИШ, ЧЕ ГЛЕДНИТЕ ТИ ТОЧКИ СЕ ИЗСЛУЖВАТ И ВЪЗПРИЕМАТ СЕРИОЗНО ОТ СЛЕДНИТЕ ВЪЗРАСТНИ <i>служители в министерства</i>	винаги	0	
		през повечето време	0	
		понякога	2	
		почти никога	2	
		никога	3	
		не съм сигурен	1	
		не зная кои са тези	1	
		не ме касае	4	
6.1	КОЛКО ВЛИЯНИЕ ЧУВСТВАШ, ЧЕ ИМАШ ВЪРХУ РЕШЕНИЯТА, КОИТО ВЪЗРАСТНИТЕ ВЗИМАТ? ДО КАКВА СТЕПЕН МОЖЕШ ДА ПОВЛИЯЕШ И ДА ПРОМЕНИШ ВЗЕТИ РЕШЕНИЯ <i>в семейството</i>	без отговор	1	
		голямо	8	
		известно влияние	2	
		малко влияние	2	
		нямам влияние	0	
		не съм сигурен	1	
		не ме касае	0	
6.2	КОЛКО ВЛИЯНИЕ ЧУВСТВАШ, ЧЕ ИМАШ ВЪРХУ РЕШЕНИЯТА, КОИТО ВЪЗРАСТНИТЕ ВЗИМАТ? ДО КАКВА СТЕПЕН МОЖЕШ ДА ПОВЛИЯЕШ И ДА ПРОМЕНИШ ВЗЕТИ РЕШЕНИЯ <i>в училище</i>	без отговор	1	
		голямо	2	
		известно влияние	6	
		малко влияние	4	
		нямам влияние	0	
		не съм сигурен	1	
		не ме касае	0	
6.3	КОЛКО ВЛИЯНИЕ ЧУВСТВАШ, ЧЕ ИМАШ ВЪРХУ РЕШЕНИЯТА, КОИТО ВЪЗРАСТНИТЕ ВЗИМАТ? ДО КАКВА СТЕПЕН МОЖЕШ ДА ПОВЛИЯЕШ И ДА ПРОМЕНИШ ВЗЕТИ РЕШЕНИЯ <i>в квартала</i>	без отговор	1	
		голямо	1	
		известно влияние	6	
		малко влияние	2	
		нямам влияние	1	
		не съм сигурен	2	
		не ме касае	1	
6.4	КОЛКО ВЛИЯНИЕ ЧУВСТВАШ, ЧЕ ИМАШ ВЪРХУ РЕШЕНИЯТА, КОИТО ВЪЗРАСТНИТЕ ВЗИМАТ?	без отговор	1	
		голямо	0	
		известно влияние	2	

	ДО КАКВА СТЕПЕН МОЖЕШ ДА ПОВЛИЯЕШ И ДА ПРОМЕНИШ ВЗЕТИ РЕШЕНИЯ <i>при доктора</i>	малко влияние	4	
		нямам влияние	2	
		не съм сигурен	4	
		не ме касае	1	
6.5	КОЛКО ВЛИЯНИЕ ЧУВСТВАШ, ЧЕ ИМАШ ВЪРХУ РЕШЕНИЯТА, КОИТО ВЪЗРАСТНИТЕ ВЗИМАТ? ДО КАКВА СТЕПЕН МОЖЕШ ДА ПОВЛИЯЕШ И ДА ПРОМЕНИШ ВЗЕТИ РЕШЕНИЯ <i>при социалния работник</i>	без отговор	1	
		голямо	0	
		известно влияние	5	
		малко влияние	1	
		нямам влияние	1	
		не съм сигурен	1	
		не ме касае	5	
6.6	КОЛКО ВЛИЯНИЕ ЧУВСТВАШ, ЧЕ ИМАШ ВЪРХУ РЕШЕНИЯТА, КОИТО ВЪЗРАСТНИТЕ ВЗИМАТ? ДО КАКВА СТЕПЕН МОЖЕШ ДА ПОВЛИЯЕШ И ДА ПРОМЕНИШ ВЗЕТИ РЕШЕНИЯ <i>при прокурора, съдията, адвоката</i>	без отговор	1	
		голямо	0	
		известно влияние	1	
		малко влияние	1	
		нямам влияние	1	
		не съм сигурен	4	
		не ме касае	6	
6.7	КОЛКО ВЛИЯНИЕ ЧУВСТВАШ, ЧЕ ИМАШ ВЪРХУ РЕШЕНИЯТА, КОИТО ВЪЗРАСТНИТЕ ВЗИМАТ? ДО КАКВА СТЕПЕН МОЖЕШ ДА ПОВЛИЯЕШ И ДА ПРОМЕНИШ ВЗЕТИ РЕШЕНИЯ <i>в полицията</i>	без отговор	2	
		голямо	0	
		известно влияние	1	
		малко влияние	2	
		нямам влияние	1	
		не съм сигурен	5	
		не ме касае	3	
6.8	КОЛКО ВЛИЯНИЕ ЧУВСТВАШ, ЧЕ ИМАШ ВЪРХУ РЕШЕНИЯТА, КОИТО ВЪЗРАСТНИТЕ ВЗИМАТ? ДО КАКВА СТЕПЕН МОЖЕШ ДА ПОВЛИЯЕШ И ДА ПРОМЕНИШ ВЗЕТИ РЕШЕНИЯ <i>в общината</i>	без отговор	1	
		голямо	1	
		известно влияние	2	
		малко влияние	3	
		нямам влияние	3	
		не съм сигурен	1	
		не ме касае	3	

6.9	КОЛКО ВЛИЯНИЕ ЧУВСТВАШ, ЧЕ ИМАШ ВЪРХУ РЕШЕНИЯТА, КОИТО ВЪЗРАСТНИТЕ ВЗИМАТ? ДО КАКВА СТЕПЕН МОЖЕШ ДА ПОВЛИЯЕШ И ДА ПРОМЕНИШ ВЗЕТИ РЕШЕНИЯ <i>в министерствата</i>	без отговор	1	
		голямо	1	
		известно влияние	2	
		малко влияние	0	
		нямам влияние	6	
		не съм сигурен	1	
		не ме касае	3	
7.1	В КАКВА СТЕПЕН ВЯРВАШ, ЧЕ СЛЕДНИТЕ ОРГАНИЗАЦИИ ПОМАГАТ ДА СЕ ЗАЩИТАВА ПРАВОТО НА ДЕЦАТА ДА БЪДАТ ЧУТИ <i>местния детски парламент</i>	без отговор	1	
		никак	0	
		много малко	2	
		по-скоро мало	5	
		по-скоро повече	1	
		много	1	
		Наистина много	1	
		не съм сигурен	2	
		не зная кои са тези	1	
7.2	В КАКВА СТЕПЕН ВЯРВАШ, ЧЕ СЛЕДНИТЕ ОРГАНИЗАЦИИ ПОМАГАТ ДА СЕ ЗАЩИТАВА ПРАВОТО НА ДЕЦАТА ДА БЪДАТ ЧУТИ <i>училищния съвет</i>	без отговор	1	
		никак	0	
		много малко	0	
		по-скоро мало	3	
		по-скоро повече	4	
		много	2	
		Наистина много	3	
		не съм сигурен	1	
		не зная кои са тези	0	
7.3	В КАКВА СТЕПЕН ВЯРВАШ, ЧЕ СЛЕДНИТЕ ОРГАНИЗАЦИИ ПОМАГАТ ДА СЕ ЗАЩИТАВА ПРАВОТО НА ДЕЦАТА ДА БЪДАТ ЧУТИ <i>младежкия парламент</i>	без отговор	1	
		никак	0	
		много малко	0	
		по-скоро мало	2	
		по-скоро повече	2	
		много	2	
		Наистина много	2	

		не съм сигурен	2	
		не зная кои са тези	3	
7.4	В КАКВА СТЕПЕН ВЯРВАШ, ЧЕ СЛЕДНИТЕ ОРГАНИЗАЦИИ ПОМАГАТ ДА СЕ ЗАЩИТАВА ПРАВОТО НА ДЕЦАТА ДА БЪДАТ ЧУТИ <i>обществения защитник на правата (омбудман)</i>	без отговор	1	
		никак	1	
		много малко	1	
		по-скоро мало	2	
		по-скоро повече	2	
		много	1	
		Наистина много	3	
		не съм сигурен	1	
		не зная кои са тези	2	
7.5	В КАКВА СТЕПЕН ВЯРВАШ, ЧЕ СЛЕДНИТЕ ОРГАНИЗАЦИИ ПОМАГАТ ДА СЕ ЗАЩИТАВА ПРАВОТО НА ДЕЦАТА ДА БЪДАТ ЧУТИ <i>парламента</i>	без отговор	1	
		никак	3	
		много малко	3	
		по-скоро мало	3	
		по-скоро повече	0	
		много	0	
		Наистина много	1	
		не съм сигурен	1	
		не зная кои са тези	2	
7.6	В КАКВА СТЕПЕН ВЯРВАШ, ЧЕ СЛЕДНИТЕ ОРГАНИЗАЦИИ ПОМАГАТ ДА СЕ ЗАЩИТАВА ПРАВОТО НА ДЕЦАТА ДА БЪДАТ ЧУТИ <i>НТЛД 116111</i>	без отговор	2	
		никак	1	
		много малко	0	
		по-скоро мало	0	
		по-скоро повече	2	
		много	1	
		Наистина много	5	
		не съм сигурен	2	
		не зная кои са тези	1	
7.7	В КАКВА СТЕПЕН ВЯРВАШ, ЧЕ СЛЕДНИТЕ ОРГАНИЗАЦИИ ПОМАГАТ ДА СЕ ЗАЩИТАВА	без отговор	1	
		никак	0	
		много малко	1	

	ПРАВОТО НА ДЕЦАТА ДА БЪДАТ ЧУТИ <i>нпо</i>	по-скоро мало	0	
		по-скоро повече	2	
		много	1	
		Наистина много	3	
		не съм сигурен	4	
		не зная кои са тези	2	
8	ПРЕЗ ПОСЛЕДНИТЕ 12 МЕСЕЦА НЯКОЙ ОТ СЛЕДНИТЕ ХОРА КАЗА ЛИ ТИ, ЧЕ ИМА ПРАВОТО ДА ИЗРАЗЯВАШ СВОЕТО МНЕНИЕ	без отговор	1	
		родители	9	
		брат/сестра	2	
		друг член на семейството	3	
		други деца	4	
		учители и преподаватели	8	
		възрастен, който работи в извън- класни дейности	7	
		социален работник	0	
		доктор	0	
		прокурор	0	
		полицай	0	
		младежки работник	3	
		представител на община	2	
		друг възрастен	3	
		не съм сигурен	4	
		никой не ми е казвал	0	
9	ЧУВСТВАШ ЛИ СЕ МОТИВИРАН ДА ВЗИМАШ УЧАСТИЕ В РЕШЕНИЯ?	без отговор	1	
		винаги	5	
		през повечето време	6	
		понякога	2	
		почти никога	0	
		никога	0	

		не съм сигурен	0	
10	КАКВО ТЕ МОТИВИРА ДА ВЗИМАШ УЧАСТИЕ В РЕШЕНИЯ?	без отговор	1	
		развива света	7	
		информираното съгласие	4	
		желанието да участвам	7	
		енергизира целенасочено поведение	6	
		допълва псих. нужди	3	
		овластява ме	0	
		усещането принадл.	5	
		не съм сигурен	1	
		създава възможности	7	
		солидарността	4	
		помага при създаването на разнообразие за важни решения	5	
		подпомага обикн. хора да постигат необикн. резултати	3	
		друго	1	
11	КАКВО ОЧАКВАШ ДА СЕ ПРОМЕНИ В ПРОЦЕСИТЕ, В КОИТО АКТИВНО УЧАСТВАШ?	без отговор	9	
		Вж. Приложение 3-4	5	
12	ПРЕЗ НАСТОЯЩАТА УЧ. ГОДИНА КОЛКО ПЪТИ ТВОЕТО МНЕНИЕ БЕ ПОИСКАНО И ВЗЕТО ПРЕДВИД ЗА ДЕЙНОСТИТЕ В ТВОЕТО У-ЩЕ?	без отговор	1	
		нито веднъж	4	
		по-малко т 10 пъти	3	
		между 10-20 пъти	5	
		повече от 20 пъти	1	
13		без отговор	1	

	КОЛКО ОТ ПЕДАГОЗИТЕ В ТВОЕТО У-ЩЕ СЕ ИНТЕРЕСУВАТ ОТ МНЕНИЕТО ТИ ПО УЧ. ВЪПРОСИ	нито един	4	
		между 1 и 5	7	
		повечето	1	
		всички	1	
14	ИМА ЛИ В ТВОЕТО У-ЩЕ ФОРМА ЗА ОРГАН. НА ДЕЦАТА, КОЯТО ПОМАГА МНЕНИЕТО ИМ ДА СЕ ИЗАЗЯВА, ДА БЪДЕ ЧУТО И ДА СЕ УВАЖАВА	без отговор	1	
		не	2	
		да, ученически съвет	10	
		да, ученически парламент	0	
		да, ученически говорител	0	
		да, детски защитник	0	
		да, друго	1	
15	ДО СЕГА ИМАЛ ЛИ СИ ВЪЗМОЖНОСТ ДА УЧАСТВАШ СЪС СВОЕТО МНЕНИЕ В РЕШЕНИЯ, СВЪРЗАНИ С УЧ. СЪДЪРЖАНИЕ И УЧ. ПРОЦЕС	без отговор	1	
		Да	3	
		Не	10	

ОБОБЩЕНИ СПРАВКИ ОТ НАТРУПАНИТЕ ОТГОВОРИ НА ЕЛЕКТРОННИТЕ
 ВЕРСИИ НА ВЪПРОСНИКА – разгърнат списък на елементите от отделните отговори
 на всяко анкетирано дете от англо-езичен въпросник

The following table provides information on the company's financial performance, including revenue, expenses, and net income, for the periods ended December 31, 2023, and December 31, 2022. The data is presented in millions of dollars, unless otherwise indicated. The company's financial performance is summarized in the following table:																																																																																																			
Period	Revenue	Cost of Sales	Gross Profit	Selling, General, and Administrative Expenses	Research and Development Expenses	Amortization and Depreciation	Interest Expense	Other Income (Expense)	Income Before Income Taxes	Income Tax Expense	Net Income																																																																																								
2023	\$1,234,567	\$789,012	\$445,555	\$123,456	\$56,789	\$34,567	\$12,345	\$1,234	\$277,254	\$67,890	\$209,364																																																																																								
2022	\$1,123,456	\$712,345	\$411,111	\$112,345	\$51,234	\$32,109	\$11,234	\$1,123	\$255,385	\$62,109	\$193,276																																																																																								
2021	\$1,012,345	\$645,678	\$366,667	\$101,234	\$45,678	\$29,876	\$10,123	\$1,012	\$235,966	\$56,789	\$179,177																																																																																								
2020	\$901,234	\$578,901	\$322,333	\$90,123	\$40,123	\$27,654	\$9,012	\$901	\$213,836	\$51,234	\$162,602																																																																																								
2019	\$812,345	\$512,345	\$300,000	\$81,234	\$35,678	\$25,432	\$8,123	\$812	\$198,640	\$45,678	\$152,962																																																																																								
2018	\$723,456	\$456,789	\$266,667	\$72,345	\$30,123	\$23,210	\$7,234	\$723	\$177,188	\$40,123	\$137,065																																																																																								
2017	\$634,567	\$390,123	\$244,444	\$63,456	\$25,678	\$21,098	\$6,345	\$634	\$169,645	\$35,678	\$133,967																																																																																								
2016	\$545,678	\$323,456	\$222,222	\$54,567	\$20,123	\$18,901	\$5,456	\$545	\$158,731	\$30,123	\$128,608																																																																																								
2015	\$456,789	\$256,789	\$200,000	\$45,678	\$15,678	\$16,789	\$4,567	\$456	\$145,901	\$25,678	\$120,223																																																																																								
2014	\$367,890	\$190,123	\$177,767	\$36,789	\$10,123	\$14,567	\$3,678	\$367	\$134,567	\$20,123	\$114,444																																																																																								
2013	\$278,901	\$123,456	\$155,445	\$27,890	\$5,678	\$12,345	\$2,789	\$278	\$115,211	\$15,678	\$99,533																																																																																								
2012	\$189,012	\$78,901	\$110,111	\$18,901	\$3,456	\$8,765	\$1,890	\$189	\$88,700	\$10,123	\$78,577																																																																																								
2011	\$100,123	\$40,123	\$60,000	\$10,012	\$1,234	\$4,567	\$1,001	\$100	\$52,233	\$5,678	\$46,555																																																																																								
2010	\$12,345	\$5,678	\$6,667	\$1,234	\$0,123	\$0,987	\$0,123	\$123	\$6,345	\$0,987	\$5,358																																																																																								

10. What motivates you to take part in decision-making? (You can tick more than one)	COUNT	UNIQUE
Completes my psychological needs, I am not sure	1	1
Completes my psychological needs, I am not sure, Creates opportunities, Solidarity	1	1
Completes my psychological needs, Sense of belonging, Creates opportunities	1	1
Completes my psychological needs, Sense of belonging, Creates opportunities, Helps in making various important decisions	1	1
Completes my psychological needs, Sense of belonging, Solidarity	1	1
Completes my psychological needs, Solidarity, Helps in making various important decisions	1	1
Creates opportunities, Solidarity, Helps in making various important decisions	1	1
Develops the world	1	1
Develops the world, Creates opportunities	1	1
Develops the world, Creates opportunities, Solidarity	1	1
Develops the world, Empowerment	1	1
Develops the world, Empowerment, Creates opportunities	1	1
Develops the world, Energization of goal-orientated behavior, Completes my psychological needs, Creates opportunities, Helps in making various important decisions	1	1
Develops the world, Informed consent	1	1
Develops the world, Informed consent, Empowerment, Sense of belonging, Creates opportunities, Helps in making various important decisions	1	1
Develops the world, Informed consent, Sense of belonging, Creates opportunities	1	1
Develops the world, Informed consent, Willingness to participate, Completes my psychological needs, Creates opportunities, Solidarity	1	1
Develops the world, Informed consent, Willingness to participate, Completes my psychological needs, Sense of belonging, Creates opportunities, Solidarity, Helps in making various important decisions	1	1
Develops the world, Informed consent, Willingness to participate, Energization of goal-orientated behavior, Creates opportunities, Helps in making various important decisions	1	1
Develops the world, Informed consent, Willingness to participate, Energization of goal-orientated behavior, Empowerment, Sense of belonging, Creates opportunities, Solidarity, Helps in making various important decisions, Prompts ordinary people to achieve uncommon results, SACP Childrens council	1	1
Develops the world, Informed consent, Willingness to participate, Sense of belonging, Creates opportunities	1	1
Develops the world, Informed consent, Willingness to participate, Sense of belonging, Helps in making various important decisions	1	1
Develops the world, Solidarity	1	1
Develops the world, Willingness to participate, Energization of goal-orientated behavior, Completes my psychological needs	1	1
Develops the world, Willingness to participate, Energization of goal-orientated behavior, Completes my psychological needs, Creates opportunities	1	1
Develops the world, Willingness to participate, Energization of goal-orientated behavior, Empowerment, Sense of belonging, Creates opportunities, Prompts ordinary people to achieve uncommon results	1	1
Develops the world, Willingness to participate, Solidarity, Helps in making various important decisions	1	1
Empowerment	1	1
Empowerment, Solidarity	1	1
Energization of goal-orientated behavior	1	1
Energization of goal-orientated behavior, Creates opportunities, Helps in making various important decisions	1	1
Energization of goal-orientated behavior, Empowerment	1	1
Energization of goal-orientated behavior, Prompts ordinary people to achieve uncommon results	1	1
Energization of goal-orientated behavior, Sense of belonging, Creates opportunities	1	1
everyones good	1	1
Helps in making various important decisions	1	1
I am not sure	1	1
Informed consent	1	1
Informed consent, Empowerment, Sense of belonging, Creates opportunities	1	1
Informed consent, I am not sure	1	1
Informed consent, Willingness to participate	1	1
Informed consent, Willingness to participate, Creates opportunities	1	1
Informed consent, Willingness to participate, Energization of goal-orientated behavior, Empowerment, Creates opportunities, Helps in making various important decisions	1	1
Prompts ordinary people to achieve uncommon results	1	1
Sense of belonging, Creates opportunities, Prompts ordinary people to achieve uncommon results	1	1
Sense of belonging, Creates opportunities, Solidarity, Helps in making various important decisions	1	1
Solidarity, Myself	1	1
Willingness to participate	1	1
Willingness to participate, Completes my psychological needs	1	1
Willingness to participate, Energization of goal-orientated behavior, Empowerment, Creates opportunities, Solidarity, Prompts ordinary people to achieve uncommon results	1	1
Willingness to participate, Energization of goal-orientated behavior, Empowerment, Sense of belonging	1	1
Willingness to participate, Energization of goal-orientated behavior, Sense of belonging, Solidarity, Prompts ordinary people to achieve uncommon results	1	1
Willingness to participate, Sense of belonging, Prompts ordinary people to achieve uncommon results	1	1
Grand Total	40	40

ДЕТАЙЛНИ ОБОБЩЕНИ СПРАВКИ ОТ НАТРУПАНИТЕ ОТГОВОРИ НА ВЪПРОСНИКА

В4: Колко често мислиш, че възрастните те слушат и взимат сериозно гледната точка на децата и младите хора

	Честота	%	Valid Percent	Cumulative Percent
(1) Винаги	332	18,3	18,3	18,3
(2) През повечето време	412	22,8	22,8	41,1
(3) Понякога	720	39,8	39,8	80,9
(4) Почти никога	131	7,2	7,2	88,1
(5) Никога	56	3,1	3,1	91,2
Не съм сигурен/ сигурна	101	5,6	5,6	96,8
Без отговор	58	3,2	3,2	100,0
Total	1 810	100,0	100,0	

В5: Колко често мислиш, че гледните ти точки се изслушват и възприемат сериозно от следните възрастни

В5/ 1. Колко често мислиш, че гледните ти точки се изслушват и възприемат сериозно от следните възрастни: Родители?

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	(1) Винаги	692	38,2	38,2	38,2
	(2) През повечето време	472	26,1	26,1	64,3
	(3) Понякога	458	25,3	25,3	89,6
	(4) Почти никога	78	4,3	4,3	93,9
	(5) Никога	31	1,7	1,7	95,6
	Не съм сигурен/ сигурна	29	1,6	1,6	97,2
	Не зная кои са тези	2	0,1	0,1	97,3
	Не ме касае	6	0,3	0,3	97,7
	Без отговор	42	2,3	2,3	100,0
	Total	1 810	100,0	100,0	

В5/ 2. Колко често мислиш, че гледните ти точки се изслушват и възприемат сериозно от следните възрастни: Учители?

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	(1) Винаги	488	27,0	27,0	27,0
	(2) През повечето време	520	28,7	28,7	55,7

(3) Понякога	509	28,1	28,1	83,8
(4) Почти никога	118	6,5	6,5	90,3
(5) Никога	45	2,5	2,5	92,8
Не съм сигурен/ сигурна	54	3,0	3,0	95,8
Не зная кои са тези	2	0,1	0,1	95,9
Не ме касае	20	1,1	1,1	97,0
Без отговор	54	3,0	3,0	100,0
Total	1 810	100,0	100,0	

B5/ 3. Колко често мислиш, че гледните ти точки се изслушват и възприемат сериозно от следните възрастни: Доктори/ Здравни работници?

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	(1) Винаги	500	27,6	27,6	27,6
	(2) През повечето време	264	14,6	14,6	42,2
	(3) Понякога	409	22,6	22,6	64,8
	(4) Почти никога	149	8,2	8,2	73,0
	(5) Никога	139	7,7	7,7	80,7
	Не съм сигурен/ сигурна	130	7,2	7,2	87,9
	Не зная кои са тези	12	0,7	0,7	88,6
	Не ме касае	102	5,6	5,6	94,2
	Без отговор	105	5,8	5,8	100,0
	Total	1 810	100,0	100,0	

B5/ 4. Колко често мислиш, че гледните ти точки се изслушват и възприемат сериозно от следните възрастни: Социални работници?

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	(1) Винаги	193	10,7	10,7	10,7
	(2) През повечето време	159	8,8	8,8	19,4
	(3) Понякога	243	13,4	13,4	32,9
	(4) Почти никога	137	7,6	7,6	40,4
	(5) Никога	182	10,1	10,1	50,5
	Не съм сигурен/ сигурна	241	13,3	13,3	63,8
	Не зная кои са тези	136	7,5	7,5	71,3
	Не ме касае	317	17,5	17,5	88,8
	Без отговор	202	11,2	11,2	100,0
	Total	1 810	100,0	100,0	

B5/ 5. Колко често мислиш, че гледните ти точки се изслушват и възприемат сериозно от следните възрастни: Прокурори, съдии, адвокати?

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	(1) Винаги	148	8,2	8,2	8,2
	(2) През повечето време	104	5,7	5,7	13,9

(3) Понякога	119	6,6	6,6	20,5
(4) Почти никога	118	6,5	6,5	27,0
(5) Никога	236	13,0	13,0	40,1
Не съм сигурен/ сигурна	229	12,7	12,7	52,7
Не зная кои са тези	112	6,2	6,2	58,9
Не ме касае	517	28,6	28,6	87,5
Без отговор	227	12,5	12,5	100,0
Total	1 810	100,0	100,0	

B5/ 6. Колко често мислиш, че гледните ти точки се изслушват и възприемат сериозно от следните възрастни: Полицаи?

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	(1) Винаги	223	12,3	12,3	12,3
	(2) През повечето време	120	6,6	6,6	19,0
	(3) Понякога	205	11,3	11,3	30,3
	(4) Почти никога	136	7,5	7,5	37,8
	(5) Никога	238	13,1	13,1	50,9
	Не съм сигурен/ сигурна	233	12,9	12,9	63,8
	Не зная кои са тези	39	2,2	2,2	66,0
	Не ме касае	422	23,3	23,3	89,3
	Без отговор	194	10,7	10,7	100,0
	Total	1 810	100,0	100,0	

B5/ 7. Колко често мислиш, че гледните ти точки се изслушват и възприемат сериозно от следните възрастни: Медии (телевизия, радио, вестници, Интернет?)

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	(1) Винаги	134	7,4	7,4	7,4
	(2) През повечето време	108	6,0	6,0	13,4
	(3) Понякога	206	11,4	11,4	24,8
	(4) Почти никога	112	6,2	6,2	30,9
	(5) Никога	258	14,3	14,3	45,2
	Не съм сигурен/ сигурна	275	15,2	15,2	60,4
	Не зная кои са тези	63	3,5	3,5	63,9
	Не ме касае	462	25,5	25,5	89,4
	Без отговор	192	10,6	10,6	100,0
	Total	1 810	100,0	100,0	

B5/ 8. Колко често мислиш, че гледните ти точки се изслушват и възприемат сериозно от следните възрастни: Служители в общината?

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
--	-----------	---------	---------------	--------------------

Valid	(1) Винаги	106	5,9	5,9	5,9
	(2) През повечето време	102	5,6	5,6	11,5
	(3) Понякога	215	11,9	11,9	23,4
	(4) Почти никога	112	6,2	6,2	29,6
	(5) Никога	254	14,0	14,0	43,6
	Не съм сигурен/ сигурна	246	13,6	13,6	57,2
	Не зная кои са тези	90	5,0	5,0	62,2
	Не ме касае	491	27,1	27,1	89,3
	Без отговор	194	10,7	10,7	100,0
	Total	1 810	100,0	100,0	

В5/ 9. Колко често мислиш, че гледните ти точки се изслушват и възприемат сериозно от следните възрастни: Служители в министерства?

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	(1) Винаги	105	5,8	5,8	5,8
	(2) През повечето време	66	3,6	3,6	9,4
	(3) Понякога	108	6,0	6,0	15,4
	(4) Почти никога	96	5,3	5,3	20,7
	(5) Никога	330	18,2	18,2	39,0
	Не съм сигурен/ сигурна	242	13,4	13,4	52,3
	Не зная кои са тези	111	6,1	6,1	58,5
	Не ме касае	544	30,1	30,1	88,5
	Без отговор	208	11,5	11,5	100,0
	Total	1 810	100,0	100,0	

В5. Обобщени данни (честота)

	Винаги	През повечето време	понякога	Почти никога	никога	Не съм сигурна	Не зная кои са тези	Не ме касае	Без отг.
Родители	692	472	458	78	31	29	2	6	42
Учители	488	520	509	118	45	54	2	20	54
Доктори/здравни работници	500	264	409	149	139	130	12	102	105
Социални работници	193	159	243	137	182	241	136	317	202
Прокурори, съдии, адвокати	148	104	119	118	236	229	112	517	227
Полицаи	223	120	205	136	238	233	39	422	194

Медии (телевизия, радио, вестници, интернет)	134	108	206	112	258	275	63	462	192
Служител и в общината	106	102	215	112	254	246	90	491	194
Служител и в министерс тва	105	66	108	96	330	242	111	544	208

В6: Колко влияние чувстваш, че имаш върху решенията, които възрастните взимат? До каква степен можеш да повлияеш и да промениш взети решения?

В6/ 1. Колко влияние чувстваш, че имаш върху решенията, които възрастните вземат: В семейството?

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	(1) Голямо влияние	656	36,2	36,2	36,2
	(2) Известно влияние	584	32,3	32,3	68,5
	(3) Малко влияние	335	18,5	18,5	87,0
	(4) Нямам влияние	116	6,4	6,4	93,4
	Не съм сигурен/ сигурна	41	2,3	2,3	95,7
	Не ме касае	14	0,8	0,8	96,5
	Без отговор	64	3,5	3,5	100,0
	Total	1 810	100,0	100,0	

В6/ 2. Колко влияние чувстваш, че имаш върху решенията, които възрастните вземат: В училище?

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	(1) Голямо влияние	330	18,2	18,2	18,2
	(2) Известно влияние	599	33,1	33,1	51,3
	(3) Малко влияние	486	26,9	26,9	78,2
	(4) Нямам влияние	211	11,7	11,7	89,8
	Не съм сигурен/ сигурна	86	4,8	4,8	94,6
	Не ме касае	32	1,8	1,8	96,4
	Без отговор	66	3,6	3,6	100,0
	Total	1 810	100,0	100,0	

В6/ 3. Колко влияние чувстваш, че имаш върху решенията, които възрастните вземат: В квартала?

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
--	-----------	---------	---------------	--------------------

Valid	(1) Голямо влияние	304	16,8	16,8	16,8
	(2) Известно влияние	391	21,6	21,6	38,4
	(3) Малко влияние	373	20,6	20,6	59,0
	(4) Нямам влияние	364	20,1	20,1	79,1
	Не съм сигурен/ сигурна	115	6,4	6,4	85,5
	Не ме касае	130	7,2	7,2	92,7
	Без отговор	133	7,3	7,3	100,0
	Total	1 810	100,0	100,0	

В6/ 4. Колко влияние чувстваш, че имаш върху решенията, които възрастните вземат: При доктора/ мед. сестра?

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	(1) Голямо влияние	211	11,7	11,7	11,7
	(2) Известно влияние	255	14,1	14,1	25,7
	(3) Малко влияние	357	19,7	19,7	45,5
	(4) Нямам влияние	464	25,6	25,6	71,1
	Не съм сигурен/ сигурна	226	12,5	12,5	83,6
	Не ме касае	134	7,4	7,4	91,0
	Без отговор	163	9,0	9,0	100,0
	Total	1 810	100,0	100,0	

В6/ 5. Колко влияние чувстваш, че имаш върху решенията, които възрастните вземат: При социалния работник?

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	(1) Голямо влияние	113	6,2	6,2	6,2
	(2) Известно влияние	134	7,4	7,4	13,6
	(3) Малко влияние	213	11,8	11,8	25,4
	(4) Нямам влияние	403	22,3	22,3	47,7
	Не съм сигурен/ сигурна	287	15,9	15,9	63,5
	Не ме касае	455	25,1	25,1	88,7
	Без отговор	205	11,3	11,3	100,0
	Total	1 810	100,0	100,0	

В6/ 6. Колко влияние чувстваш, че имаш върху решенията, които възрастните вземат: При прокурора, съдията, адвоката?

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	(1) Голямо влияние	88	4,9	4,9	4,9
	(2) Известно влияние	93	5,1	5,1	10,0
	(3) Малко влияние	138	7,6	7,6	17,6
	(4) Нямам влияние	453	25,0	25,0	42,7
	Не съм сигурен/ сигурна	254	14,0	14,0	56,7
	Не ме касае	559	30,9	30,9	87,6

	Без отговор	225	12,4	12,4	100,0
	Total	1 810	100,0	100,0	

В6/ 7. Колко влияние чувстваш, че имаш върху решенията, които възрастните вземат: В полицията?

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	(1) Голямо влияние	122	6,7	6,7	6,7
	(2) Известно влияние	129	7,1	7,1	13,9
	(3) Малко влияние	157	8,7	8,7	22,5
	(4) Нямам влияние	467	25,8	25,8	48,3
	Не съм сигурен/ сигурна	243	13,4	13,4	61,8
	Не ме касае	486	26,9	26,9	88,6
	Без отговор	206	11,4	11,4	100,0
	Total	1 810	100,0	100,0	

В6/ 8. Колко влияние чувстваш, че имаш върху решенията, които възрастните вземат: В общината?

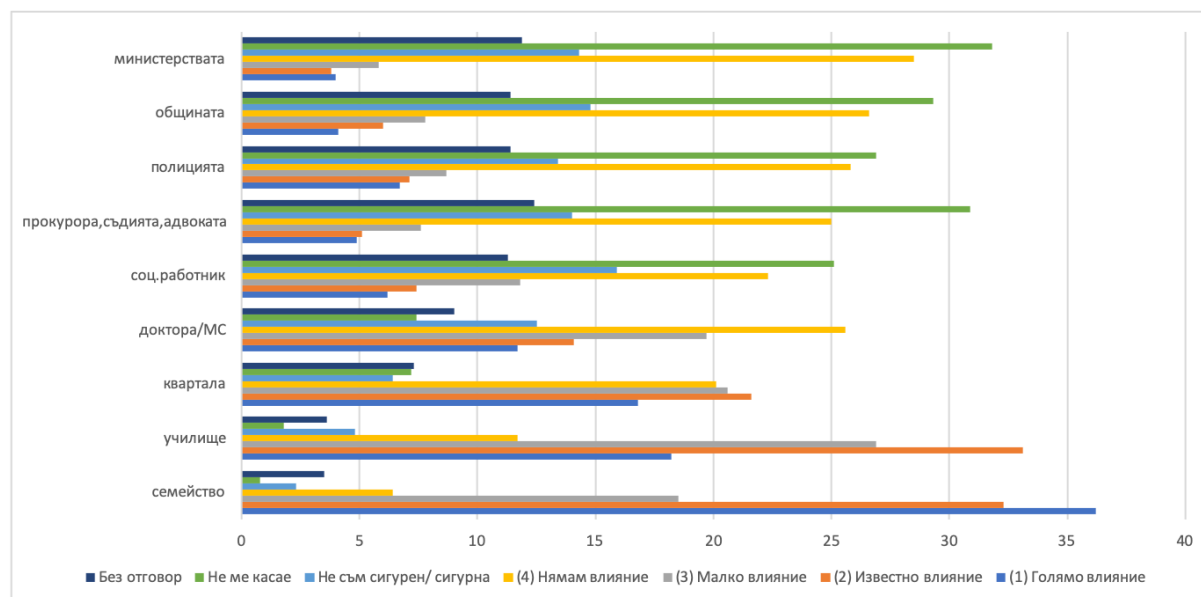
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	(1) Голямо влияние	74	4,1	4,1	4,1
	(2) Известно влияние	108	6,0	6,0	10,1
	(3) Малко влияние	141	7,8	7,8	17,8
	(4) Нямам влияние	481	26,6	26,6	44,4
	Не съм сигурен/ сигурна	268	14,8	14,8	59,2
	Не ме касае	531	29,3	29,3	88,6
	Без отговор	207	11,4	11,4	100,0
	Total	1 810	100,0	100,0	

В6/ 9. Колко влияние чувстваш, че имаш върху решенията, които възрастните вземат: В министерствата?

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	(1) Голямо влияние	72	4,0	4,0	4,0
	(2) Известно влияние	68	3,8	3,8	7,7
	(3) Малко влияние	105	5,8	5,8	13,5
	(4) Нямам влияние	516	28,5	28,5	42,0
	Не съм сигурен/ сигурна	258	14,3	14,3	56,3
	Не ме касае	575	31,8	31,8	88,1
	Без отговор	216	11,9	11,9	100,0
	Total	1 810	100,0	100,0	

В6: Обобщени данни (процент)

В6	семејств о	училищ е	кварта л	доктора / МС	соц. работни к	прокурор а, съдията, адвоката	полици я	общин а	Мин- ва
(1) Голямо влияние	36,2	18,2	16,8	11,7	6,2	4,9	6,7	4,1	4
(2) Известн о влияние	32,3	33,1	21,6	14,1	7,4	5,1	7,1	6	3,8
(3) Малко влияние	18,5	26,9	20,6	19,7	11,8	7,6	8,7	7,8	5,8
(4) Нямам влияние	6,4	11,7	20,1	25,6	22,3	25	25,8	26,6	28,5
Не съм сигурен/ сигурна	2,3	4,8	6,4	12,5	15,9	14	13,4	14,8	14,3
Не ме касае	0,8	1,8	7,2	7,4	25,1	30,9	26,9	29,3	31,8
Без отговор	3,5	3,6	7,3	9	11,3	12,4	11,4	11,4	11,9

В7: В каква степен вярваш, че следните организации/възрастни помагат да се защитава правото на децата и младите хора да бъдат чути и тяхното мнение да се вземе сериозно

В7/ 1. В каква степен вярваш, че следните организации/ възрастни помагат да се защитава правото на децата и младите хора да бъдат чути и тяхното мнение да се вземе сериозно: Местния детски парламент?

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
--	-----------	---------	---------------	--------------------

Valid	(1) Никак	166	9,2	9,2	9,2
	(2) Много малко	185	10,2	10,2	19,4
	(3) По-скоро малко	208	11,5	11,5	30,9
	(4) По-скоро повече	230	12,7	12,7	43,6
	(5) Много	242	13,4	13,4	57,0
	(6) Наистина много	90	5,0	5,0	61,9
	Не съм сигурен/ сигурна	216	11,9	11,9	73,9
	Не зная кои са тези	319	17,6	17,6	91,5
	Без отговор	154	8,5	8,5	100,0
	Total	1 810	100,0	100,0	

В7/ 2. В каква степен вярваш, че следните организации/ възрастни помагат да се защитава правото на децата и младите хора да бъдат чути и тяхното мнение да се вземе сериозно: Училищния съвет?

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	(1) Никак	116	6,4	6,4	6,4
	(2) Много малко	164	9,1	9,1	15,5
	(3) По-скоро малко	234	12,9	12,9	28,4
	(4) По-скоро повече	399	22,0	22,0	50,4
	(5) Много	329	18,2	18,2	68,6
	(6) Наистина много	120	6,6	6,6	75,2
	Не съм сигурен/ сигурна	185	10,2	10,2	85,5
	Не зная кои са тези	118	6,5	6,5	92,0
	Без отговор	145	8,0	8,0	100,0
	Total	1 810	100,0	100,0	

В7/ 3. В каква степен вярваш, че следните организации/ възрастни помагат да се защитава правото на децата и младите хора да бъдат чути и тяхното мнение да се вземе сериозно: Младежкия парламент?

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	(1) Никак	137	7,6	7,6	7,6
	(2) Много малко	130	7,2	7,2	14,8
	(3) По-скоро малко	204	11,3	11,3	26,0
	(4) По-скоро повече	229	12,7	12,7	38,7
	(5) Много	197	10,9	10,9	49,6
	(6) Наистина много	61	3,4	3,4	52,9
	Не съм сигурен/ сигурна	277	15,3	15,3	68,2
	Не зная кои са тези	386	21,3	21,3	89,6
	Без отговор	189	10,4	10,4	100,0
	Total	1 810	100,0	100,0	

В7/ 4. В каква степен вярваш, че следните организации/ възрастни помагат да се защитава правото на децата и младите хора да бъдат чути и тяхното мнение да се вземе сериозно: Обществения защитник на правата (Омбудсман)?

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	(1) Никак	167	9,2	9,2	9,2
	(2) Много малко	91	5,0	5,0	14,3
	(3) По-скоро малко	139	7,7	7,7	21,9
	(4) По-скоро повече	209	11,5	11,5	33,5
	(5) Много	229	12,7	12,7	46,1
	(6) Наистина много	96	5,3	5,3	51,4
	Не съм сигурен/ сигурна	262	14,5	14,5	65,9
	Не знам кои са тези	428	23,6	23,6	89,6
	Без отговор	189	10,4	10,4	100,0
	Total	1 810	100,0	100,0	

В7/ 5. В каква степен вярваш, че следните организации/ възрастни помагат да се защитава правото на децата и младите хора да бъдат чути и тяхното мнение да се вземе сериозно: Парламента?

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	(1) Никак	282	15,6	15,6	15,6
	(2) Много малко	149	8,2	8,2	23,8
	(3) По-скоро малко	183	10,1	10,1	33,9
	(4) По-скоро повече	157	8,7	8,7	42,6
	(5) Много	135	7,5	7,5	50,1
	(6) Наистина много	73	4,0	4,0	54,1
	Не съм сигурен/ сигурна	370	20,4	20,5	74,6
	Не знам кои са тези	256	14,1	14,2	88,7
	Без отговор	204	11,3	11,3	100,0
	Total	1 809	99,9	100,0	
Missing	System	1	0,1		
Total		1 810	100,0		

В7/ 6. В каква степен вярваш, че следните организации/ възрастни помагат да се защитава правото на децата и младите хора да бъдат чути и тяхното мнение да се вземе сериозно: Националната телефонна линия за деца (116111)?

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	(1) Никак	133	7,3	7,3	7,3
	(2) Много малко	91	5,0	5,0	12,4
	(3) По-скоро малко	108	6,0	6,0	18,3
	(4) По-скоро повече	249	13,8	13,8	32,1
	(5) Много	278	15,4	15,4	47,5

	(6) Наистина много	178	9,8	9,8	57,3
	Не съм сигурен/ сигурна	265	14,6	14,6	71,9
	Не зная кои са тези	311	17,2	17,2	89,1
	Без отговор	197	10,9	10,9	100,0
	Total	1 810	100,0	100,0	

В7/ 7. В каква степен вярваш, че следните организации/ възрастни помагат да се защитава правото на децата и младите хора да бъдат чути и тяхното мнение да се вземе сериозно: Неправителствени организации?

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	(1) Никак	208	11,5	11,5	11,5
	(2) Много малко	119	6,6	6,6	18,1
	(3) По-скоро малко	148	8,2	8,2	26,2
	(4) По-скоро повече	154	8,5	8,5	34,8
	(5) Много	120	6,6	6,6	41,4
	(6) Наистина много	53	2,9	2,9	44,3
	Не съм сигурен/ сигурна	335	18,5	18,5	62,8
	Не зная кои са тези	475	26,2	26,2	89,1
	Без отговор	198	10,9	10,9	100,0
	Total	1 810	100,0	100,0	

В7: обобщени данни (процент)

В7	местния детски парламент	училищният съвет	Млад. парламент	омбудсман	парламента	НТЛД	НПО
(1) Никак	9,2	6,4	7,6	9,2	15,6	7,3	11,5
(2) Много малко	10,2	9,1	7,2	5	8,2	5	6,6
(3) По-скоро малко	11,5	12,9	11,3	7,7	10,1	6	8,2
(4) По-скоро повече	12,7	22	12,7	11,5	8,7	13,8	8,5
(5) Много	13,4	18,2	10,9	12,7	7,5	15,4	6,6
(6) Наистина много	5	6,6	3,4	5,3	4	9,8	2,9
Не съм сигурен/ сигурна	11,9	10,2	15,3	14,5	20,4	14,6	18,5
Не зная кои са тези	17,6	6,5	21,3	23,6	14,1	17,2	26,2
Без отговор	8,5	8	10,4	10,4	11,3	10,9	10,9

B7

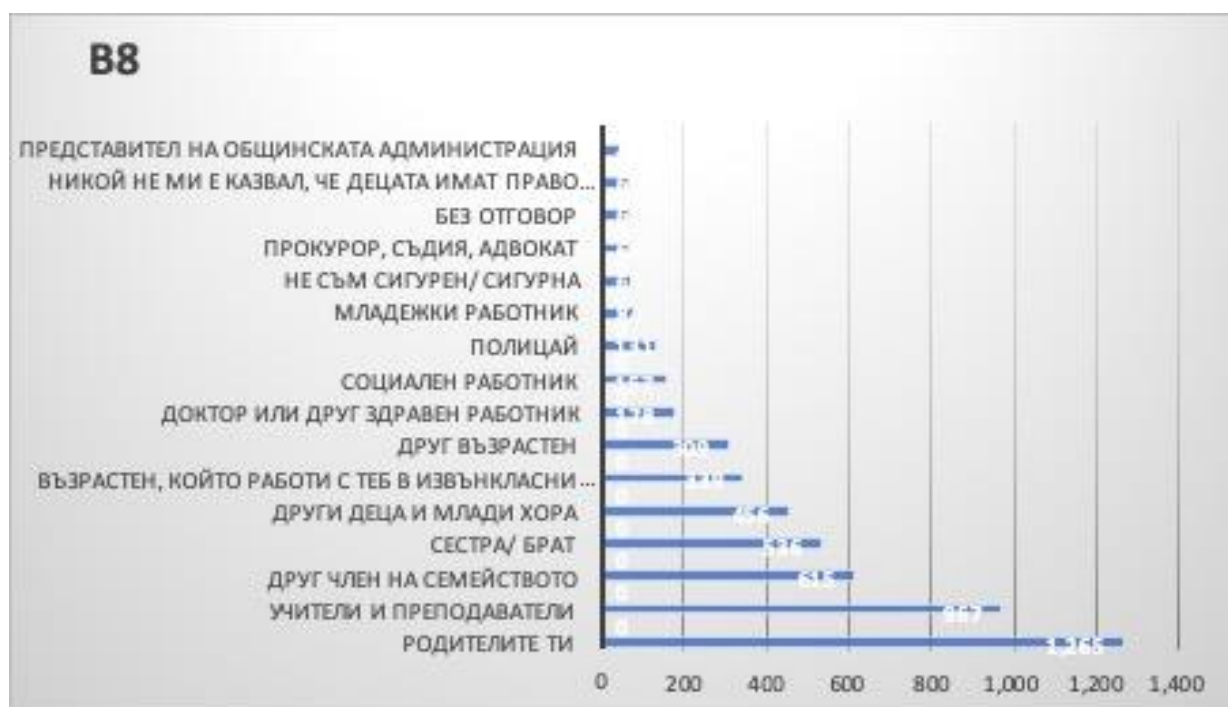

Местния детски парламент	Училищния съвет	Младежкия парламент	Омбудсман
Парламента	НТЛД 116111	НПО	

B8: През последните 12 месеца някой от следните хора каза ли ти, че имаш правото да изразяваш своето мнение, да бъдеш чут/а и да бъдеш взет/а сериозно?

B8. През последните 12 месеца някой от следните хора каза ли ти, че имаш правото да изразяваш своето мнение, да бъдеш чут(а) и да бъдеш взет(а) сериозно?	Родителите ти	Count	1 265
		Table %	(69.9%)
	Учители и преподаватели	Count	967
		Table %	(53.4%)
	Друг член на семейството	Count	615
		Table %	(34.0%)
	Сестра/ Брат	Count	536
		Table %	(29.6%)
	Други деца и млади хора	Count	456
		Table %	(25.2%)
	Възрастен, който работи с теб в извънкласни дейности (треньор, музикант и др.)	Count	339
		Table %	(18.7%)
	Друг възрастен	Count	309
		Table %	(17.1%)
	Доктор или друг здравен работник	Count	178
		Table %	(9.8%)
	Социален работник	Count	157
		Table %	(8.7%)

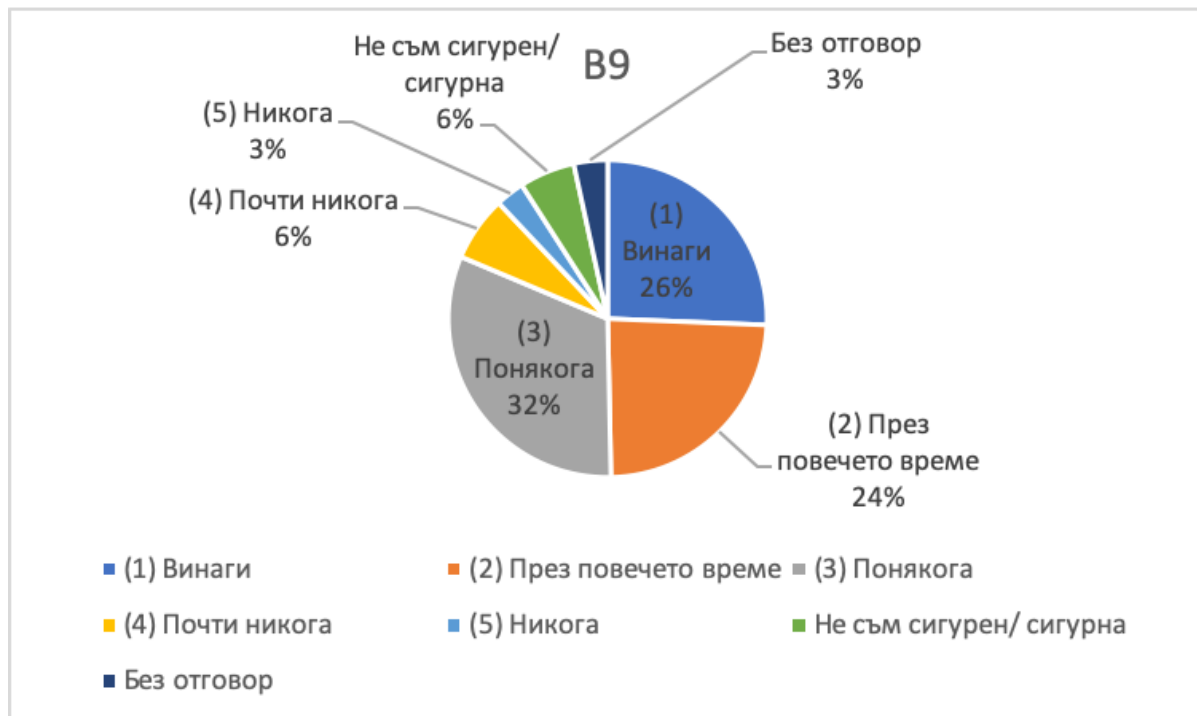
	Полицай	Count	131
		Table %	(7.2%)
	Младежки работник	Count	84
		Table %	(4.6%)
	Не съм сигурен/ сигурна	Count	69
		Table %	(3.8%)
	Прокурор, съдия, адвокат	Count	68
		Table %	(3.8%)
	Без отговор	Count	67
		Table %	(3.7%)
	Никой не ми е казвал, че децата имат право да бъдат чути и взети сериозно	Count	62
		Table %	(3.4%)
	Представител на общинската администрация	Count	47
		Table %	(2.6%)
Total	Count	1 810	
	Table %	(100.0%)	

В9: Чувстваш ли се мотивиран(а) да вземаш участие в решения?

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	(1) Винаги	464	25,6	25,6	25,6
	(2) През повечето време	435	24,0	24,0	49,7
	(3) Понякога	574	31,7	31,7	81,4
	(4) Почти никога	120	6,6	6,6	88,0

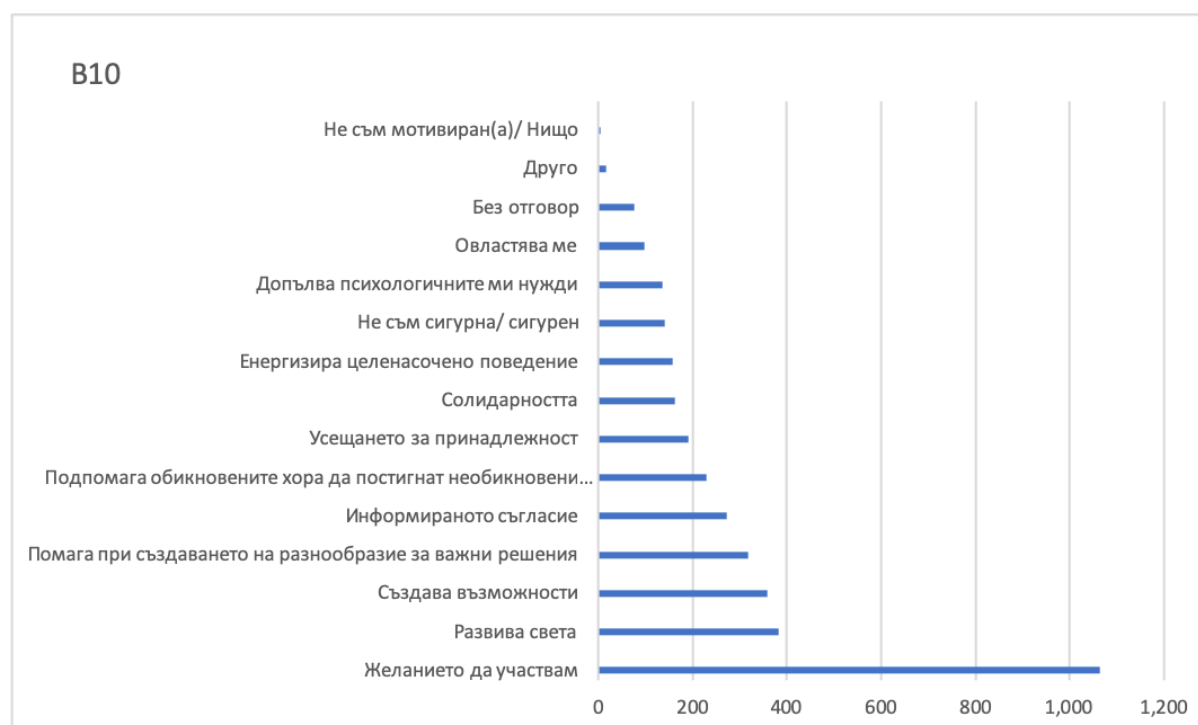
(5) Никога	53	2,9	2,9	90,9
Не съм сигурен/ сигурна	102	5,6	5,6	96,6
Без отговор	62	3,4	3,4	100,0
Total	1 810	100,0	100,0	

B10: Какво те мотивира да взимаш участие в решения?

Желанието да участвам	Count	1 065
	Table %	(58.8%)
Развива света	Count	383
	Table %	(21.2%)
Създава възможности	Count	358
	Table %	(19.8%)
Помага при създаването на разнообразие за важни решения	Count	317
	Table %	(17.5%)
Информираното съгласие	Count	272
	Table %	(15.0%)
Подпомага обикновените хора да постигнат необикновени резултати	Count	230
	Table %	(12.7%)
Усещането за принадлежност	Count	190
	Table %	(10.5%)
Солидарността	Count	163
	Table %	(9.0%)
Енергизира целенасочено поведение	Count	157
	Table %	(8.7%)
Не съм сигурна/ сигурен	Count	140

	Table %	(7.7%)
Допълва психологичните ми нужди	Count	136
	Table %	(7.5%)
Овластява ме	Count	98
	Table %	(5.4%)
Без отговор	Count	76
	Table %	(4.2%)
Друго	Count	16
	Table %	(.9%)
Не съм мотивиран(а)/ Нищо	Count	4
	Table %	(.2%)
Total:		1 810
Table %		(100.0%)

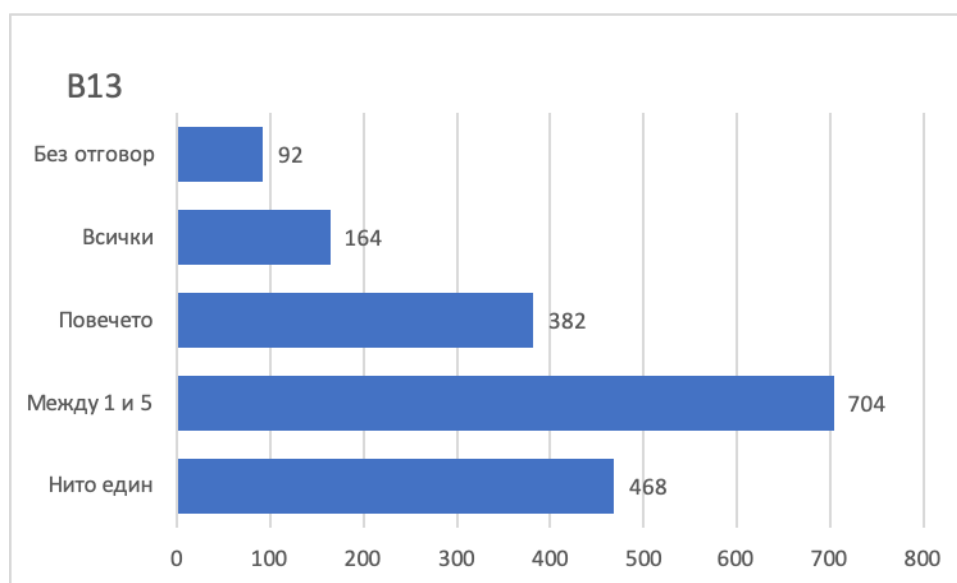

B12: През настоящата учебна година колко пъти твоето мнение бе поискано и взето предвид за дейностите в твоето училище?

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Нито веднъж	558	30,8	30,8	30,8
	По-малко от 10 пъти	704	38,9	38,9	69,7
	Между 10 и 20 пъти	306	16,9	16,9	86,6
	Повече от 20 пъти	184	10,2	10,2	96,8
	Без отговор	58	3,2	3,2	100,0
	Total	1 810	100,0	100,0	

B13: Колко от педагозите в твоето училище се интересуват от мнението ти по училищни въпроси?

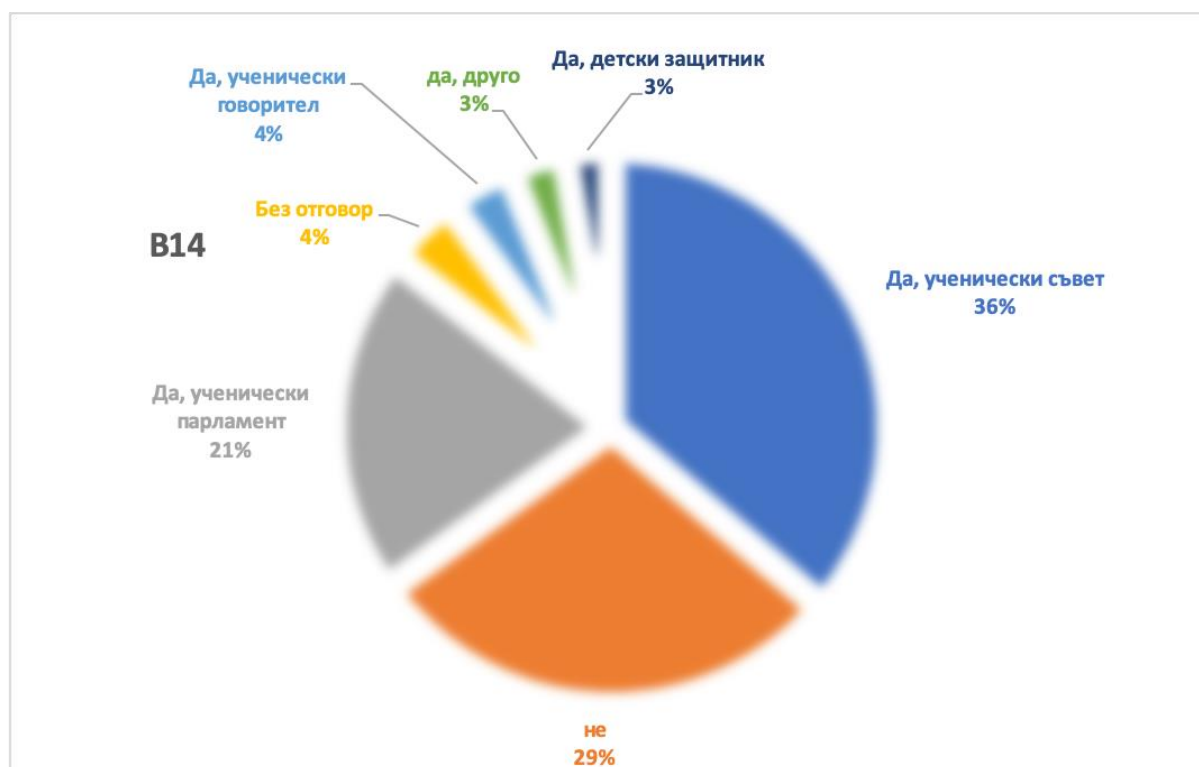
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Нито един	468	25,9	25,9	25,9
	Между 1 и 5	704	38,9	38,9	64,8
	Повечето	382	21,1	21,1	85,9
	Всички	164	9,1	9,1	94,9
	Без отговор	92	5,1	5,1	100,0
	Total	1 810	100,0	100,0	

B14: Има ли в твоето училище форма за организиране на децата, която помага мнението им да се изразява, да бъде чуто и да се уважава?

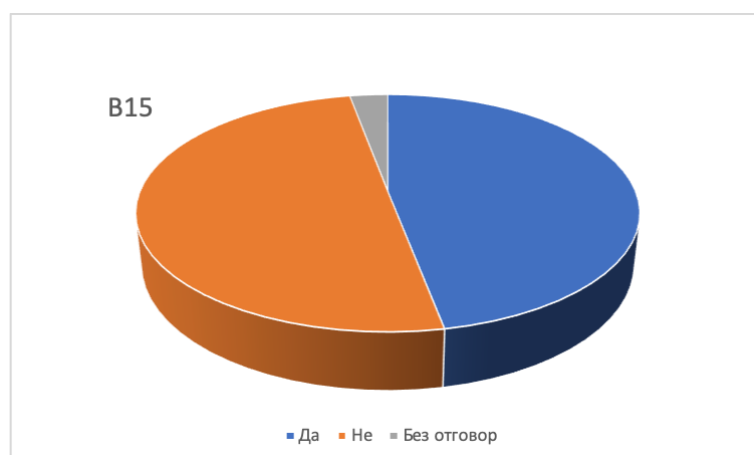
Да, ученически съвет	Count	683
	Table %	(37.7%)
Не	Count	542
	Table %	(29.9%)
Да, ученически парламент	Count	387
	Table %	(21.4%)
Без отговор	Count	83
	Table %	(4.6%)
Да, ученически говорител	Count	75
	Table %	(4.1%)
Да, друго	Count	62
	Table %	(3.4%)
Да, детски защитник	Count	51
	Table %	(2.8%)
Total		1 810

Table %	(100.0%)
---------	----------

B15: До сега имал/а ли си възможност да участваш със свое мнение в решения, свързани с учебното съдържание и учебния процес в твоето училище?

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Да	851	47,0	47,0	47,0
	Не	906	50,1	50,1	97,1
	Без отговор	53	2,9	2,9	100,0
	Total	1 810	100,0	100,0	

ВЪПРОС 11: КАК/КАКВО ОЧАКВАШ ДА СЕ ПРОМЕНИ В ПРОЦЕСИТЕ, В КОИТО АКТИВНО УЧАСТВАШ

I: Обобщени отговори, в интервална и пропорционална скала на български респонденти

Не знам/ Не съм сигурен/ Без отговор	Count	958
	Table %	(52.9%)
Нищо	Count	175
	Table %	(9.7%)
Положителна промяна/ Да се променят нещата към по-добро	Count	65
	Table %	(3.6%)
Мнението на децата да се изслушва/ чува (вкл. 1 л., ед.ч.)	Count	52
	Table %	(2.9%)
Образователната система	Count	31
	Table %	(1.7%)
Светът да стане по-добър/ по-хубав	Count	28
	Table %	(1.5%)
Не участвам (активно) в такива неща	Count	28
	Table %	(1.5%)
Всичко/ Много неща	Count	28
	Table %	(1.5%)
Мнението на децата да се взима под внимание/ да се съобразяват с него (вкл. 1 л., ед.ч.)	Count	24
	Table %	(1.3%)
Да научавам повече/ различни неща	Count	23
	Table %	(1.3%)
Да се променят/ Нещо да се промени	Count	19
	Table %	(1.0%)
Нещата да станат по-забавни, интересни/ Повече забавления, игри	Count	17
	Table %	(.9%)
Другите около мен и те да се включат/ Да се увеличат участниците	Count	15
	Table %	(.8%)
Да сме добри с другите/ По-малко насилие в училище	Count	14
	Table %	(.8%)
Пълно несъответствие с въпроса или неразбираемо	Count	14
	Table %	(.8%)
По-добри резултати/ успехи	Count	13
	Table %	(.7%)
(ВЪНШНИ ОЦЕНКИ) Да ме разбират/ Да ми имат доверие	Count	13
	Table %	(.7%)
Да се развивам	Count	12
	Table %	(.7%)

Деца да имат повече права/ Да бъдат зачитани правата ми	Count	12
	Table %	(.7%)
Да бъдат чути/ изразени повече мнения	Count	12
	Table %	(.7%)
Да се развият (процесите)	Count	12
	Table %	(.7%)
Да осъществят нашите идеи	Count	12
	Table %	(.7%)
По-добра организация/ Средата, в която се изпълняват	Count	11
	Table %	(.6%)
Да помагам/ Да бъда полезен	Count	10
	Table %	(.6%)
Да се промени отношението към младите/ Подкрепа и съдействие на младите хора	Count	10
	Table %	(.6%)
Да има по-малко/ по-лесен учебен материал	Count	10
	Table %	(.6%)
Строги наказания за нарушителите (на дисциплината)	Count	9
	Table %	(.5%)
Да се промени държанието/ поведението/ мисленето	Count	9
	Table %	(.5%)
Да станат по-активни/ Да са по-ефективни	Count	9
	Table %	(.5%)
Мнението ми да подобри тяхното развитие/ Като предлагам решения и давам нови идеи	Count	9
	Table %	(.5%)
Създава възможности за умственото ми развитие/ Да развия себе си и качества си	Count	9
	Table %	(.5%)
(КОМУНИКАЦИЯ) Хората да разбират и приемат съвети/ Да се научим да се изслушваме/ Повече общуване	Count	9
	Table %	(.5%)
Да живея по-добре/ Да се подобри животът	Count	8
	Table %	(.4%)
Да се промени решението на някой друг/ Да се промени начинът на вземане на решения	Count	8
	Table %	(.4%)
Да имам по-добри оценки	Count	8
	Table %	(.4%)
Да стана по-добър в процесите, в които участвам/ Да ставам все по-добър	Count	8
	Table %	(.4%)
Да получа съгласие/ Да се съгласят с мен	Count	8
	Table %	(.4%)
Да давам моите знания на другите, за да им помогна	Count	7
	Table %	(.4%)
Повече упражнения/ тренировки/ часове по (предмет)	Count	7
	Table %	(.4%)
Да дадем пример на всички хора/ Другите ще се учат от мен	Count	7
	Table %	(.4%)
Материалната база (кабинети и др.)	Count	7
	Table %	(.4%)

Да сме единни, да постигнем консенсус	Count	7
	Table %	(.4%)
Училището да бъде по-привлекателно място за учениците/	Count	6
Часът да стане по-интересен	Table %	(.3%)
Да направят още училища	Count	6
	Table %	(.3%)
Хората да спортуват повече	Count	6
	Table %	(.3%)
Да получа добро образование/ да уча	Count	6
	Table %	(.3%)
Да се подобри социалният ми статус	Count	5
	Table %	(.3%)
Да постигнем това, което желаем	Count	5
	Table %	(.3%)
Училището	Count	5
	Table %	(.3%)
(ЛИЧНИ КАЧЕСТВА) Да вземам повече решения/ Да съм	Count	5
решителна/ отговорна/ самостоятелен	Table %	(.3%)
По-добра дисциплина	Count	4
	Table %	(.2%)
Всички да бъдат по-сериозни/ Да не бъдем толкова	Count	4
разсеяни/ Да внимаваме	Table %	(.2%)
Мнението на децата	Count	4
	Table %	(.2%)
Това създава възможности/ Повече дейности	Count	4
	Table %	(.2%)
Мотивирането в училището/ Да сме по-мотивирани	Count	4
	Table %	(.2%)
Да стана добър хандбалист/ Да стана по-добра в танците/	Count	4
Да стана шампион по акробатика	Table %	(.2%)
Да участвам в тренировките по футбол/ Футбола	Count	3
	Table %	(.2%)
Повече възможности за развитие	Count	3
	Table %	(.2%)
По-малко контролни	Count	3
	Table %	(.2%)
Да показвам какво мога/ Да се изявявам	Count	3
	Table %	(.2%)
Да са ми полезни	Count	3
	Table %	(.2%)
Да не носим униформа	Count	3
	Table %	(.2%)
Друго	Count	3
	Table %	(.2%)
По-дълги междучасия/ почивки	Count	2
	Table %	(.1%)

Солидарност	Count		2
	Table %	(.1%)	
Да слушаме госпожата/ Учениците да правят това, което им казват	Count		2
	Table %	(.1%)	
(НЕЯСНИ ГЛАГОЛИ) - да ме сменят, да ме вземат	Count		2
	Table %	(.1%)	
Да не се спре състезанието/ Мога да науча повече от състезания	Count		2
	Table %	(.1%)	
Екипът/ Хората	Count		2
	Table %	(.1%)	
Всички да са доволни/ щастливи	Count		2
	Table %	(.1%)	
Другите (да ме похвалят и) да се гордеят с мен	Count		2
	Table %	(.1%)	
Повече хора ще знаят името ми/ Да стана известен	Count		2
	Table %	(.1%)	
Очаквам да ме накажат	Count		2
	Table %	(.1%)	
В училище да се говори на български	Count		2
	Table %	(.1%)	
Да не се подкупват гласове/ Спазване на законите	Count		2
	Table %	(.1%)	
Да се променят учениците	Count		2
	Table %	(.1%)	
Предложенията ми да бъдат чувани по-често	Count		1
	Table %	(.1%)	
Да ни дават по-големи/ сериозни задачи	Count		1
	Table %	(.1%)	
Справедливост	Count		1
	Table %	(.1%)	
Мнението на възрастните	Count		1
	Table %	(.1%)	
Положителна промяна за децата	Count		1
	Table %	(.1%)	
Да се спре наркоманията	Count		1
	Table %	(.1%)	
Да си повиша успеха	Count		1
	Table %	(.1%)	
По-малко деца в клас	Count		1
	Table %	(.1%)	
Възрастните да приемат гледните точки на младите по-лесно	Count		1
	Table %	(.1%)	
Да придобият популярност (процесите?)	Count		1
	Table %	(.1%)	
Да защитават децата	Count		1
	Table %	(.1%)	

Да развия дейността, за да стигне до всички желаещи	Count	1
	Table %	(.1%)
Всички да започнат да се държат с децата като с по-възрастни, отколкото ги смятат	Count	1
	Table %	(.1%)
Да бъдем честни и толерантни	Count	1
	Table %	(.1%)
Да има библиотека	Count	1
	Table %	(.1%)
По-отговорно родителстване	Count	1
	Table %	(.1%)
Да стана по-силен	Count	1
	Table %	(.1%)
Да опазвам природата	Count	1
	Table %	(.1%)
Да станат по-близки и достъпни за мен	Count	1
	Table %	(.1%)
Total Count		1 810
Total Table %		(100.0%)

II: Обобщени отговори, в интервална и пропорционална скала на чуждестранни респонденти

Nothing, Not at all, No answer	Count	34
	Table %	50 %
Just different.	Count	2
	Table %	2,94 %
I work to become an adult who will empower children	Count	1
	Table %	1,47 %
travel more	Count	1
	Table %	1,47 %
I do not know, I don't know, I'm not sure	Count	8
	Table %	11,77 %
school and off-school activities	Count	1
	Table %	1,47 %
something	Count	1
	Table %	1,47 %
for everyone's good	Count	1
	Table %	1,47 %
my future	Count	1
	Table %	1,47 %
i hope people can hear children and young adults out because they're trying to express their own opinions and might want to solve a problem	Count	1
	Table %	1,47 %
I expect things to be better	Count	1
	Table %	1,47 %
I don't understand	Count	1
	Table %	1,47 %

How I am treated. And being treated better by my peers	Count	1
	Table %	1,47 %
motivate and enlighten people on things they would usually not understand	Count	1
	Table %	1,47 %
That adults should have a true perspective for what young see and are interested in	Count	1
	Table %	1,47 %
To get what I want	Count	1
	Table %	1,47 %
Little things	Count	1
	Table %	1,47 %
A better world	Count	1
	Table %	1,47 %
adults' opinion about children, granting rights to make important decisions	Count	1
	Table %	1,47 %
My opinions and topics have been chosen a few times during the school year.	Count	1
	Table %	1,47 %
Create more opportunity.	Count	1
	Table %	1,47 %
I would like to change the education system in Hungary with the help of youngsters, demonstrating for our student rights	Count	1
	Table %	1,47 %
It would develop the world and create more opportunities, because even children and teens can have new ideas that adults wouldn't have thought about and they can have different views about the world. I also think that solidarity is important, because it can make an opinion be considered more strongly if more people advocate for it.	Count	1
	Table %	1,47 %
I think childrens have good ideas and after then they wouldnt be afraid to show them.I hope they will be heard and taken seriously by adults.	Count	1
	Table %	1,47 %
More opportunities should be given to voice our opinions, we should receive more information about the different topics that are debated on in the school council	Count	1
	Table %	1,47 %
I'm trying to say my own opinion about something	Count	1
	Table %	1,47 %
I expect that all the participants decide the solution together so it is good for everyone.	Count	1
	Table %	1,47 %
Total Count		68
Total Table %		100 %

ПРОЕКТ!

**НАРЕДБА ЗА КРИТЕРИИТЕ И СТАНДАРТИТЕ ЗА УЧАСТИЕ НА ДЕЦА В
ПРОЦЕСИТЕ НА ВЗЕМАНЕ НА РЕШЕНИЯ**

**Глава първа
ОБЩИ ПОЛОЖЕНИЯ**

Чл. 1. С настоящата наредба се регламентират критериите и стандартите за участие на деца в процесите на вземане на решения, формите на участие и контрола върху процесите.

Чл. 2 (1) Прилагането на заложените в настоящата наредба критерии и стандарти за участие на децата в процесите по вземане на решения цели гарантиране на свободата на изразяване на мнение, свободата на мисълта, съвестта и религията, както и изборът на образование и свободата на сдружаване на децата.

(2) При прилагането на посочените критерии и стандарти следва да бъдат съблюдавани принципите на необходимост, обоснованост, предвидимост, откритост, съгласуваност, субсидиарност, пропорционалност и стабилност.

Чл. 3. (1) Участието на децата в процесите по вземане на решения се осъществява при отчитане на техните възгледи, съобразно тяхната възраст и зрялост.

(2) При упражняване на правото им на участие в процесите по вземане на решения, децата имат право да търсят, получават и предават информация от всякакъв вид, при съблюдаване на предписаните законови ограничения.

Чл. 4. (1) Участието на децата в процесите по вземане на решения се осъществява в рамките и под формата на институционални структурни образувания и звена на местно, регионално, национално и международно ниво.

(2) Формите на участие на децата в процесите на вземане на решения се основават на принципите на самоуправление и представителство.

Чл. 5. Контролът за съблюдаване на критериите и стандартите за участие на деца в процесите по вземане на решения се осъществява от Министерския съвет чрез ресорния вицепремиер.

Глава втора

КРИТЕРИИ ЗА УЧАСТИЕ НА ДЕЦАТА В ПРОЦЕСИТЕ НА ВЗЕМАНЕ НА РЕШЕНИЯ

Чл. 6. (1) Участието на децата в процесите по вземане на решения се осъществява след предварително предоставяне на подробна информация, на база на която децата формират и изразяват своето мнение.

(2) Предоставяната по ал. 1 информация съдържа възможните варианти за избор, съответните конкретни евентуални последици и въздействието им върху интересите на детето.

Чл. 7. (1) Участието на децата в процесите по вземане на решения се осъществява в рамките на структурни организации, формиращи консолидирани позиции по ключови въпроси, касаещи интересите на децата.

(2) Представителството и самоуправлението в структурните организации по ал. 1 протичат при следване на интеграционен подход и включване на децата в обществения дебат по въпроси, които пряко ги засягат.

Чл. 8. (1) Родителите, настойниците и попечителите поощряват децата да участват в процесите по вземане на решения по въпроси, касаещи техните лични и образователни потребности.

(2) Участието на децата в процесите по вземане на решения се осъществява при отчитане на техните интереси и при стимулиране развитието на техните личностни умения и способности.

Чл. 9. Мнението на децата следва да бъде отчитано в рамките на всяка една съдебна или административна процедура, която пряко ги засяга.

Глава трета

СТАНДАРТИ ЗА УЧАСТИЕ НА ДЕЦАТА В ПРОЦЕСИТЕ НА ВЗЕМАНЕ НА РЕШЕНИЯ

Чл. 10. Предоставяната по чл. 6, ал. 1 информация е в достъпен вид, съобразен с възрастта и способността на децата да разбират нейното значение и пряко отражение върху интересите им.

Чл. 11. Дейността на структурните организации по чл. 7 се насърчава и подкрепя от институциите, включително от техните регионални и местни звена.

Чл. 12 На формираните от организациите по чл. 7 позиции се придава широка обществена публичност, чието значение се отчита при вземане на решения, засягащи пряко интересите на децата.

Глава четвърта

КОНТРОЛ ЗА СПАЗВАНЕ НА КРИТЕРИИТЕ И СТАНДАРТИТЕ ЗА УЧАСТИЕ НА ДЕЦАТА В ПРОЦЕСИТЕ НА ВЗЕМАНЕ НА РЕШЕНИЯ

Чл. 13. Контролът за спазване на критериите и стандартите за участие на децата в процесите на вземане на решения се осъществява от ресорния вицепремиер лично или чрез упълномощени от него длъжностни лица.

Чл. 14. Контролът за спазване на критериите и стандартите за участие на децата в процесите по вземане на решения се осъществява посредством периодични проверки по утвърден от Министерския съвет план или посредством проверки по сигнал за нарушения.

Чл. 15. (1) Резултатите от проверката се отразяват в констативен протокол.
(2) В 7-дневен срок от извършването на проверката проверяващият изготвя въз основа на констативния протокол по ал. 1 мотивирано писмено предложение за издаване на задължително предписание за отстраняване на нарушението в подходящ срок.

Чл. 16. (1) При неотстраняване на нарушението в определения срок се налага глоба в размер на 500 лв.

(2) При повторно нарушение се налага глоба в размер до 10 000 лв.

(3) Приходите от наложените санкции са в полза на фонд „Иновации за деца“.

ДОПЪЛНИТЕЛНА РАЗПОРЕДБА

§ 1. Тази наредба въвежда разпоредбите на Препоръка на Европейската комисията C(2013)778, както и съотшетните разпоредби на Конвенция на ООН за правата на детето.

§ 2. (1) Фонд „Иновации за деца“ подкрепя проекти за деца и млади хора, разработени:

1. в различни направления за осветляване реалните възможности за устойчиво развитие;

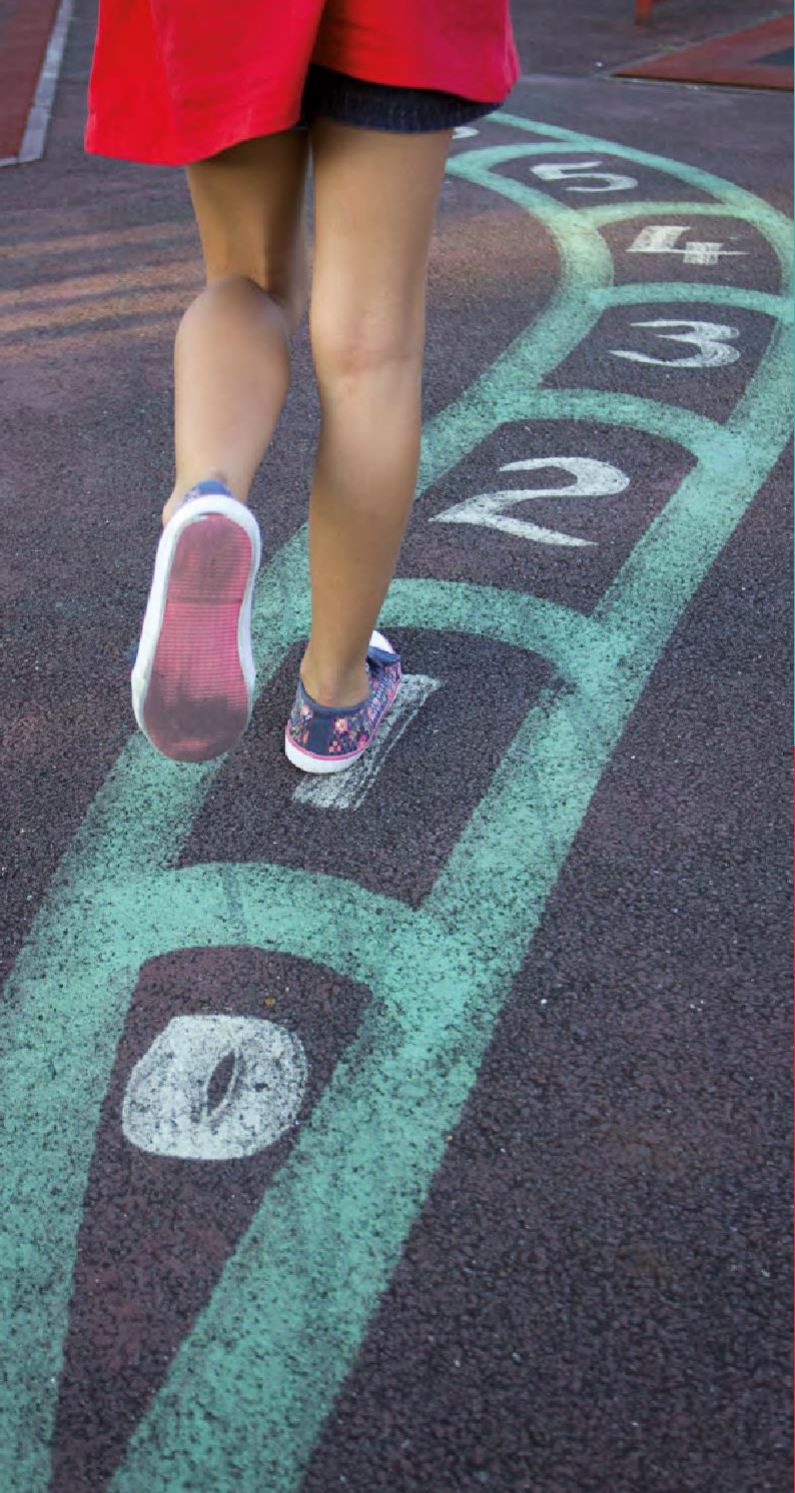
2. като позитивна критика на неефективни решения, регламенти и нормативи;
3. като изпреварващи проблемите практики;
4. в подчертаване значимостта на професионалните среди и подсилване взаимоотношенията между ангажираните лица в кратки срокове;
5. за да повишат мотивацията и проучат по емпиричен път посоките на политиките за деца и млади хора.

(2) Фондът финансира малки и краткосрочни проекти, които демонстрират по ясен начин полезни иновации за деца в България, които могат незабавно да бъдат прилагани при български условия и да се мултиплицират в оперативни срокове.

ПРИЛОЖЕНИЕ 3-6

ОПИТ ЗА МОДЕЛИРАНЕ НА ДЕТСКОТО УЧАСТИЕ																		
КЛАСИФИКАЦИЯ		ПОЛОЖИТЕЛНИ/СИЛНИ СТРАНИ										СЛАБОСТИ				НЕОБХОДИМ РЕСУРС	ПРИМЕРНИ ПРИЛОЖЕНИЯ	ИНДИКАТОР ЗА УСПЕХ
		ЗА ДЕТЕТО				ЗА УЧЕНИКА			ЗА УЧИЛИЩЕТО	ЗА ДИРЕКТОРА	ЗА УЧИТЕЛЯ	ЗА ДЕТЕТО/УЧЕНИКА	ЗА УЧИЛИЩЕТО	ЗА ДИРЕКТОРА	ЗА УЧИТЕЛЯ			
до 9 г.	до 13 г.	до 15 г.	до 18 г.	начален етап	прогимназиален етап	гимназиален етап												
географски обхват	международни																	
	национални																	
	регионални																	
	местни																	
възраст	общности																	
	училищна възраст																	
подкрепяща среда	предучилищна възраст																	
	училищни																	
област на прилагане	общински																	
	бизнес общности																	
	за законодателни решения																	
степен на времева ангажираност	за възпитателна дейност (в училище)																	
	за дейности на местно ниво																	
	за неформално образование																	
	за развитие на иновативни програми																	
въздействие	свързано																	
	периодично																	
обхват на участие	системно																	
	губавици формални																	
	неформални																	
	губавици																	
	индивидуални																	

ПРИЛОЖЕНИЕ 3-6А

ИНСТРУМЕНТ ЗА ОЦЕНКА НА УЧАСТИЕТО НА ДЕЦА

Показатели
за измерване на
напредъка в
насърчаване на
правото на децата и
младите хора под 18
години да вземат
участие при
решаване на
въпроси, които имат
отношение към тях

Съвет на Европа
Отдел „Права на детето“
и Дирекция „Младеж“

ИНСТРУМЕНТ ЗА ОЦЕНКА НА УЧАСТИЕТО НА ДЕЦА

”

Показатели за
измерване на
напредъка в
насърчаване на
правото на децата и
младите хора под 18
години да вземат
участие при решаване
на въпроси, които
имат отношение към
тях

Френско издание:

Outil d'évaluation de la participation des enfants

Всички искания, свързани с възпроизвеждане или превод на целия или част от този документ трябва да бъдат адресирани към Дирекция „Комуникация”

(F-67075 Страсбург Седекс или на publishing@coe.int). Всяка друга кореспонденция, свързана с този документ трябва да бъде адресирана до Главна дирекция „Демокрация”.

Снимка на корицата: Shutterstock

Корица и оформление: Дирекция „Изготвяне на документи и публикации” (SPDP), Съвет на Европа

© Съвет на Европа, март 2016 г.
Отпечатано в Съвета на Европа

Съдържание

ПРЕДГОВОР	6
ВЪВЕДЕНИЕ	7
ИЗПОЛЗВАНЕ НА ИНСТРУМЕНТА ЗА ОЦЕНКА	8
Индикатори	8
Източници на данни	8
Критерии за оценка	8
Категоризация	8
Профил на държавите относно участието на деца	9
Общ преглед на Инструмента	9
ЗАКРИЛА НА ПРАВОТО НА УЧАСТИЕ	10
НАСЪРЧАВАНЕ НА ОСВЕДОМЕНОСТТА ОТНОСНО ПРАВОТО НА УЧАСТИЕ	20
ИЗГРАЖДАНЕ НА СФЕРИ ЗА УЧАСТИЕ	25
ПРИЛОЖЕНИЕ ЕДНО	32
Общ преглед на деветте основни изисквания за ефективно и етично участие и свързаните с това показатели	32
ПРИЛОЖЕНИЕ ДВЕ	35
Профил на държава: Образец за отчитане на резултатите от оценката	35

Предговор

През последните години участието на деца във вземането на решения по всички въпроси, които ги засягат, намира все по-широко разпространение. Днес се признава, че изслушването на децата и младите хора има фундаментално значение за тяхното човешко достойнство и здравословно развитие.

■ Разрешението и насърчаването на децата да участват в дейностите на Съвета на Европа и осигуряването на право на глас на децата при изготвяне на документи, свързани с тях, представлява много ценен и благодатен опит за всеки. Важен пример за това е подготовката на Стратегията на Съвета на Европа за правата на детето (2012 – 2015).

■ Децата участваха от самото начало при изготвянето на приетата през 2012 г. Препоръка на Комитета на министрите към държавите членки относно участието на деца и млади хора под 18 години. Внимателно анализирахме мненията, изразени от децата, тъй като те ни дадоха възможност за по-дълбоко вникване и разбиране на реалността – а понякога на чувството на безсилие, с което се сблъскват децата при общуването и взаимодействието в един свят, доминиран от възрастните. Понастоящем препоръките представляват рамка и насока за множество сектори в Съвета на Европа.

■ Освен благодарността, която изразяваме към децата за техния ценен принос, ние сме благодарни и на много наши партньори, които взеха участие в изготвянето на Инструмента за оценка: международни организации, гражданското общество, академични среди, младежки и родителски сдружения.

■ Всички ние гледаме на Конвенцията на ООН за правата на детето като на източник на вдъхновение и особено Член 12 относно зачитането на възгледите на децата. Основната цел на Общия коментар на Член 12 е държавите да бъдат подкрепяни в неговото ефективно прилагане. Това именно е предназначението на настоящия Инструмент за оценка: той осигурява метод за улесняване и подкрепа за прилагане на правото на участие на децата на европейско ниво.

■ Поради това настоящият инструмент за оценка представлява следваща стъпка в процеса на подпомагане на държавите при установяване на практика на реално и активно участие на децата във всички сфери. Авторите са направили задачите за проверка, събирането на данни и анализа по-малко обременяващи за административните органи. Надяваме се Инструментът за оценка да хвърли повече светлина върху настоящото състояние на участието на деца в държавите членки на Съвета на Европа.

■ Едно от децата, които участваха в изготвянето на настоящия Инструмент за оценка смята, че възрастните „подценяват мнението на децата и не разбират ползата от тяхното участие“. Нашата задача е да помогнем на възрастните да оценят и разберат колко ценен може да е приносът на децата и да гарантират, че участието на децата ще бъде правило, а не изключение.

Снежана Самарджич-Маркович
Главен директор на Дирекция „Демокрация“

Въведение

Настоящият Инструмент за оценка осигурява конкретни и измерими показатели, с помощта на които държавите могат да започнат да измерват напредъка при изпълнение на Препоръка CM/Rec(2012)2 на Съвета на министрите към държавите членки относно участието на децата и младите хора под 18 години. Тази Препоръка признава Член 12 (зачитане на възгледите на детето) като основно право и общ принцип на Конвенцията на ООН за правата на детето (КПДООН) – международен договор относно правата на човека, който е ратифициран от всички държави членки. Освен това тя признава, че като общ принцип Член 12 трябва да ръководи прилагането на всички други права и не е свързан само с другите три общи принципа на КПДООН – Член 2 (право на недискриминация), Член 3 (висшите интереси на детето като първостепенно съображение) и Член 6 (право на живот, оцеляване и развитие), а също така и на Член 5 (насоки от страна на родителите и развитие на способностите на детето), Член 13 (право на свобода на изразяване на мнение), Член 15 (право на свобода на сдружаване) и Член 17 (право на информация). Препоръката на Съвета на Европа (2012)2 определя участието като „лица или групи лица, които имат правото, средствата, пространството, възможността и където е необходимо, подкрепата, свободно да изразяват своите възгледи, да бъдат чути и да допринесат за вземането на решение по въпроси, които ги касаят, като на техните възгледи се даде необходимата тежест в съответствие с тяхната възраст и зрялост.”

■ Приемането на Препоръка (2012)2 на Съвета на Европа е свидетелство за значимостта, която държавите членки придават на правото на децата да участват във вземането на решения. Независимо от това и въпреки централното място на участието на децата сред принципите на тази препоръка и на КПДООН, както и с оглед на тяхното ефективно прилагане, за държавите членки е предизвикателство да определят какви мерки са необходими, за да се постигне тази цел. Освен това към днешна дата е имало незначителен брой успешни опити за изготвяне на значими показатели, по които държавите членки могат да започнат да извършват оценка на степента, в която тя се прилага. Настоящият Инструмент за оценка осигурява 10 основни показателя, които са взаимосвързани, а не тематични, и отразяват трите основни мерки, посочени в Препоръката:

- ▶ мерки за закрила на правото на участие;
- ▶ мерки за насърчаване на правото на участие;
- ▶ мерки за създаване на пространство за участие.

■ Съответно, всеки един от тях ще касае много различни държавни ведомства и всяко от тях ще разполага с отговорности по отношение на много от индикаторите. Например, държавните ведомства, отговарящи за образованието и училищата ще трябва да работят по въпроси, възникващи във връзка с всички тези три вида мерки.

■ Инструментът ще позволи на държавите:

- ▶ да повишат осведомеността и разбирането относно правото на участие на децата;
- ▶ да направят оценка на изходното ниво на настоящото прилагане;
- ▶ да спомогнат за идентифициране на мерки, необходими за постигане на по-нататъшно прилагане;
- ▶ да установят и обменят добри практики;
- ▶ да измерват периодически напредъка.

■ Целта на Инструмента е да помогне на държавите членки за постигане на целите на Препоръка (2012)2, и по този начин за изпълнение на техните задължения към децата. Той също така ще бъде от особено значение за укрепване на отчитането на напредъка по изпълнението на Член 12 пред Комитета по правата на детето. Приема се, че показателите ще изискват събиране на данни, които в момента може да не са лесно достъпни. Те може също така да изискват допълнителен анализ на съществуващите данни. Това е малко вероятно да бъде постигнато в краткосрочен план. Важно е, следователно, напредъкът по отношение на изпълнението на показателите да се разбира като постепенен процес.

■ Надяваме се, че държавите членки ще споделят Инструмента с министерствата, с администрацията на местната власт, със съдилищата и съдебната система като цяло, със съответните специалисти, работещи с деца и млади хора, с партньори от академичните среди и гражданското общество и с организации на и работещи за децата и младите хора. Колкото по-голяма е прозрачността и откритостта при разпространение на Инструмента, толкова по-голяма ще бъде неговата ефективност при постигане на трансформация в правото на децата да бъдат изслушани.

Използване на Инструмента за оценка

Инструментът осигурява общ формат за разбиране на всеки индикатор и кратко ръководство за това как да подходим към задачата за измерване на напредъка в реализацията му.

ИНДИКАТОРИ

— Всеки един от десетте индикатора е описан и подкрепен с кратък параграф, съдържащ неговото определение и обхват. Всеки един от индикаторите е категоризиран като структурен или технологичен индикатор:

- **Структурните индикатори** измерват ангажимента за предприемане на действие. Те се отнасят до наличието на институции и политики, свързани с КПДООН и със стандартите на Съвета на Европа и с реализацията на правото на участие на децата.
- **Технологичните индикатори** се отнасят до положените усилия и предприетите действия в резултат на поетите ангажименти. Обикновено те се фокусират върху конкретните дейности, ресурси или инициативи, за да се гарантира правото на участие на децата.

— Структурните и технологичните индикатори представляват градивните елементи, с които държавите членки трябва да разполагат, за да постигнат напредък при изпълнение на Препоръка (2012)2. Прието е, че е важно да се започне с тези индикатори, преди да се очаква държавите членки да оценят напредъка по отношение на третата категория индикатори – индикатори за резултатите, които се отнасят до произтичащата и измерима промяна в реализацията на правото на участие на децата. Съответно Инструментът за оценка не включва индикатори за резултатите. Тъй като все повече данни сочат, че държавите членки изискват да се измери реалното изпълнение и качеството на натрупания опит, свързан с участието на децата, надяваме се, че бъдещите версии на Инструмента за оценка на участието на деца ще включват редица индикатори за резултатите.

ИЗТОЧНИЦИ НА ДАННИ

— Под всеки индикатор са предвидени някои потенциални източници на данни, въпреки че наличието на данни очевидно ще варира в различните страни. Също така за някои от индикаторите ще е по-лесно намирането на доказателства, отколкото за други. Например, относително лесно е да се определи дали съществува специфично законодателство или политика. По-трудно е обаче да се прецени дали обучителните курсове за съответните специалисти включват в адекватна степен модули по КПДООН и нейното приложение в тяхната работа. В допълнение, за някои индикатори ще бъде необходимо да се извърши качествено проучване, за да се съберат задълбочени знания за това дали индикаторът е постигнат. Въпреки това чрез партньорства с ключови заинтересовани страни следва да е възможно с течение на времето да се събере информация, с която да се определи степента, до която е постигнат индикаторът.

КРИТЕРИИ ЗА ОЦЕНКА

— Всеки индикатор е съпроводен с четири критерия за оценка, степенувани от 0 до 3. Важно е да се подчертае, че ценността на Инструмента за оценка се състои в това, че помага държавите да измерят напредъка си при изпълнение на задълженията си по отношение на децата. Той не е механизъм за сравнение на оценяваните държави. Готовността за откритост и възискателност относно резултатите е особено важна за постигане на тази цел.

КАТЕГОРИЗАЦИЯ

— При всеки индикатор се изисква държавите членки да отделят внимание на състоянието, свързано с децата в уязвимо положение. Има много категории деца, които са изложени на риска да бъдат изключени от упражняването на това право: например по-малките деца, децата с увреждания, децата от ромски произход и тези от етническите малцинства, бедните деца, децата от селските общности и децата в институциите. Категоризираните поотделно данни са важни, тъй като те разкриват всички потенциални разлики в степента, в която различните групи деца са в състояние да изразят своите възгледи и да бъдат взети на сериозно. Държавите членки се насърчават да анализират наличните данни, за да се провери дали съществуват мерки, които пряко или косвено изключват определени групи деца, както и да оценят дали всички деца са в състояние да се възползват от правата си, за да участват на равни начала.

ПРОФИЛ НА ДЪРЖАВИТЕ ОТНОСНО УЧАСТИЕТО НА ДЕЦАТА

— Приложение Две предоставя образец за Профил на държава, съдържащ обобщение на резултатите от оценката за дадена страна, която е използвала Инструмента. Този образец осигурява на държавите членки рамка за отразяване на основните изводи от оценката, за посочване на примери, определени като добри практики, както и за определяне на всички мерки, които те планират да предприемат в светлината на направените констатации. Държавите членки се приканват настойчиво да попълнят образца за собствено ползване и да изпратят копие до отдела „Права на детето“ на Съвета на Европа, който би искал да види как се използва Инструментът и да бъде в състояние да споделя някои от положителните практики и методи, които се използват в държавите членки в подкрепа на участието на децата във вземането на решения.

ОБЩ ПРЕГЛЕД НА ИНСТРУМЕНТА

Закрила на правото на участие

1	Правната закрила на правото на участие на децата и младите хора при вземането на решения се съдържа в националното законодателство и Конституцията
2	Изрично включване на правото на участие на децата и младите хора при вземането на решения в междусекторни национални стратегии за прилагане на правата на детето
3	Съществува независима институция за правата на детето и тя е защитена от закона
4	Наличие на механизъм, който позволява на децата безопасно да упражняват правото си на участие в съдебни и административни производства
5	Съществуват подходящи за децата процедури за обжалване

Насърчаване на осведомеността за правото на участие

6	Правото на децата да участват при вземането на решения е заложено във входящите обучителни програми за специалистите, работещи с и за деца
7	На децата се предоставя информация относно правото им на участие

Създаване на пространство за участие

8	Децата са представлявани на форуми, включително посредством техни собствени организации, на ниво училище, местно, регионално и национално ниво на управление
9	Съществуват насочени към децата механизми за обратна връзка относно местните услуги
10	Децата биват подкрепяни да участват в мониторинга на КПДООН (включително в системата за отчитане по КПД) и на други относими документи и конвенции на Съвета на Европа.

Закрила на правото на участие

1

Правната закрила на правото на участие на децата и младите хора при вземането на решения се съдържа в националното законодателство и Конституцията

Определение

В първичното национално законодателство трябва да бъде предвидено безусловно задължение по отношение на правото на участие на децата при вземането на решения, които ги засягат. Позоваване на правото на участие на децата, съдържащо се в Конституцията представлява особено силен индикатор за ангажираността на държавата по отношение на това право. Предвиденото в закона право на участие на децата трябва да бъде съпроводено с изискване на възгледите на децата да се даде необходимата тежест в съответствие с тяхната възраст и зрялост и в светлината на интересите на детето. Това задължение следва да бъде включено също така в законите, които пряко касаят децата, а именно относно:

- ▶ училищата и образованието, например посредством задължително учредяване на училищни съвети
- ▶ процедурите за закрила на детето, грижи за децата и осиновяване
- ▶ попечителството и достъпа в производства по семейното право
- ▶ вземането на решения в семейството
- ▶ здравеопазването / съгласието за лечение
- ▶ имиграционни процедурите и производства за предоставяне на убежище; и
- ▶ наказателните производства

Източници на данни (само примерни)

Национални конституции;
Основни закони и стратегически документи в сферата на семейното право, закрила на детето, образование, здравеопазване, наказателно правосъдие и имиграция и право на убежище.

Критерии за оценка

Държавите могат да измерват напредъка по всеки индикатор посредством следните критерии за оценка:

- 0** = Не са известни законови разпоредби относно правото на децата да изразяват възгледи и да се придава съответната тежест на тези възгледи
- 1** = Законова разпоредба относно правото на децата да бъдат изслушани поне в две от посочените сфери
- 2** = Законова разпоредба относно правото на децата да бъдат изслушани поне в четири от посочените сфери
- 3** = Ясно правно задължение да бъдат изслушани и да се придаде съответната тежест на възгледите на децата е предвидено в Конституцията (ако съществува такава) и в поне шест от посочените сфери

Въпроси

относно уязвимите деца:

- ▶ Съществуват ли ограничения в предоставянето на правото да бъдат изслушани, основани на възраст / увреждания / уязвимост и др.?
- ▶ Трябва също така да се обърне внимание и на правото на децата да участват в алтернативи на съдебните производства, например в алтернативни способи за решаване на спорове, като медиация, в някои от посочените по-горе сфери.

Бележки при анализа	Можете да използвате тази матрица, за да ви помогне да оцените степента на изпълнение на индикатора <table border="1"> <tr> <th data-bbox="453 282 810 405">Сфера</th><th colspan="3" data-bbox="810 282 1383 405">Съществува законова закрила на правото на децата да бъдат изслушани (моля отбележете вярното)</th></tr> <tr> <th data-bbox="453 405 810 459"></th><th data-bbox="810 405 1002 459">ДА</th><th data-bbox="1002 405 1193 459">НЕ</th><th data-bbox="1193 405 1383 459">НЕ ЗНАМ</th></tr> <tr> <td data-bbox="453 459 810 584">Училища и образование, например посредством задължително учредяване на училищни съвети</td><td data-bbox="810 459 1002 584"></td><td data-bbox="1002 459 1193 584"></td><td data-bbox="1193 459 1383 584"></td></tr> <tr> <td data-bbox="453 584 810 678">Процедури за закрила на детето, грижи за децата и осиновяване</td><td data-bbox="810 584 1002 678"></td><td data-bbox="1002 584 1193 678"></td><td data-bbox="1193 584 1383 678"></td></tr> <tr> <td data-bbox="453 678 810 772">Попечителство и достъп в производства по семейното право</td><td data-bbox="810 678 1002 772"></td><td data-bbox="1002 678 1193 772"></td><td data-bbox="1193 678 1383 772"></td></tr> <tr> <td data-bbox="453 772 810 826">Вземане на решения в семейството</td><td data-bbox="810 772 1002 826"></td><td data-bbox="1002 772 1193 826"></td><td data-bbox="1193 772 1383 826"></td></tr> <tr> <td data-bbox="453 826 810 920">Здравеопазване / съгласие за лечение</td><td data-bbox="810 826 1002 920"></td><td data-bbox="1002 826 1193 920"></td><td data-bbox="1193 826 1383 920"></td></tr> <tr> <td data-bbox="453 920 810 1037">Имиграционни процедури и производства за предоставяне на убежище; и</td><td data-bbox="810 920 1002 1037"></td><td data-bbox="1002 920 1193 1037"></td><td data-bbox="1193 920 1383 1037"></td></tr> <tr> <td data-bbox="453 1037 810 1090">Наказателни производства</td><td data-bbox="810 1037 1002 1090"></td><td data-bbox="1002 1037 1193 1090"></td><td data-bbox="1193 1037 1383 1090"></td></tr> </table>	Сфера	Съществува законова закрила на правото на децата да бъдат изслушани (моля отбележете вярното)				ДА	НЕ	НЕ ЗНАМ	Училища и образование, например посредством задължително учредяване на училищни съвети				Процедури за закрила на детето, грижи за децата и осиновяване				Попечителство и достъп в производства по семейното право				Вземане на решения в семейството				Здравеопазване / съгласие за лечение				Имиграционни процедури и производства за предоставяне на убежище; и				Наказателни производства			
Сфера	Съществува законова закрила на правото на децата да бъдат изслушани (моля отбележете вярното)																																				
	ДА	НЕ	НЕ ЗНАМ																																		
Училища и образование, например посредством задължително учредяване на училищни съвети																																					
Процедури за закрила на детето, грижи за децата и осиновяване																																					
Попечителство и достъп в производства по семейното право																																					
Вземане на решения в семейството																																					
Здравеопазване / съгласие за лечение																																					
Имиграционни процедури и производства за предоставяне на убежище; и																																					
Наказателни производства																																					
Коментари	Добра практика: Използвайте това място, за да посочите някои позитивни примери за ефективно качествено участие, които сте установили във вашата страна Въпроси за решаване: Използвайте това място, за да опишете сфери, в които сте установили нужда от подобрение.																																				
Точки за действие (проследяване) Посочете всяко действие,което ще предприемете след оценката за засилване на напредъка по този индикатор																																					

Определение	Участието на децата трябва да бъде изрично включено като част от по-широката правителствена стратегия за прилагане, мониторинг и оценка на КПДООН и на конвенции и документи на Съвета на Европа. То трябва да включва конкретни цели, индикатори за напредък и бюджет за изпълнение.
Източници на данни (само примерни)	Национални и регионални стратегически и програмни документи.
Критерии за оценка	Държавите могат да измерят напредъка по този индикатор, като използват следните критерии за оценка: 0 = Не съществува стратегия за правата на детето 1 = Съществува ограничено позоваване на правата на детето в рамките на по-широка национална стратегия за правата на човека 2 = Съществува известно позоваване на участието на децата като част от междусекторна национална стратегия за правата на детето 3 = В междусекторната стратегия за правата на детето съществува ясен и последователен фокус върху правото на участие на децата и младите хора при вземането на решения, тя включва специален набор от цели, установен е водещ отговорник (напр. министерството на младежта и децата) и за постигане на това са определени конкретни ресурси.

Въпроси

относно уязвимите деца:

- ▶ Прилагането на практика на участието на децата като част от националната стратегия относно правата на детето съществува ли на територията на цялата страна, или варира в различните региони?
- ▶ Тя обхваща ли всички деца, или изключва някои групи в някои сфери?
- ▶ Стратегията включва ли министерствата, отговорни за здравеопазването, образованието, социалните грижи, младежта, правосъдието, закрилата на детето, спорта, туризма, културата, околната среда, транспорта и финансите?

Бележки при анализа	
Коментари	Добра практика: Използвайте това място, за да посочите някои позитивни примери за ефективно качествено участие, които сте установили във вашата страна Въпроси за решаване: Използвайте това място, за да опишете сфери, в които сте установили нужда от подобрение.
Точки за действие (проследяване) Посочете всяко действие, което ще предприемете след оценката за засилване на напредъка по този индикатор	

Съществува независима институция за правата на детето и тя е защитена от закона

Определение	Създаден е и е защитен от закона омбудсман или комисар за децата, който има специфичен мандат и разполага с необходимите ресурси (офис, персонал, бюджет), за да работи по различни кампании или да разглежда въпроси от името на децата. Омбудсманът за децата може да бъде самостоятелна институция или да е част от институция по правата на човека с по-широк обхват. Въпреки това службата трябва да е независима от правителството и да не бъде ограничавана или повлиявана от въпроси, които са част от конкретния политически дневен ред, а по-скоро да е в състояние да отговори на основните притеснения и проблеми, идентифицирани от децата.
Източници на данни (само примерни)	Националното законодателство Службата на националния омбудсман / комисар Европейската мрежа на омбудсманите за децата (ENOC) Качествено проучване
Критерии за оценка	Държавите могат да измерят напредъка по този индикатор, като използват следните критерии за оценка: 0 = Не съществува омбудсман или комисар за децата 1 = Съществува омбудсман / комисар, но не е защитен от закона 2 = Съществува омбудсман / комисар и е защитен от закона 3 = Съществува омбудсман / комисар и той е в пълно съответствие с Парижките принципи ¹

Въпроси

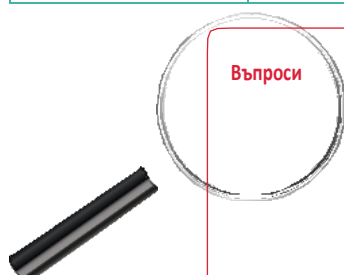
относно уязвимите деца:

- ▶ Съществуват ли наложени условия или ограничения на достъпа до комисаря: напр. въз основа на националност; възраст; увреждания; имигрантски или социално-икономически статут; статут на жертва?
- ▶ Има ли някакви мерки, които да улеснят достъпа на по-маргинализирани или изключени деца?
- ▶ Има ли данни, че показанията, които децата дават пред комисаря, се класират напр. въз основа на националност, възраст, увреждания и др.?

1. „Парижките принципи“ се съдържат в Приложение към Резолюция A/RES/48/134 на Общото събрание на ООН, 85-то пленарно заседание, 20 декември 1993 г.: www.un.org/documents/ga/res/48/a48r134.htm

Бележки при анализа	
Коментари	Добра практика: Използвайте това място, за да посочите някои позитивни примери за ефективно качествено участие, които сте установили във вашата страна Въпроси за решаване: Използвайте това място, за да опишете сфери, в които сте установили нужда от подобрение.
Точки за действие (проследяване) Посочете всяко действие,което ще предприемете след оценката за засилване на напредъка по този индикатор	

Определение	Насоките на Съвета на Европа за правосъдие, съобразено с интересите на децата, предвиждат, че децата, които влизат в контакт с правосъдната система трябва да: ▶ бъдат информирани за своите права ▶ имат безплатен достъп до адвокат ▶ бъдат изслушани и взети на сериозно; и ▶ им бъдат обяснени по разбираем за тях начин решенията, които ги касаят. Посочените условия трябва да са налице за децата в следните съдебни и административни производства: ▶ наказателни производства, независимо дали те са привлечени като извършители на престъпление, жертви или свидетели на престъпление, ▶ производства по семейното право ▶ производства за полагане на грижи и осигуряване на закрила, ▶ имиграционни производства.
Източници на данни (само примерни)	Основни законови и стратегически документи, свързани със съдебни и административни производства Мониторингови доклади по КПООН и заключителни наблюдения на Комитета, свързани с прилагането на Член 12 Мониторингови доклади относно ефективността и качеството на правосъдието на Европейската комисия за ефективност на правосъдието Проучвания на Евробарометър – може да бъде включен конкретен въпрос / набор от въпроси, свързани с това (например в раздела „Привличане на младите при вземането на решения“)²
Критерии за оценка	Държавите могат да измерят напредъка по този индикатор, като използват следните критерии за оценка: 0 = Децата нямат директен достъп до съдилищата 1 = В едно от изброените съдебни или административни производства се прилагат правила и процедури, които осигуряват достъп до информацията относно правата на децата, безплатен достъп до адвокат, изслушване в съдебните производства и обясняване по достъпен начин на решенията 2 = В поне две от изброените съдебни или административни производства се прилагат правила и процедури, които осигуряват достъп до информацията относно правата на децата, безплатен достъп до адвокат, изслушване в съдебните производства 3 = Във всички посочени съдебни и административни сфери е постигнато пълно прилагане на Насоките на Съвета на Европа за правосъдие, съобразено с интересите на децата

Въпроси

относно уязвимите деца:

- ▶ Съществуват ли наложени условия или ограничения относно наличието на тази подкрепа: напр. въз основа на националност; възраст; увреждания; имигрантски или социално-икономически статут; статут на жертва?
- ▶ Има ли някакви мерки, които да улеснят достъпа на по-маргинализирани или изключени деца?
- ▶ Има ли данни, че показанията на участващите деца се класират, напр. въз основа на националност, възраст, увреждания и др.?

2. http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/quali/ql_right_child_sum_en.pdf

Определение	Процедурите за обжалване, предвидени в закона, са подходящи за децата и лесно достъпни за всички деца в различни сфери, а именно: ▶ училища и образователни институции ▶ грижи и закрила ▶ здравеопазване ▶ наказателни производства ▶ производства по семейното право ▶ имиграционни производства За да са подходящи за децата, процедурите за обжалване трябва да включват следните елементи: ▶ да са сигурни и достъпни ▶ децата да получават информация и съдействие, които им позволяват да подадат и поддържат жалба ▶ информацията да се предоставя във формат, подходящ за възрастта и за евентуалните увреждания на децата, включително чрез листовки, брошури, постери за училищата, конкретни интернет страници и да се разпространява на места, на които децата могат да я намерят ▶ Механизмите за последващи действия, сезиране и реагиране са утвърдени и ефективни и показват, че законосъобразните жалби водят до прилагане на промени ▶ Обратна информация за жалбите се предоставя директно на децата в разумен срок и по начин, който е пригоден за тяхната възраст и разбиране
Източници на данни (само примерни)	Националното законодателство Основни законови и стратегически документи в областта на семейното право, образованието, здравеопазването, детското правосъдие, социалните грижи, настаняването, имиграцията Качествено изследване в научния или неправителствения сектори
Критерии за оценка	Държавите могат да измерят напредъка по този индикатор, като използват следните критерии за оценка: 0 = В никоя от посочените области няма механизми за обжалване или обратна връзка 1 = В две от посочените области има подходящи за децата процедури за обжалване 2 = В четири от посочените области има подходящи за децата процедури за обжалване 3 = Подходящи за децата процедури за обжалване са предвидени в закона и са лесно достъпни за всички деца във всички посочени области. На децата се предоставя информация за правото им на обжалване и те получават помощ и съдействие за подаване на жалба, съответни на тяхната възраст и разбиране

Въпроси

относно уязвимите деца:

- ▶ Процедурите за обжалване адаптирани ли са съобразно възрастта на децата, техните езикови умения, увреждания?
- ▶ Безплатни ли са те?

3. За повече информация относно подходящото за децата и качествено участие виж Приложение Едно, *Основни изисквания за качествено участие*, относно общ преглед на необходимите мерки за постигане на подходящи за децата процедури за обжалване.

Насърчаване на осведомеността за правото на участие

6

Правото на децата да участват при вземането на решения е заложено във входящите обучителни програми за специалистите, работещи с и за деца

Определение

Обучението за компетентности, свързани с правото на участие на децата, е заложено във входящите обучителни програми за специалистите, работещи пряко с и за деца. Обучението за компетентности е съсредоточено върху подход на преподаване, който набляга на усвояването и прилагането на умения, в допълнение към научаването на знания.

Когато човек е компетентен, той може да приложи това, което знае да прави в конкретна ситуация и да реши даден проблем, и е способен да прилага тази своя способност в различни ситуации.

Моля изберете и оценете шест професионални групи от следния списък:

- ▶ учители
- ▶ адвокати
- ▶ магистрати
- ▶ полицаи
- ▶ социални работници
- ▶ здравни специалисти
- ▶ имиграционни служители
- ▶ служители, полагащи грижи, и служители в местата за настаняване
- ▶ служители в затворите
- ▶ деца и младежи лидери / работници
- ▶ служители и държавни служители

Източници на данни (само примерни)

Национално акредитирани програми за професионално обучение за всички посочени специалности

Качествено проучване относно придобиването на компетентности, свързани с участието на деца от страна на специалистите, работещи с деца

Държавни ведомства, университети и други обучителни институции

Критерии за оценка

Държавите могат да измерят напредъка по този индикатор, като използват следните критерии за оценка:

0 = Не съществува или е много ограничено обучението относно правото на участие на децата

1 = Обучението за компетентности, свързани с правото на участие на децата, е включено във входящите обучителни програми на най-малко една от посочените групи специалисти

2 = Обучението за компетентности, свързани с правото на участие на децата, е включено във входящите обучителни програми на най-малко три от посочените групи специалисти

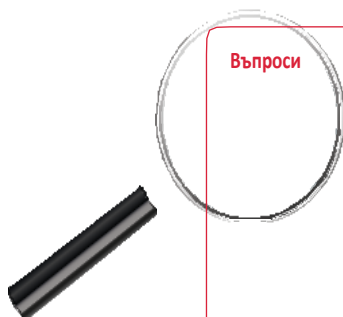
3 = Обучението за компетентности, свързани с правото на участие на децата, е включено във входящите обучителни програми на най-малко шест от посочените групи специалисти

Въпроси

относно уязвимите деца:

- ▶ Това обучение и събраната информация относно разнообразието на опита и нуждите на децата например адаптирано ли е към пол, етническа принадлежност, увреждания, възраст, религия, националност и езикови умения на детето?

Определение	Държавните ведомства и предоставящите основни услуги за деца трябва да предоставят информация относно правото на децата и младите хора на участие при вземането на решения, включително например и информация относно механизмите за обжалване, съдебни процеси и възможности за участие в свои собствени организации, както и в процесите на вземане на решения и планиране, които ги касаят. Информацията се предоставя във удобен за децата формат, включително посредством социалните мрежи, достъпни за деца от различни възрасти и с различни способности, както и в подходяща форма за деца с различни комуникационни нужди. Тя следва да бъде предоставяна на места, до които имат достъп, като специализирани интернет страници или телефонни линии. Обучението по правата на детето, включващо правото на участие, е задължителен компонент на учебните програми в училищата. Като допълнение на това, съществува обществена информация и образователни програми (в идеалния случай като част от национална стратегия) за повишаване на осведомеността на широката общественост, децата, младите хора, родителите и специалистите относно правото на участие на децата, включително правото да учредяват или да са част от организации на деца или млади хора.
Източници на данни (само примерни)	Национални стратегии за правата на детето Национални образователни програми Държавни ведомства, включително отговорните за децата и младите хора и комуникациите Държавните органи, отговорни за местните услуги НПО, работещи в сферата на правата на детето Регистър на сдруженията и мрежите на деца и млади хора Качествено проучване с участие на деца Данни, събрани от Европейската комисия за участието на деца в съдебни производства и качествено проучване на Агенцията на ЕС за основните права относно практики и процедури за участие на деца в съдебни производства
Критерии за оценка	Държавите могат да измерят напредъка по този индикатор, като използват следните критерии за оценка: 0 = Не съществува удобна за децата информация относно правото на участие на децата 1 = Съществуват специални програми за обществено образование / информация за повишаване на осведомеността относно правото на участие и на сдружаване на децата 2 = Подходяща за децата информация понякога се предоставя на деца от различни възрасти и в различен формат, включително брайлово писмо, напр. относно сдружения на деца, услуги, политики, права, консултации и насоки на правителството 3 = Въведени са изчерпателни и достъпни програми относно правото на участие на децата и задължителен компонент в учебната програма на основното и средното училище по правата на детето

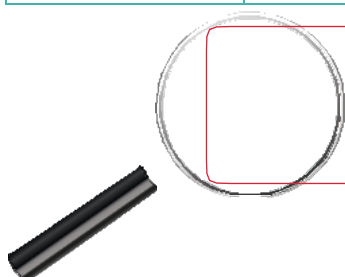

Въпроси

относно уязвимите деца:

- ▶ Предоставената информация съобразена ли е с възрастта и съответства ли по използвания език и формат за деца с различни увреждания?
- ▶ Предоставена ли е информация например на децата в институции, затвори, болници, центрове за задържане на лица, търсещи убежище? Тя достъпна ли е за деца от по-отдалечени региони?
- ▶ Има ли данни от проучвания относно достъпа до информация, класирани въз основа на възраст, пол, увреждания, етническа принадлежност и др.?

Бележки при анализа	Можете да използвате тази матрица, за да ви помогне да оцените степента на изпълнение на индикатора			
	Ръководно ниво	Децата са представявани на различни форуми (моля посочете всичко, което е в сила)		
		ДА	НЕ	НЕ ЗНАМ
	Национално			
	Регионално			
	Местно			
	Училище			
Коментари	Добра практика: Използвайте това място, за да посочите някои позитивни примери за ефективно качествено участие, които сте установили във вашата страна			
	Въпроси за решаване: Използвайте това място, за да опишете сфери, в които сте установили нужда от подобрение.			
Точки за действие (проследяване) Посочете всяко действие, което ще предприемете след оценката за засилване на напредъка по този индикатор				

Създаване на пространство за участие

8

Деца са представявани на форуми, включително посредством техни собствени организации, на ниво училище, местно, регионално и национално ниво на управление

Определение	Деца имат възможност да участват във форуми, на които могат да се обърнат към съответните власти, включително към правителството, на ниво училище, местно, регионално и национално ниво (по-специално чрез училищни съвети, детски/младежки съвети, детски/младежки парламенти или детски/младежки форуми). Тези форуми служат като места, на които децата могат да идентифицират проблемите, които ги засягат и да ги доведат до вниманието на създателите на политиките на ниво училище, местно, регионално и национално ниво. Трябва да се положат особени усилия да се обясни процеса на избор на деца в органите, в които те участват, как децата вземат участие в процеса на вземане на решения (където е приложимо), регионите, в които съществуват такива органи и компетентността, с която разполагат тези органи.
Източници на данни (само примерни)	Главна дирекция „Образование и култура“ Евробарометър Изследване „Гражданско образование“ (CIVED) Държавни органи, отговорни за местните услуги НПО и академични изследвания Национални младежки съвети
Критерии за оценка	Държавите могат да измерят напредъка по този индикатор, като използват следните критерии за оценка: 0 = Не съществуват форуми, посредством които децата могат да се обърнат към училищата, местните, регионални и национални власти 1 = Съществува детски/младежки съвет или парламент, посредством който децата могат да се обърнат към правителството на национално ниво 2 = Съществуват детски/младежки съвети, посредством които децата могат да се обърнат към властите на регионално ниво 3 = Съществуват предвидени в закона детски/младежки съвети или парламенти, посредством които децата могат да се обърнат към властите на ниво училище, местно, регионално и национално ниво

Въпроси относно уязвимите деца:

Данните относно броя на участващите деца класирани ли са въз основа на възраст, етническа принадлежност, националност, пол, увреждания, религия?

Съществуват насочени към децата механизми за обратна връзка относно местните услуги

Определение	Всички държавни органи, отговарящи за местните услуги, имат създадени механизми за консултиране и получаване на обратна връзка от децата, включително относно следните услуги: ▶ Образование и училища ▶ Заместващи грижи (напр. приемна грижа, домове за деца) ▶ Игри, отдих и спорт ▶ Културни услуги (напр. музеи, изложби) ▶ Услуги за закрила на деца ▶ Подкрепа на имигранти и лица, търсещи убежище ▶ Подкрепа на семействата и предучилищни услуги Тези механизми може да включват формуляри за оценка и проучвания, които са лесно достъпни и адаптирани към децата от различна възраст и произход. Следва да бъдат положени специални усилия за оценка на степента, в която тези услуги отговарят на обратната връзка, получена от децата. Например, съществува ли механизъм за информиране на децата за промените, направени в отговор на получената от тях обратна връзка? В идеалния случай следва да бъдат положени усилия за включване на децата в създаването, прилагането и оценката на механизмите за обратна връзка.
Източници на данни (само примерни)	Законодателство Държавни органи, отговарящи за местните услуги Местни доставчици на обществени грижи за деца Качествено академично / НПО изследване, включително с деца
Критерии за оценка	Държавите могат да измерят напредъка по този индикатор, като използват следните критерии за оценка: 0 = Децата не разполагат с възможност да предоставят обратна връзка относно местните обществени услуги и от тези служби не се изисква осигуряването на такава възможност 1 = Най-малко две от посочените местни обществени услуги разполагат с въведена система децата да предоставят обратна връзка относно предоставяните услуги 2 = Най-малко четири от посочените местни обществени услуги разполагат с въведена система децата да предоставят обратна връзка относно предоставяните услуги 3 = Всички изброени местни обществени услуги разполагат с правила за обратна връзка и са въвели ефективни системи за получаване и отговор на обратна връзка от децата

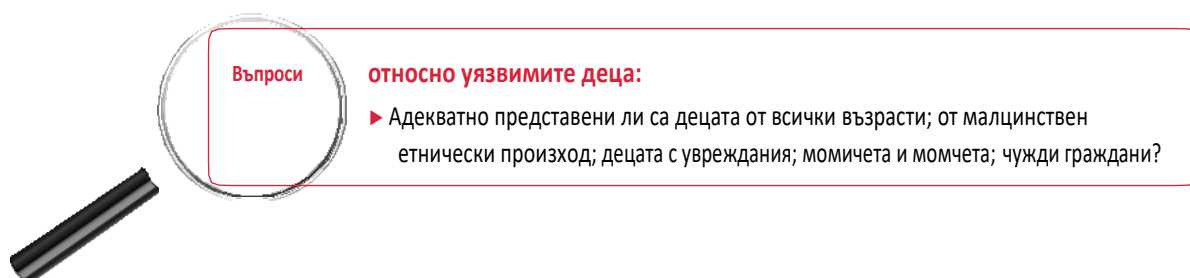
Въпроси

относно уязвимите деца:

- ▶ Достъпни ли са тези механизми за всички деца, независимо от тяхната възраст, увреждане, националност (езикови ограничения) и др. ?

Децата биват подкрепяни да участват в мониторинга на КПДООН (включително в системата за отчитане по КПД) и на други относими документи и конвенции на Съвета на Европа (наричани тук по-долу: документи по правата на детето)

Определение	Децата и техните представителни организации биват подкрепяни с ресурси да участват в мониторинга на прилагането на документите по правата на детето. Това включва възможности децата да участват в отчитането или да изготвят свой собствен доклад
Източници на данни (само примерни)	Доклади от мониторинга, изготвени от или с участието на деца Заклучителни наблюдения на Комитета по правата на детето Заклучения на съответните органи по мониторинг на Съвета на Европа като Европейския комитет за социални права, Европейския комитет против изтезанията и нечовешкото или унижително отнасяне или наказание, Европейската комисия срещу расизма и нетолерантността, Експертна група за борба с трафика на хора, Комитетът Ланзароте и др.
Критерии за оценка	Държавите могат да измерят напредъка по този индикатор, като използват следните критерии за оценка: 0 = Не съществува уредба за подкрепа на участието на деца в мониторинга по прилагане на документите по правата на детето 1 = Избрани деца се канят и подкрепят да участват в мониторинга по КПДООН 2 = Събират се възгледите на широка група деца от различен произход и с различно положение относно прилагането на КПДООН 3 = Организациите на деца получават подкрепа системно да мониторират прилагането на КПДООН и на другите документи по правата на детето, ратифицирани от държавите-членки⁴

4. Що се отнася до документите на Съвета на Европа, при които за мониторинг на прилагането се използват други механизми, различни от отчитане, те могат да бъдат включени в оценката на степента на съответствие с този индикатор.

Бележки при анализа	
Коментари	Добра практика: Използвайте това място, за да посочите някои позитивни примери за ефективно качествено участие, които сте установили във вашата страна Въпроси за решаване: Използвайте това място, за да опишете сфери, в които сте установили нужда от подобрение.
Точки за действие (проследяване) Посочете всяко действие,което ще предприемете след оценката за засилване на напредъка по този индикатор	

Приложение Едно

ОБЩ ПРЕГЛЕД НА ДЕВЕТТЕ ОСНОВНИ ИЗИСКВАНИЯ ЗА ЕФЕКТИВНО И ЕТИЧНО УЧАСТИЕ И СВЪРЗАНИТЕ С ТОВА ПОКАЗАТЕЛИ

1. Изискване Едно: Участието е прозрачно и информативно

— На децата трябва да се предоставя информация относно тяхното право на участие в удобен и достъпен формат. Информацията трябва да включва начина, по който те могат да участват, защо им е била дадена възможност да участват, обхвата на тяхното участие и влиянието, което те могат да имат.

— Това на практика означава, че:

- ▶ Участието на децата има ясна цел
- ▶ Децата разбират какво влияние могат да имат в процеса на вземане на решения
- ▶ Ролите и отговорностите на участниците са ясни и добре разбрани
- ▶ Децата са съгласни с целите и задачите, свързани с тяхното участие

2. Изискване Две: Участието е доброволно

— Децата трябва да могат да избират дали да участват или не и да са информирани и да могат да се откажат по всяко време. Децата не трябва да бъдат принуждавани да участват или да изразяват възгледите си.

— Това на практика означава, че:

- ▶ На децата е дадено време да обмислят участието си и те са в състояние да дадат информирано съгласие
- ▶ Децата са наясно и могат да се откажат по всяко време, когато искат
- ▶ Другите задължения на децата се спазват и се съобразяват (например работа и училище)

3. Изискване Три: Участието се уважава

— С децата трябва да се отнасят с уважение и да им се осигуряват възможности да изразяват свободно своите виждания и да инициират идеи. Персоналът трябва също така да уважава и да постигне разбиране на семейната, училищна и културна среда на живота на децата.

— Това на практика означава, че:

- ▶ Децата могат свободно да изразяват своите виждания и с тях се отнасят с уважение
- ▶ Когато децата биват избирани за представители, процесът на избор трябва да се основава на принципите на демокрацията и да избягва дискриминация
- ▶ Начините на работа изграждат самочувствие и увереност, които позволяват на децата да почувстват, че разполагат с валиден опит и могат да допринесат с възгледите си
- ▶ Подкрепата на персонала може да бъде използвана, за да се спечели уважение към децата от страна на други ключови задължени лица

4. Изискване Четири: Участието е уместно

— Участието трябва да се основава на собствения опит на децата и следва да се фокусира върху въпроси, които имат значение за техния живот и за местния контекст.

— Това на практика означава, че:

- ▶ Дейностите, в които участват децата са наистина относими към техния опит, знания и умения
- ▶ Подходите и методите за участие се основават на местните знания и практики
- ▶ Децата са включени в създаването на критериите за избор и представителство за участие
- ▶ Децата участват по начини, на нива и с темпо, които съответстват на техните възможности и интереси

5. Изискване Пет: Участието е подходящо за децата

■ Трябва да се използват подходящи за децата подходи, които да гарантират, че децата са добре подготвени за своето участие и са в състояние да допринесат съществено за дейностите, в които участват. Подходите и методите на участие трябва да бъдат изработени или адаптирани, като се вземе предвид възрастта и уменията на децата.

■ Това на практика означава, че:

- ▶ Осигурени са необходимите време и ресурси за качествено участие и децата са подходящо подкрепени да се подготвят за участие
- ▶ Методите за включване са изработени в партньорство или след консултация с децата
- ▶ Възрастните имат капацитета да подкрепят и да гарантират подходящи за децата подходи и начини на работа
- ▶ Местата за срещи и дейности са подходящи за деца и са достъпни за деца с увреждания и за други малцинствени групи
- ▶ На децата се предоставя достъпна информация в подходящ за тях формат

6. Изискване Шест: Участието е приобщаващо

■ Участието на децата трябва да осигурява възможност за включване на децата с увреждания и да отхвърля съществуващите модели на дискриминация. Персоналът трябва да разбира културата на всички участващи деца.

■ Това на практика означава, че:

- ▶ Децата не са дискриминирани на основата на възраст, раса, цвят на кожата, пол, език, религия, политически и други виждания, национален, етнически или социален произход, собственост, увреждания, рожден статус или по друг признак
- ▶ Участието на децата цели да включи деца от всички среди, което означава да се достигне до децата в техните местни общности
- ▶ Участието е достатъчно гъвкаво, за да отговори на нуждите, очакванията и състоянието на различни групи деца
- ▶ Възрастовият диапазон, полът и способностите на децата са взети предвид
- ▶ Участието отхвърля и представлява отговор на съществуващите модели на дискриминация

7. Изискване седем: Участието е подкрепено от обучение за възрастни

■ Персоналът трябва да разполага със знания и капацитет да подпомага пълноценното участие на децата. Това може да включва обучение и подготовка преди ангажирането на деца в дейностите, както и изискуемата продължаваща подкрепа.

■ Това на практика означава, че:

- ▶ Всички служители и ръководители са запознати с участието на деца, разбират неговата важност и нуждата от поемане на задължения относно участието на деца
- ▶ Персоналът е снабден с подходящо обучение, инструменти и други възможности от практиката
- ▶ Персоналът е ефективно подкрепян и контролиран и практиката му се оценява
- ▶ Персоналът може да изрази своите виждания и тревоги относно въвличането на деца, с очакването, че те ще бъдат разгледани по конструктивен начин
- ▶ Изграждат се специфични технически умения или експертиза посредством комбинация от наемане на работа, избор, развитие на персонала и практически обмен
- ▶ Отношенията между отделните служители и между служителите и ръководството са образец на подходящо поведение, при което се отнасяме с уважение и честност един към друг

8. Изискване Осем: По безопасен начин с разбиране за рисковете

■ Възрастните, работещи с деца, са длъжни да са предпазливи. Персоналът трябва да взема всички необходими предпазни мерки, за да намали риска от злоупотреба и експлоатация с деца и други негативни последици от участието.

■ Това на практика означава, че:

- ▶ Правото на закрила на децата е от първостепенно значение за начина, по който се планира и организира участието на деца
- ▶ Децата, упражняващи участническа работа са наясно с правото си да не бъде злоупотребявано с тях и знаят къде да отидат за помощ при нужда

- ▶ В процеса на участие е осигурен квалифициран и опитен персонал, който да отговаря и да координира въпросите за закрила на детето.
- ▶ Въведени са предпазни мерки, за да се сведат до минимум рисковете и да се предотврати злоупотреба.
- ▶ Персоналът, който организира участническия процес, разполага със стратегия за закрила на детето, която е специфична за всеки процес. Стратегията трябва да бъде доведена до знанието на персонала по подходящ начин и да е добре разбрана от него.
- ▶ Въведени са предпазни мерки, за да се сведат до минимум и да се предотвратят злоупотреби.
- ▶ Персоналът признава своите юридически и етични задължения, в съответствие с нашия Етичен кодекс и с Политиката за предпазване на децата.
- ▶ Процедурите за закрила на детето признават наличието на особени рискове, с които се сблъскват някои деца и допълнителните бариери, които те срещат при получаване на помощ.
- ▶ Изисква се съгласието на децата за използване на предоставената от тях информация и определената за поверителна информация е защитена при всички обстоятелства.
- ▶ Създадена е официална процедура за обжалване, която позволява на децата, включени в участнически дейности да подават жалби поверително. Информацията относно тази процедура е достъпна на съответните езици и формати.
- ▶ Не могат да се правят или публикуват фотографии, видеозаписи или цифрови изображения на деца без тяхното изрично съгласие за конкретния случай.
- ▶ Задълженията, свързани с отговорност, безопасност, пътни и медицински застраховки са ясно делегирани и ефективно планирани.

9. Изискване Девет:Участието е отговорно

- След участието на децата трябва да се предостави обратна връзка и/или информация за последващите действия относно: как са тълкувани и използвани техните възгледи; какво влияние са оказали те върху резултатите; когато е възможно да им се предоставя възможност да участват в последващите действия.
- Това на практика означава, че:
 - ▶ Децата участват в нашата работа от възможно най-ранния етап.
 - ▶ Персоналът и партньорите са отговорни пред децата за задълженията си.
 - ▶ Децата са подкрепяни да участват в последващите действия и в процеса по оценка.
 - ▶ Децата са подкрепяни да споделят своя опит от участието с групи връстници, с местните общности и с други организации.
 - ▶ На децата се предоставя бърза и ясна обратна връзка относно тяхното участие, влияние, резултатите и следващите стъпки.
 - ▶ Обратната връзка достига до всички участвали деца.
 - ▶ Децата биват питани за тяхната удовлетвореност от процеса на участие и за мнението им как той може да бъде подобрен.
 - ▶ Установените посредством оценките грешки се признават и се поемат ангажменти относно това как наученото ще бъде използвано за подобряване на процеса на участие в бъдеще.

Приложение Две

ПРОФИЛ НА ДЪРЖАВА: ОБРАЗЕЦ ЗА ОТЧИТАНЕ НА РЕЗУЛТАТИТЕ ОТ ОЦЕНКАТА

Настоящият образец осигурява на държавите рамка, с помощта на която да отчитат основните констатации, възникващи от оценката, да опишат установените примери на добри практики и да посочат мерките, които планират да предприемат по отношение на констатациите. Държавите настойчиво се приканват да попълнят този образец за свое собствено ползване. Моля да изпратите копие до Отдел „Права на детето“ (children@coe.int) на Съвета на Европа, който се интересува от това как се използва настоящия Инструмент и от резултатите от всеки процес на оценка.

Име на държавата:				
Дата на оценката:				
Основни заинтересовани страни, участващи в оценката:				
Индикатор	Обявяване на оценката	Коментари/наблюдения	Примери на добри практики (моля посочете примери и линкове, които може да бъдат споделени)	Предложения за последващи действия/планове за действие
Закрила на правото на участие				
1. Правната закрила на правото на участие на децата и младите хора при вземането на решения се съдържа в националното законодателство и Конституцията				
2. Изрично включване на правото на участие на децата и младите хора при вземането на решения в междусекторни национални стратегии за прилагане на правата на детето				
3. Съществува независима институция за правата на детето и тя е защитена от закона				

4. Наличие на механизъм, който позволява на децата безопасно да упражняват правото си на участие в съдебни и административни производства				
5. Съществуват подходящи за децата процедури за обжалване				
Насърчаване на осведомеността за правото на участие				
6. Правото на децата да участват при вземането на решения е заложено във входящите учебни програми за специалистите, работещи с и за деца				
7. На децата се предоставя информация относно правото им на участие				
Създаване на пространство за участие				
8. Децата са представявани на форуми, включително посредством техни собствени организации, на ниво училище, местно, регионално и национално ниво на управление				
9. Съществуват насочени към децата механизми за обратна връзка относно местните услуги				
10. Децата биват подкрепяни да участват в мониторинга на КПДООН (включително в системата за отчитане по КПД) и на други относими документи и конвенции на Съвета на Европа				

www.coe.int

Съветът на Европа е водещата организация по права на човека на континента. Той включва 47 държави членки, 28 от които са членки на Европейския съюз. Всички държави членки на Съвета на Европа са подписали Европейската конвенция за защита правата на човека и основните свободи, предназначена за защита на правата на човека, демокрацията и върховенството на закона. Европейският съд по правата на човека осъществява надзор по изпълнение на Конвенцията в държавите членки.

ИНСТРУМЕНТ ЗА ОЦЕНКА НА УЧАСТИЕТО НА ДЕЦА

”

Ръководство
за прилагане

Съвет на Европа
Отдел „Права на детето“
и Дирекция „Младеж“

ИНСТРУМЕНТ ЗА ОЦЕНКА НА УЧАСТИЕТО НА ДЕЦА

Ръководство за прилагане

Френско издание:

Outil d'évaluation de la participation des enfants

Всички искания, свързани с възпроизвеждане или превод на целия или част от този документ, трябва да бъдат адресирани към Дирекция „Комуникация“ (F-67075 Страсбург Седекс или на publishing@coe.int).

Всяка друга кореспонденция, свързана с този документ, трябва да бъде адресирана до Главна дирекция „Демокрация“.

Снимка на корицата: Shutterstock

Корица и оформление: Дирекция „Изготвяне на документи и публикации“ (SPDP), Съвет на Европа

© Съвет на Европа, март 2016 г.
Отпечатано в Съвета на Европа

Съдържание

ЧЕСТО ЗАДАВАНИ ВЪПРОСИ И ОТГОВОРИ ОТНОСНО ИНСТРУМЕНТА ЗА ОЦЕНКА НА УЧАСТИЕТО НА ДЕЦА	7
АНОТАЦИЯ КЪМ ИНСТРУМЕНТА ЗА ОЦЕНКА НА УЧАСТИЕТО НА ДЕЦА	10
Въведение	10
Процес	10
НАСОКИ ЗА СЪБИРАНЕ НА ИНФОРМАЦИЯ ОТНОСНО ДЕСЕТЕ ИНДИКАТОРА	12
ПРОУЧВАНЕ НА МНЕНИЕТО НА ДЕЦАТА ЧРЕЗ ФОКУС ГРУПИ	21
Брой фокус групи и продължителност на обсъжданията	21
Ролята на фасилитатора	22
Състав и избор на фокус групи	22
Оценка на процеса на консултации	26
Отчитане	26
РЕЗЮМЕ – ОБВЪРЗВАНЕ НА ПРОЦЕСА НА ДОКЛАДВАНЕ ПО КПДООН С ПРОЦЕСА НА ОЦЕНКА НА УЧАСТИЕТО НА ДЕЦА НА СЪВЕТА НА ЕВРОПА	27
Процес на докладване по КПДООН	27
Процес на докладване на Комитета по правата на детето	27
Как оценката на участието на деца се вписва в процеса на докладване по КПДООН	28
ПЪТНА КАРТА КЪМ ИНСТРУМЕНТА НА СЪВЕТА НА ЕВРОПА ЗА ОЦЕНКА НА УЧАСТИЕТО НА ДЕЦА	29
Въведение	29
Предназначение	29
Анотация и обучителен пакет	30
Времеви график	30
ПРОГРАМА	35
„Гарантиране на правото на децата да участват във всички сфери на живота и измерване на напредъка в насърчаването на участието на деца	35

Често задавани въпроси и отговори относно Инструмента за оценка на участието на деца

Въпрос 1: Какво представлява Инструментът за оценка на участието на деца?

— **Отговор:** Съветът на Европа е изработил Инструмент за оценка на участието на деца с десет конкретни и измерими индикатора за измерване на напредъка в сферата на участието на децата. Държавите могат да използват индикаторите за измерване на напредъка в прилагане на Препоръка CM/Rec (2012)2 на Съвета на министрите към държавите членки относно участието на децата и младите хора под 18 години.

— Десетте индикатора са взаимосвързани, а не тематични и отразяват трите основни мерки, посочени в Препоръката:

- ▶ Мерки за закрила на правото на участие
- ▶ Мерки за насърчаване на правото на участие
- ▶ Мерки за създаване на пространство за участие

Въпрос 2: Какво представлява участието на децата?

— **Отговор:** Участието на децата представлява правото на децата да бъдат изслушани и тяхното мнение да бъде взето на сериозно. Определението е посочено в Препоръка (2012)2 на Съвета на Европа: „лица или групи лица, които имат правото, средствата, пространството, възможността и където е необходимо, подкрепата, свободно да изразяват своите възгледи, да бъдат чути и да допринесат за вземането на решение по въпроси, които ги касаят, като на техните възгледи се даде необходимата тежест в съответствие с тяхната възраст и зрялост.” Това определение е базирано на Конвенцията на ООН за правата на детето (КПДООН), Член 12 (право на детето да изразява своите възгледи), и възгледите му да бъдат взети предвид по всеки въпрос или процедура, които го засягат).

Комитетът по КПДООН е приел Общ коментар 12 (2009) относно „Правото на детето на изслушване”, който подробно разяснява значението на участието на децата и неговото практическо приложение в различни сфери, включително в образованието и училищата, здравеопазването, в ситуации на насилие, в семейството, в съдебни производства и др. <http://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/AdvanceVersions/CRC-C-GC-12.pdf>

Въпрос 3: Кой следва да използва Инструмента за оценка на участието на деца?

— **Отговор:** Инструментът за оценка на участието на деца е предназначен за използване от държавите членки на Съвета на Европа. Министерствата, които отговарят за правата и благополучието на децата, ще са водещи при оценката, но трябва да включат и други заинтересовани лица, включително други държавни ведомства, гражданското общество, омбудсмани по въпросите на децата, организации, представляващи специалистите, работещи с и за деца и академичните среди.

Въпрос 4: Защо дадена държава трябва да използва Инструмента за оценка на участието на деца, каква е неговата добавена стойност?

— **Отговор:** Инструментът ще позволи на държавите да:

- ▶ Повишават осведомеността и разбирането на правото на участие на децата
- ▶ Извършат оценка на изходното ниво на настоящото приложение на правото на участие на децата
- ▶ Идентифицират мерки, необходими за постигане на приложение в по-пълна степен
- ▶ Установят и споделят добри практики
- ▶ Измерват напредъка с течение на времето

Въпрос 5: Вече докладвахме относно прилагането на КПООН, включително за правото на участие на децата пред Комитета по КПООН. Процесът на оценка на участието на деца не дублира ли процеса на докладване по КПООН?

— **Отговор:** Не, процесът на оценка на участието на деца следва да бъде интегриран в процеса на докладване по КПООН. По този начин резултатите от оценката на участието на деца могат да бъдат включени директно в процеса на докладване по КПООН. Съветът на Европа е изготвил резюме относно връзката между процеса на докладване по КПООН и процеса на оценка на участието на деца и то е включено в настоящия пакет документи.

Въпрос 6: Необходимо ли е да включваме децата и младите хора в процеса на оценка на участието на деца?

— **Отговор:** Да. Някои от индикаторите могат да бъдат измерени чрез събиране на данни и публикувана информация, но за други от индикаторите е необходимо мнението на децата и младите хора, за да могат държавите членки да направят обоснована преценка относно постигнатия напредък. **Разбиранията на децата и младите хора, истинската същност на ситуацията на място, следва да са основна част от процеса на самооценка,** предприеман от държавите членки. Такава обратна връзка осигурява „взаимен контрол“ на субективното естество на оценката. Предоставени са насоки за събиране на мненията и опита на децата посредством срещи на фокус групи с участието включително и на уязвими деца.

Въпрос 7: Каква е ролята на НПО в процеса на оценка на участието на деца?

— **Отговор:** Важно е да се гарантира, че информацията, използвана за целите на процеса по оценка, идва от различни източници. **НПО предоставят добри възможности да се разбере какво се случва и често разполагат с добри познания относно положението на уязвимите деца и млади хора.** Техният принос в процеса на оценката е много важен и може да се разглежда като още една форма на „взаимен контрол“. Най-добре би било държавите членки да съпоставят собствените си оценки за спазване на задълженията им с мненията и опита на НПО и с

мненията и опита на колкото се може повече разнообразни групи деца и млади хора.

Въпрос 8: Колко време отнема провеждането на оценката на участието на деца?

— **Отговор:** Около една година. Това включва подготвителна фаза с обучителен семинар с участието на всички заинтересовани страни (2 месеца); фаза на изпълнение на събирането на данни, съпроводена с консултации с децата и младите хора и с други заинтересовани страни (8 месеца) и заключителна фаза и оценка (2 месеца).

Въпрос 9: Какви средства трябва да се предвидят за провеждане на оценката?

— **Отговор:** Трябва да бъдат предвидени съответния времеви ресурс от страна на отговорното министерство в съответната държава и разходите за назначаване на национален консултант, както и организирането на обучителен семинар за всички заинтересовани страни при стартирането на процеса и най-малко 10 срещи на фокус групи деца, ръководени от фасилитатори. Допълнителните разходи включват такива за организиране на срещи със съответните заинтересовани лица. Съветът на Европа може да предостави средства за покриване на част от разходите.

Въпрос 10: За какво могат да послужат резултатите от оценката?

— **Отговор:** Резултатите могат да бъдат използвани като оценка на изходното ниво за измерване на постигнатия с течение на времето напредък и следва да се разглеждат като постепенен процес. За всеки индикатор държавите трябва да посочат какви предложения за последващи действия са планирали.

■ Разпространението на Инструмента и прилагането му в практиката могат да доведат до трансформация в правото на децата да бъдат изслушани в рамките на отделните държави.

Въпрос 11: Резултатите от оценката на участието на деца ще бъдат ли сравнявани с тези на други държави?

— **Отговор:** Не, резултатите от оценката са предназначени единствено за собствена употреба на съответната държава и следва да послужат като изходно ниво за измерване на бъдещия напредък в прилагането на принципа на участието на деца в съответната държава.

**Въпрос 12: Къде мога да намеря
помощни материали за
провеждане на оценката на
участието на деца?**

■ **Отговор:** На следната интернет страница:
[www.coe.int/en/web/ children/participation](http://www.coe.int/en/web/children/participation).

Анотация към Инструмента за оценка на участието на деца

Въведение

На 28 март 2012 г. Комитетът на министрите на Съвета на Европа приема Препоръка (2012)¹ на Комитета на министрите относно участието на деца и млади хора под 18 години (наричана тук по-долу Препоръката). Инструментът за оценка на участието на деца² (наричан тук по-долу Инструментът) е изготвен с цел да предостави конкретни и измерими индикатори, с помощта на които държавите да започнат да измерват напредъка в прилагане на Препоръката. Изготвянето на Инструмента за оценка е част от **продължаващ процес**, иницииран от Съвета на Европа, предназначен да гарантира, че всички деца и млади хора в рамките на държавите членки на Съвета на Европа могат да упражняват своето право да бъдат изслушани, да бъдат взети на сериозно и да участват във вземането на решения по въпроси, които ги засягат. Това включва закрила на правото на участие, насърчаване и информиране относно участието и създаване на пространство за участие.

■ През 2014 и 2015 г. проект на Инструмента за оценка на участието на деца е приложен пилотно в три държави членки на Съвета на Европа: Естония, Ирландия и Румъния. Окончателният вариант на документа е ревизиран, за да отрази резултатите и опита от този процес и е публикуван през декември 2015 г.

■ Анотацията предоставя насоки относно това как да се събира и анализира информация за всеки индикатор, както и предложения кои заинтересовани лица да бъдат включени и какви са очакваните резултати. Анотацията следва да се разглежда в комбинация с Приложение Две „Общ преглед на деветте основни изисквания за ефективно и етично участие и свързаните с това показатели“ на Инструмента за оценка на участието на деца.

■ Анотацията включва:

1. Какво се очаква от националните власти като подкрепа и ресурси.
2. Как да се събират информация и данни, напр. фокус групи с деца и НПО, разпределени по категории данни и др.
3. Насоки относно важността от провеждане

на срещи/дискусии на групи от различни заинтересовани страни.

4. Коментар на всеки индикатор, посочващ какви са предизвикателствата и каква обратна връзка да бъде предоставяна на децата и младите хора и на другите участвали заинтересовани страни.

Процес

■ За провеждането на оценка на участието на деца е изготвена **пътна карта**, която включва план за действие с три фази:

1. **Подготвителна фаза** (месеци 1-2), по-специално чрез провеждане на среща със заинтересованите страни в рамките на съответната държава членка, организирана от министерството координатор, включително обучение относно Инструмента и участието на деца.
2. **Фаза на изпълнение** (месеци 3-10), по-специално чрез прилагане на Инструмента с участието на всички заинтересовани страни в съответната държава членка, идентифицирани в подготвителната фаза.
3. **Заклучителна фаза и оценка** (месеци 11-12), по-специално чрез изготвяне на отчет с оценка на изходното ниво и преценка на състоянието на участието на деца в съответната страна с препоръки за бъдещи подобрения.

¹ <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1927229>

² www.coe.int/en/web/children/publications

■ Използването на Инструмента за провеждане на оценка има за цел да постави началото на дебат в държавите членки на Съвета на Европа относно участието на деца и да събира информация, която може да се използва за установяване на изходното ниво по отношение на съответната политика или практика. Периодично следва да се провеждат допълнителни оценки за проверка на постигнатия напредък. Съветът на Европа препоръчва тези последващи оценки да бъдат обвързани времево с предоставянето на сведения и укрепването на периодичните доклади, които държавите трябва да представят на всеки четири години пред Комитета за закрила на детето. За подпомагане на процеса на оценка е изготвено **Резюме относно обвързване на докладването по КПДООН с процеса на оценка на участието на деца на Съвета на Европа**. Достъпен е също така и документ, съдържащ **често задавани въпроси и отговори** относно процеса на оценка на участието на деца.

■ Инструментът за оценка на участието на деца включва **десет основни индикатора**, които помагат на държавите да оценят прилагането на практика на участието на децата и младите хора в различни сфери в рамките на тяхната страна. Индикаторите ще помогнат на държавите да:

- Предприемат оценка на изходното ниво на настоящото прилагане

- Идентифицират мерки, необходими за постигане на приложение в по-пълна степен
- Измерват напредъка с течение на времето.

Оценката **следва да представи кратък преглед на постигнатия напредък** по отношение на десетте индикатора, като всеки един от тях е класиран от 0 (без напредък) до 3 (пълно съответствие с индикатора). В допълнение на това следва да бъдат формулирани **препоръки за последващи действия в отговор на установените пропуски**.

Отговорността за провеждане на процеса на оценка е на представителя на националното правителство, който ще получи подкрепата на Секретариата на Съвета на Европа. Помощта на координиращото министерство за изпращане на покани за участие в оценката на участието на деца е особено важна, за да се гарантира участието на всички заинтересовани страни.

Трябва да бъде назначен **национален консултант**, който да изготви националния доклад, базиран на събраните данни и информация, резултатите от срещите на фокус групите от деца, резултатите от онлайн проучването на мнението на децата, резултатите от срещите със специалистите, работещи с деца, срещите с НПО, с гражданското общество и с останалите заинтересовани страни.

Насоки за събиране на информация относно десетте индикатора

Анотацията към Инструмента за оценка следва да се разглежда заедно с Инструмента за оценка на участието на деца, който съдържа описание на всеки един от десетте индикатора, неговото определение, източници на данни и критерии за оценка, както и посочва някои конкретни въпроси, които да бъдат взети под внимание по отношение на **уязвимите и по-слабо представени деца**. Тези въпроси осигуряват полезен обектив за открояване на различния опит на различните деца и млади хора, включително на уязвимите и по-слабо представени деца. Инструментът идентифицира групите деца, които обикновено са изключени. Разпределените по категории данни са важни с оглед разкриване на различията в степента, в която различните групи деца са в състояние да изразят своите възгледи и да им бъде придадена съответната тежест.

■ В Инструмента за оценка на участието на деца за всеки индикатор е оставено място за включване на бележки от анализа. В допълнение към това, когато в съответния индикатор е посочен списък на различни сфери, налице е също така и специална матрица, която да позволи на държавите да анализират поотделно всяка сфера (такъв е случая с индикатори 1, 4, 5, 6, 8 и 9).

■ **Инструментът включва Шаблон или Профил на държава за отчитане на резултатите от оценката за всеки индикатор** (Приложение Три). В този шаблон страните трябва да посочат датата на завършване на оценката, участвалите основни заинтересовани страни, оценките за всеки индикатор, както и коментари или наблюдения, или примери на добри практики. За всеки индикатор страните трябва да опишат и предложат за последващи действия или план за действие. Попълненият шаблон представлява Профил на държавата членка. Този Профил може да бъде използван на по-късен етап за наблюдение и оценка на изпълнението на приетите предложения за последващи действия или планове за действие. Секретариатът на Съвета на Европа (Дирекция „Младеж“ и Отдел „Права на детето“) би искал да получи копие от доклада, което ще им помогне при мониторинга на това как се използва Инструментът и ще им позволи да отсеят примери на добри практики, които биха вдъхновили други държави членки да предприемат действия за постигане на напредък в участието на деца и млади хора.

■ В таблицата по-долу са изброени десетте показатели, обобщен е начинът, по който следва да бъдат събирани данните, заинтересованите страни, които трябва да участват, и са посочени съвети за най-подходящата методология. Макар от таблицата да е видно, че за оценка на напредъка по всеки индикатор се изисква

различен вид информация, **по принцип е важно, че държавите членки разглеждат информация от различни източници по време на цялата оценка**. Съпоставянето на различни видове данни от стратегически документи и съществуващи проучвания от фокус групи с НПО и други организации, работещи с деца и млади хора, и от самите деца и млади хора (посредством фокус групи) осигурява важен „взаимен контрол“ по отношение на субективното естество на самооценката на държавите членки.

■ В допълнение към това **държавите членки може да искат да отбележат ситуации, в които са налице ограничени данни** (включително данни, класирани по пол, увреждания и други фактори) **и да обмислят включването в своите планове за действие на стъпки, които могат да подобрят наличието на такива данни**, например допълнителни въпроси в периодичните анкети сред деца в училищна възраст.

■ Децата и младите хора във все по-голяма степен са ангажирани при вземането на решения посредством **онлайн и социални медии** и това следва да бъде отчетено в оценката.

■ Когато е посочено, че трябва да бъдат организирани **фокус групи от деца** за провеждане на консултации с деца и млади хора, предлага се държавите да съставят половината от фокус групите (най-малко 5) от училищата, а останалата половина (най-малко другите 5) в сътрудничество с НПО, за да се гарантира нужното внимание на потенциално различния опит на уязвимите и рядко изслушвани деца във всяка страна. Важно е на училищата и неправителствените организации да им бъдат изяснени точно изискванията.

■ **БЕЛЕЖКА:** Навсякъде в Инструмента за оценка се използват **понятията „деца“ и „млади хора“**; това отразява работата, извършена от Съвета на Европа в Отдел „Права на детето“ и Дирекция „Младеж“. Значението на „деца и млади хора“, използвано в Инструмента за оценка, е посочено в Член 1 от Конвенцията на ООН по правата на детето: *„За целите на тази Конвенция „дете“ означава всяко човешко същество на възраст под 18 години ...“*. При използване на Инструмента за оценка държавите трябва да са наясно, че в процеса на оценка трябва да бъде разгледан опитът на всички деца на възраст под 18 години, което включва и децата в най-младата възрастова група (под 7 г.).

Индикатори	Как да се събират данни за всеки индикатор?	Участващи заинтересовани страни	Допълнителни методологични коментари
Индикатор 1 Правната закрила на правото на участие на децата и младите хора при вземането на решения се съдържа в националното законодателство и Конституцията	▶ Събиране на информация, включително и конкретни данни, по-специално чрез ресорните министерства за закрила на правото на детето да бъде изслушано в различни сфери.	▶ Ресорни министерства (включително отговарящите за образование и училища; вземане на решения в семейството; наказателно правосъдие; здравеопазване; грижи и закрила; попечителство и имиграционни процедури и процедури за предоставяне на убежище) ▶ Държавни агенции	▶ Събиране на данни ▶ При анализа на този индикатор да се осигури специален фокус върху училищата и образованието – данни за законово изискване за задължително създаване на училищни съвети – в различни видове училища (предучилищно обучение, основно училище, средно училище, професионално образование, висше образование, специално образование (напр. за деца със специални потребности)
Индикатор 2 Изрично включване на правото на участие на децата и младите хора при вземането на решения в междусекторни национални стратегии за прилагане на правата на детето	▶ Събиране на информация, включително и конкретни данни, по-специално чрез ресорните министерства.	▶ Ресорни министерства (включително отговарящите за образование, правосъдие, здравеопазване, социални грижи) ▶ Държавни агенции	▶ Събиране на данни
Индикатор 3 Съществува независима институция за правата на детето и тя е защитена от закона	▶ Трябва да включва анализ на мандата и дискусии в държавните агенции и анализ дали омбудсманът за децата съответства на „Парижките принципи“: http://www.un.org/documents/ga/res/48/a48r134.htm	▶ Ресорни министерства и/или омбудсман за децата	▶ Събиране на данни (проверете действащото законодателство и как това се осъществява на практика)
	▶ Може да са необходими консултации със специалистите, работещи с деца и млади хора	▶ Специалисти, работещи с деца	▶ Организиране на среща с различни групи специалисти, включително учители и социални работници
	▶ Консултациите с децата се провеждат посредством фокус групи от деца. Дискутират как функционира и как достига до децата омбудсманът по правата на детето, дали те знаят за съществуването му/й и как да се свържат с него/нея.	▶ Деца	▶ Фокус групи от деца, организирани от фасилитатори.

Индикатори	Как да се събират данни за всеки индикатор?	Участващи заинтересовани страни	Допълнителни методологични коментари
Индикатор 4 Наличие на механизъм, който позволява на децата безопасно да упражняват правото си на участие в съдебни и административни производства	► Необходими са консултации със специалисти и деца, които имат опит с правосъдната система и административните производства. Фокусът трябва да е върху: - Наказателните производства, - Производства по семейното право, - Грижи и закрила, - Имиграционни производства	► Юристи, работещи с и за деца	► Организиране на среща с група (10) юристи или с организация, представляваща юристи, работещи с и за деца или специалисти, които работят в административни производства, в които децата участват пряко или непряко (напр. при развод). Това могат да са съдии, адвокати, юристи, застъпници и др.
	► Консултациите с деца, които имат опит с правосъдната система и административните производства, се провеждат посредством фокус групи от деца, но могат да се извършват и по други начини, които държавата смята за подходящи (напр. лични интервюта). ► За консултациите с деца са приложими Насоките на Съвета на Европа за правосъдие, съобразено с интересите на децата (те са достъпни на вашия език/-ци на: www.coe.int/en/web/children/publications) ► Агенцията на ЕС за основните права (АОП) проведе проучване: „Правосъдие, съобразено с интересите на децата. Перспективи и опит на специалистите по участие на деца в граждански и наказателни съдебни производства в 10 държави членки на ЕС“ (2015 г.) (държавите, които са включени, са: BUL, CRO, EST, FIN, FR, GER, POL, RO, SP, UK). Изследването предоставя богата информация относно участието на деца в детското правораздаване и включва мненията на 570 специалисти. http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2015-child-friendly-justice-professionals_en.pdf Вторият доклад по проучването на АОП ще бъде съсредоточен върху отговорите на интервюираните деца.	► Децата, които имат опит с правосъдната система, включително деца с опит в детското правораздаване и в административните производства. ► Проучване относно опита на професионалистите по участие на деца в граждански и наказателни съдебни производства в ЕС, проведено от АОП.	► Фокус групи от деца и/или лични интервюта с деца ► Събиране на данни от изследването на АОП в ЕС, 2 проучвания на Европейската комисия и изследване на Центъра за застъпничество за хора с психични разстройства.

Индикатори	Как да се събират данни за всеки индикатор?	Участващи заинтересовани страни	Допълнителни методологични коментари
	► Европейската комисия проведе проучване относно участието на децата в съдебни производства, включващо три раздела – децата в наказателните, в гражданските и в административните производства. Проучването е съсредоточено върху децата в техните различни роли като заподозрени/извършители, свидетели, жертви, тъжители или други участници в съдебни производства. Окончателните резултати са публикувани през юли 2015 г. на: http://www.socialplatform.org/news/commission-study-published-on-childrens-involvement-in-justice/ ► Европейската комисия проведе проучване „Оценка на законодателството, политиките и практиката относно участието на деца в Европейския съюз” в 28 държави членки на ЕС, включващо участието на деца в правната област. Проучването е публикувано през март 2015 г. на: http://bookshop.europa.eu/en/evaluation-of-legislation-policy-and-practice-of-child-participation-in-the-european-union-eu--pbDS0514101/related/?pgid=lq1EknI0.1ISR00OK4MycO9B00006Yjr1CF_;sid=xIpiORNAAt-Bi_OYxvBj8dnFIZJkegRSTwlk=?PublicationKey=DS0514101&CatalogCategoryID=cOwKABstC3oAAAEjeJEY4e5L ► Центърът за застъпничество за хора с психични разстройства проведе проучване относно достъпа до правосъдие за деца с психични разстройства, финансирано от ЕС и изпълнено в 10 държави: България, Чехия, Унгария, Ирландия, Латвия, Литва, Румъния, Румъния, Словения, Испания и Великобритания http://www.mdac.org/en/accessing-justice-children	► Две проучвания на Европейската комисия: едното относно участието на деца в съдебни производства, а другото относно съставяне на карта на националното законодателство, политики и практики, свързани с участието на деца в 28-те държави членки на ЕС.	

Индикатори	Как да се събират данни за всеки индикатор?	Участващи заинтересовани страни	Допълнителни методологични коментари
Индикатор 5 Съществуват подходящи за децата процедури за обжалване ³	► Необходими са многосекторни консултации със специалисти от различни области (включително: училища и образователни институции; грижи и закрила; здравеопазване; наказателни производства; производства по семейното право; имиграционни производства). ► Тъй като има малко официални жалби, които да бъдат анализирани, въпросите следва да се фокусират върху следното: - Съществуват ли изобщо механизми за обжалване и в кои от изброените области? - Ако съществуват, съобразени ли са с интересите на децата? - Механизмите за обжалване, съобразени с интересите на децата, предвидени ли са в закона и лесно достъпни ли са за всички деца?	► Специалисти, работещи с деца	► Организиране на среща със специалисти, включваща: - Училища и образование (вкл. учители) - Адвокати, работещи в сферата на семейното право и гражданското и наказателно правосъдие - Здравеопазване (медицински специалисти като педиатри и медицински сестри, работещи в педиатрични отделения) - Социални работници и специалисти, работещи в службите за оказване на грижи и закрила на деца - Длъжностни лица, отговарящи за имиграционните процедури - Академични експерти
	► Необходими са консултации с децата и младите хора, за да се провери дали механизмите за обжалване са им известни и дали те ги смятат за достъпни и безопасни. ► Трябва да бъде разгледан Третият факултативен протокол към КПДООН относно процедурата за подаване на жалби – дали той е ратифициран и дали се прилага в съответната държава членка?	► Децата и млади хора	► Фокус групи от деца
Индикатор 6 Правото на децата да участват при вземането на решения е заложено във входящите обучителни програми за специалистите, работещи с и за деца	► Трябва да се вземе предвид факта, че обучението на специалистите се провежда на различни етапи в съответните държави. Моля да се обърне внимание, че фокусът на този индикатор е върху входящото обучение.		

³ За повече информация относно участието, съобразено с интересите на децата и качествено участие виж Инструмент за оценка на участието на деца, Приложение 1, Основни изисквания за качествено участие, относно кратък преглед на необходимите мерки за постигане на процедура за обжалване, съобразена с интересите на децата

Индикатори	Как да се събират данни за всеки индикатор?	Участващи заинтересовани страни	Допълнителни методологични коментари
	► Необходими са консултации с: 1. Отговорните министерства 2. Професионални институции (включително училища и други специални професионални групи) 3. Поискайте обратна връзка от самите специалисти посредством организациите, които ги представляват (професионалните асоциации) 4. Академични и обучителни институции	► Ресорни министерства ► Държавни агенции ► Професионални институции / асоциации ► Специалисти, работещи с деца ► Академични служители, изготвящи програмите за обучение и провеждащи обучението на специалистите	► Събиране на данни и интервюта с представители на държавните органи ► Проверка на съответните учебни програми ► Избор на шест групи специалисти, представляващи някоя от посочените сфери, включително учители (учителски съюз), медицински специалисти, социални работници, служители, полагащи грижи и др. ► Организиране на среща или писмено консултиране / интервюта с професионални организации. ► Пряко консултиране с шест групи специалисти, избрани по списък: - учители - адвокати - магистрати - полицаи - социални работници - здравни специалисти - имиграционни служители - служители, полагащи грижи и служители в местата за настаняване - служители в затворите (в институциите за детско правораздаване, ако съществуват такива) - деца и младежки лидери - служители и държавни служители

Индикатор 7 На децата се предоставя информация относно правото им на участие при вземането на решения	▶ Училищата са от ключово значение при установяване дали учебните програми включват обучение по правата на човека и демократичното гражданство. Проучване дали образованието на децата и младите хора включва обучение по правата на детето, включително правото на участие. То задължителен елемент ли е от учебната програма? ▶ Проучване дали правителствата или държавните органи, работещи в сферата на здравеопазването, правосъдието, закрилата на детето и в други сектори организират кампании за повишаване на осведомеността, изготвят листовки и други материали.	▶ Ресорни министерства, по-специално Министерство на образованието ▶ Държавни агенции	▶ Събиране на данни
--	--	--	---

Индикатори	Как да се събират данни за всеки индикатор?	Участващи заинтересовани страни	Допълнителни методологични коментари
	▶ Консултиране с децата посредством фокус групи, за да се установи дали те са запознати с правото си на участие и с това как и къде могат да упражняват това си право	▶ Децата	▶ Фокус групи от деца
	▶ Консултиране с мрежи на НПО, работещи с деца, училища, местни власти и асоциации на деца и млади хора	▶ НПО, работещи в сферата на правата на детето и гражданско общество ▶ Училища ▶ Местни власти ▶ Асоциации на деца и млади хора	▶ Организиране на среща с гражданското общество, училищата, местните власти, асоциациите на деца и млади хора за събиране на информация – тя може да бъде фасилитирана от омбудсмана за децата
	▶ Проучване какви материали, подходящи за деца съществуват в различни сфери, като здравната и правната сфера и в различните ресорни министерства	▶ Ресорни министерства ▶ Държавни агенции ▶ Професионални организации	▶ Събиране на данни
Индикатор 8 Децата са представлявани на форуми, включително посредством техни собствени организации, на ниво училище, местно, регионално и национално ниво на управление	▶ Консултиране с деца във фокус групи, избрани от училищата, и с деца, участващи в различни форуми, за да се дискутира доколко ефективни са тези възможности според тях	▶ Децата	▶ Фокус групи от деца
	▶ Консултиране с мрежи на НПО, работещи с деца и национални младежки съвети и местни и регионални власти	▶ НПО, работещи в сферата на правата на детето и гражданско общество ▶ Местни власти ▶ Академични среди	▶ Организиране на среща с гражданското общество, включително с представители на национални и регионални младежки съвети и училищни съвети, местни и регионални власти за събиране на информация – тя може да бъде фасилитирана от омбудсмана за децата. ▶ Този индикатор трябва да бъде анализиран на четири различни нива: - Национално - Регионално - Местно - Училища

Индикатори	Как да се събират данни за всеки индикатор?	Участващи заинтересовани страни	Допълнителни методологични коментари
Индикатор 9 Съществуват насочени към децата механизми за обратна връзка относно местните услуги	► Консултиране с деца посредством фокус групи	► Деца	► Фокус групи от деца
	► Консултиране с мрежи на НПО, работещи с деца и с местните власти	► НПО, работещи в сферата на правата на детето, гражданското общество и местните власти	► Организиране на среща с гражданското общество и местните власти за събиране на информация – тя може да бъде фасилитирана от омбудсмана за децата. ► Консултациите трябва да се фокусират върху 7 различни сфери: - Образование и училища - Алтернативни грижи (напр. приемна грижа и домове за деца) - Игри, отдих и спорт - Културни услуги (напр. музеи, изложби) - Услуги за закрила на деца - Подкрепа на имигранти и лица, търсещи убежище - Подкрепа на семействата и предучилищни услуги
Индикатор 10 Децата биват подкрепяни да участват в мониторинга на КПДООН (включително в системата за отчитане по КПД) и на други относими документи и конвенции на Съвета на Европа (наричани тук по-долу документи по правата на детето)	► Консултиране с лицето за контакт с правителството, отговорно за отчитането по КПДООН	► Ресорни министерства ► Държавни агенции	► Събиране на данни ► Заключителни наблюдения на Комитета по правата на детето ► Заключения на мониторинговите органи на Съвета на Европа (напр. Европейския комитет за социални права, Комитета Ланзароте и др.)
	► Консултиране с коалиция на НПО (ако има такава, а ако не – с отделна НПО или група НПО), отговорна за отчитането или участваща в процеса по отчитане по КПД пред Комитета на ООН.	► Коалиция на НПО, работещи в сферата на правата на детето (ако има такава)	► Организиране на среща с представител/и на коалиция на НПО, работещи в сферата на правата на детето
	► Консултиране с деца, които са участвали в процеса на отчитане по КПДООН (ако има такива). Това следва да се осъществи посредством НПО, които са въввели децата в процеса на отчитане.	► Деца, които са участвали в процеса на отчитане по КПДООН	► Фокус групи от деца ► Мониторингови доклади, съставени от или с участието на деца

Проучване на мнението на децата чрез фокус групи

Фокус групата представлява дискусия с малък брой участници, която е водена от модератор или фасилитатор и цели да проучи опита, нагласите и възприятията на участниците. Фокус групите отдавна се разглеждат като имащи известни предимства и са особено подходящи за използване при деца. Например, те създават сигурна среда от връстници и пресъздават вида обстановка на малката група, с която децата са свикнали от своята работа в клас. Подкрепата на връстниците, осигурена от средата в малката група, може да допринесе за преодоляване на властовия дисбаланс между възрастен и дете, който съществува при интервютата. Също така децата могат да се почувстват (по-) насърчени да изразят своето мнение, когато слушат други деца да правят това и паметта им може да бъде стимулирана от изявленията на други участници.

■ Целта на организирането на фокус групи от деца по време на пилотната фаза на Инструмента за оценка на участието на деца е да се осигури качествен принос от самите деца и млади хора относно прилагането на принципа на участие на деца в тяхната страна.

■ В пилотната фаза на Инструмента за оценка на участието на деца на Съвета на Европа дискусиите във фокус групите от деца следва да са съсредоточени върху въпроси, свързани със следните индикатори:

- ▶ **Индикатор 3:** съществува независима институция за правата на детето и тя е защитена от закона
- ▶ **Индикатор 5:** съществуват подходящи за децата процедури за обжалване
- ▶ **Индикатор 7:** на децата се предоставя информация относно правото им на участие при вземането на решения
- ▶ **Индикатор 8:** децата са представлявани на форуми, включително посредством техни собствени организации, на ниво училище, местно, регионално и национално ниво на управление
- ▶ **Индикатор 9:** съществуват насочени към децата механизми за обратна връзка относно местните услуги.

■ Консултации с деца относно индикатори 4 и 10 се провеждат само с такива групи деца, които имат конкретен опит, свързан с тези индикатори.

▶ Във връзка с **Индикатор 4** – *наличие на механизъм, който позволява на децата безопасно да упражняват правото си на*

участие в съдебни и административни производства – консултациите с деца следва да се провеждат със специфични групи деца или посредством лични интервюта с деца, които имат опит в правосъдната система и административните производства.

- ▶ Във връзка с **Индикатор 10** – *децата биват подкрепяни да участват в мониторинга на КПДООН (включително в системата за отчитане по КПД) и на други относими документи и конвенции на Съвета на Европа (наричани тук по-долу: документи по правата на детето)* – следва да се провеждат консултации с децата, които са участвали в процеса на отчитане по КПДООН.

Брой фокус групи и продължителност на дискусиите

■ Във всяка държава трябва да бъдат организирани 10 фокус групи. 5 от фокус групите следва да включват основни и средни училища (по възможност с участието на контактните лица от Съвета на Европа по правата на детето и по образованието по права на човека). Останалите 5 фокус групи следва да бъдат организирани с участието на организации на гражданското общество. НПО следва да гарантират по-специално, че в срещите на фокус групите ще участват уязвими деца и деца, които рядко биват чути (включително деца с увреждания, деца с опит в алтернативните грижи, в здравните грижи, деца бежанци или мигранти и др.).

■ На организирането на консултациите във фокус групите трябва да бъде посветено достатъчно време. За предпочитане е на тези консултации да бъде отделен един пълен ден и да не са по-кратки от половин ден. Консултациите могат да бъдат проведени през един от дните на уикенда. Ако бъде предпочетен този вариант, трябва да бъдат осигурени достатъчно почивки и стимулатори през деня за консултации. За някои деца едnodневна сесия консултации би била твърде дълга, предвид техния капацитет да се концентрират и да ангажират напълно вниманието си, и те биха предпочели поредица от по-кратки сесии. По тази причина консултациите могат да бъдат организирани и под формата на няколко кратки сесии след училище, в зависимост от това какво е най-практично и е в интерес на групата деца.

Ролята на фасилитатора

— Успехът на дискусиите във фокус групите и качеството на получените данни е силно повлияно от уменията на фасилитатора и от способността му да стимулира и поддържа дискусия сред участниците. Фасилитаторът има три основни функции, първата от които е да накара групата да се почувства комфортно и спокойно; втората е да поддържа груповите дискусии фокусирани върху темата и да гарантира, че всички деца имат възможност да изразят мнението си; и третата е да изяснява същността на мненията на децата, като пита за пояснение, когато отговорите изглеждат неясни или когато мнението на дадено дете изглежда противоречиво.

■ Поради това фокус групите изискват подготовка от страна на професионален фасилитатор/и, който има опит в работата с деца и е добре запознат с процеса и съдържанието на Инструмента за оценка на участието на деца на Съвета на Европа.

Подготовката на фасилитатора включва:

- ▶ Запознаване с Инструмента за оценка на участието на деца на Съвета на Европа, с Препоръката и с пилотната фаза на Инструмента. Запознаване с индикаторите, по които ще се провеждат консултациите с децата (№№ 5, 7, 8 и 9) и с версията на Инструмента, която е подходяща за деца (*приблизително време за работа половин ден*)
- ▶ Подготовка на консултациите във фокус групите: изготвяне на програма, осигуряване на достатъчно почивки и стимулатори и мерки, че ще бъдат дискутирани всички основни въпроси. Това може да бъде направено по много начини: групови дискусии, дискусия „световно кафене“, театрални и ролеви игри, творческа работа и др. (*приблизително време за работа половин ден*).
- ▶ Провеждане на срещата на фокус групата (*приблизително време за работа 1 ден*)
- ▶ Резултатите от консултациите във всяка една от десетте фокус групи трябва да бъдат събрани, анализирани и написани. (*приблизително време за работа 1 ден за отчитане на всяка фокус група*)

Състав и избор на фокус групи

■ При планирането на състава на фокус групите от деца трябва да бъдат взети предвид редица фактори. Те включват големина на групата, възраст, пол, език и други величини, свързани с темата на дискусията.

Фокус групи в училища

■ Министерството или институцията в съответната страна, отговарящи за пилотната фаза на Инструмента за оценка на участието на деца, трябва да изберат 5 училища от цялата страна. Подборът на децата от тези училища следва да бъде извършен в консултации със съответните училища, представляващи разнообразието от деца с различен произход, напр. селски и градски области, области с представени специфични малцинства и др. Децата трябва доброволно да участват във фокус групите и не могат да бъдат посочени от ръководството на училището без тяхното активно съгласие. Определеното училище трябва да избере група от максимум 15 до 20 доброволно участващи деца от различни възрастови групи и с балансирано представителство на двата пола.

Фокус групи, съставени от НПО

■ По време на националния въвеждащ семинар неправителствените организации и представителите на гражданското общество ще бъдат окуражавани да съставят фокус групи извън училищата. Националните власти ще поискат от представените НПО и участници от гражданското общество да посочат 5 групи деца с различни характеристики на уязвимост. Представителите на НПО и на гражданското общество следва да координират фокус групите с НПО сектора. Това може да се извърши, като различни НПО бъдат помолени всяка една от тях да организира среща на фокус група от деца, напр. НПО, които работят със специфични групи деца, като деца с увреждания, деца, търсещи убежище, деца от детското правосъдие, деца от домове за полагане на грижи и др. Целта е да се гарантира, че в консултациите ще могат да участват деца от специфични (уязвими) групи.

Препоръки относно методите на работа с фокус групи от деца и консултации с деца:

- ▶ Шийла Грийн & Даян Хоугън, Методи за проучване SAGE, „Проучване на детския опит, Изследване на мненията на децата посредством фокус групи“, 2005 г., http://www.uk.sagepub.com/gray3e/study/chapter18/Book%20chapters/Focus_groups_with_children.pdf
- ▶ Под формата на фокус групи се организират дискусии за изследване на индивидуалните нагласи по конкретна тема (Китцингер, 1994 г.; Маклафърти, 2004 г.; Тинфелт, 2007 г.; Брунбърг, 2013b).
- ▶ Обсерватория на детството, младостта и грижите за младежи във Федерация Валония-Брюксел (www.oejaj.cfwb.be) „Наръчник относно участието на деца при вземането на решения в обществената

сфера: *Защо трябва да включваме децата?*” http://old.eurochild.eu/fileadmin/ThematicPriorities/EYEC/Others/OEIAJ_VM_EN_LOW.pdf

- Еврочайлд, *„Кажете! Даване на право на глас на европейските деца в уязвимо положение, Методологична рамка”* (Еврочайлд, май 2011 г.): описва подробно условията за провеждане на фокус групи с (уязвими) деца, включително мерки за закрила на децата, подходяща за децата среда, основни правила, инструменти (напр. стимуланти, творчески дейности и др.), роля на фасилитатора.)

Въпроси, които да бъдат разгледани по време на дискусиите във фокус групите с деца

Моля имайте предвид, че това са само насочващи въпроси за дискусиите с децата. Фасилитаторът трябва да ги адаптира и да използва тези въпроси, които са подходящи за възрастта и състоянието на децата, и да осигури достатъчно стимулатори, игри, интерактивни упражнения и други дейности по време на дискусиите във фокус групите.

Индикатор 3: съществува независима институция за правата на детето и тя е защитена от закона

- Обяснете на децата какво прави омбудсманът за децата в тяхната страна, включително какви са неговите/нейните задължения.
- Попитайте децата дали им е известно, че съществува омбудсман за децата.
- Дали знаят как работи омбудсманът за децата и дали той/тя достига до децата?
- Дали знаят как да се свържат с омбудсмана за децата?

Индикатор 5: съществуват подходящи за децата процедури за обжалване⁴

- Обяснете на децата, че децата (и възрастните) имат право да подадат жалба, ако дадена услуга не функционира добре. Тази жалба може да бъде подадена пред служителите в съответната служба, предоставяща услугата или пред държавни институции, като омбудсман (по правата на детето).
- Обсъдете различни видове услуги, които са от значение за децата. Попитайте децата за всяка услуга дали знаят как да подадат жалба, ако нещо се обърка и те усетят, че се отнасят несправедливо с тях или се почувстват дискриминирани. Ако е необходимо, първо обяснете какво е дискриминация. Попитайте децата дали някога са виждали плакати в своите училища, информационни брошури или са попадали на интернет страници за това как да подадат жалба относно някоя от следните услуги.
- Примерни въпроси, които да бъдат обсъдени с децата, участващи в съдебни производства:
 - Ако родителите на децата са отишли в съда, за да се разведат, дали детето е

станало обект на несправедливо отношение от страна на съда (персонала на съда), или се е почувствало дискриминирано?

- Ако детето е обвинено в нарушаване на закона или е трябвало да се яви в съда като свидетел на престъпление, дали е станало обект на несправедливо отношение от страна на съда (персонала на съда), или се е почувствало дискриминирано?
- Примерни въпроси от образователната система:
 - Дали детето е преживяло например случай на неравен достъп до образование в училищната система?
 - Примерни въпроси, които да бъдат обсъдени с децата от системата на здравеопазването:
 - Ако детето е ходило на лекар или в болница, дали е усетило, че персоналят (лекар, медицинска сестра и др.) не се отнася с него/нея по правилния начин?
 - Дали медицинските специалисти са обяснили какво лечение ще проведат или не? Детето било ли е изплашено от лечението?
 - Дали медицинските специалисти са обяснили какво ще се случи след лечението на детето, например, че ще го боли след това?

Индикатор 7: на децата се предоставя информация относно правото им на участие при вземането на решения

- Попитайте децата дали знаят, че имат правото да изразят позиция и мнението им да бъде взето на сериозно.
- Попитайте децата как са научили за правото си да участват: напр. дали са им казали техните учители, връстници, членове на семейството или други?
- Дали децата са научили в началното или в средното училище за правото си да участват? Може би това е част от обучението в училище по правата на човека или по правата на детето.
- Дали децата са информирани/казано им е за тяхното право на участие, информацията ясна ли е, те разбрали ли са значението ѝ?

Индикатор 8: децата са представлявани на форуми, включително посредством техни собствени организации, на ниво училище, местно, регионално и национално ниво на управление

- Обяснете на децата значението на сдруженията, напр. на организации, с които местните, регионалните и националните органи на управление могат да провеждат консултации, например местни детски и младежки съвет или училищен съвет.

⁴За повече информация относно участието, съобразено с интересите на децата и качествено участие, виж Инструмент за оценка на участието на деца, Приложение 1, Основни изисквания за качествено участие, относно кратък преглед на необходимите мерки за постигане на процедура за обжалване, съобразена с интересите на децата

- Обяснете на децата, че те имат право да учредяват сдружение.
- Попитайте децата в какви организации членуват (консултативни органи към органите на управление на местно, регионално и национално ниво), дайте примери, ако децата считат за труден този въпрос: училищен съвет; местен детски/младежки съвет; регионален или национален детски/младежки съвет; детски или младежки консултативен съвет

към НПО (напр. детска телефонна линия за помощ или други детски или младежки организации).

- Попитайте дали във фокус групата има деца, които не са членове на такива организации. Могат ли те да обяснят причините за това, напр. защото там, където те живеят, няма детски и младежки съвети или защото считат, че няма смисъл да членуват в такива?

(Този въпрос има за цел да провери обхвата и ефективността на детски и младежки съвети.)

- ▶ Ако децата са членове на детски или младежки съвети, обсъдете дали те чувстват, че могат повлияят при вземането на решения и до каква степен в действителност са повлияли на определени решения. Техните мнения вземани ли са на сериозно?
- ▶ Попитайте дали децата смятат, че различните детски и младежки съвети са представителни за всички деца в техния град, регион или държава? Обяснете какво означава представителство, например да участват равен брой момчета и момичета, деца от различни възрасти; деца с различни способности, включително деца с увреждания; деца от различен произход (мигранти, етнически малцинства, деца, търсещи убежище и др.).

Индикатор 9: Съществуват насочени към децата механизми за обратна връзка относно местните услуги

- ▶ Обяснете на децата, че местните власти предоставят различни услуги за деца. Могат да бъдат споменати някои услуги, след което децата да бъдат попитани дали се сещат за други. Услугите, предоставяни от местните власти, могат да включват услуги като алтернативни грижи (напр. приемни грижи, домове за деца), образование и училища, а също и услуги, свързани с игри, отдих и спорт, културни услуги (напр. музеи, изложби), услуги за закрила на деца, подкрепа на мигранти и лица, търсещи убежище, семейна подкрепа и предучилищни услуги.
- ▶ Попитайте децата дали знаят, че могат да дават мнение относно услугите, които им се оказват, в случай че станат обект на несправедливо отношение, свързано с дискутираните услуги. Ако знаят за наличието на съществуваща процедура за обратна връзка на децата, дали могат да обяснят как функционира тя? Например дали ще трябва да попълнят формуляр за проучване или оценка?
- ▶ Механизмите за обратна връзка достъпни ли са за всички деца, независимо от тяхната възраст, увреждания, националност, произход и др., и дали има групи деца, които не могат да ги използват?
- ▶ Попитайте децата, когато дават своята обратна връзка за услугите, дали знаят какво се прави с тяхното мнение. Например информирани ли са за някои промени, настъпили вследствие на тяхната обратна връзка?

Оценка на процеса на консултации

- В края на дискусиите заедно с децата оценете самия процес на консултации. Това може да

стане посредством кратко упражнение, напр. използвайте скала от 1 до 5 и отбележете числата в стаята. После задайте на децата конкретни въпроси относно продължителността на дискусиите, дали са били полезни, дали са били ясни, какво мислят за фасилитатора, дали са научили нещо за правото на участие на децата и правото да изразяват мнение и поискайте общата им оценка за процеса на консултации.

- Децата могат да посочат число по скалата, като отидат или изтичат до дадено число, поставено в стаята: 1 означава много лошо, а 5 означава много добре. Фасилитаторът може да използва и друг метод за оценка, който му/й е познат.

Отчитане

- Дискусиите във фокус групите трябва да бъдат отчетени в писмен вид. Това трябва да бъде направено от фасилитатора, националния докладчик или друго лице, натоварено с тази задача.

Отчетите от фокус групите с деца трябва да включват:

- ▶ Обща информация относно участвалите деца: брой на децата, възраст, момчета/момичета, произход (от голям град, от селски район, част от страната), друга конкретна обща информация, като увреждания, деца мигранти, деца от пътуващи общности, деца от ромски произход, деца от алтернативни грижи (от приемни грижи или от институции), деца от институции за детско правосъдие и др.
- ▶ Процес на консултации: трябва да включва информация относно средата, в която се провеждат дискусиите, програмата на дискусиите (дейностите), продължителността на дискусиите (напр. половин ден, пълен ден или 4 сесии от по 1,5 час и др.), брой присъствали възрастни лица (фасилитатори и други възрастни).
- ▶ Резултати от консултациите за всеки индикатор (3, 5, 7, 8, 9): посочете какво казват децата за всеки индикатор, но също така отбележете и някои физически наблюдения, които ви се струват важни, напр. ако децата говорят по даден въпрос с ентузиазъм, с гняв или тъга. Други наблюдения могат да включват дали децата се затрудняват да говорят за някои индикатори. Освен описателната част, докладчикът следва да изготви заключения относно това какви според него са основните резултати от процеса на консултации.
- ▶ Оценка: опишете използвания метод за оценка и резултатите от оценката на дискусиите във фокус групите.

Резюме – Обвързване на процеса на докладване по КПДООН с процеса на оценка на участието на деца на Съвета на Европа

Правителствата са длъжни периодично да докладват пред Комитета по КПДООН относно приложението на КПДООН, включително относно правото на участие на децата. Инструментът за оценка на участието на деца на Съвета на Европа може да бъде използван за извършването на оценка, която ще укрепи и ще осведоми процеса на мониторинг и отчитане по КПДООН за прогреса, постигнат от държавите-членки при прилагането на Член 12 от Конвенцията.

Настоящото резюме предоставя информация как резултатите от оценката на участието на деца могат да бъдат интегрирани в периодичните доклади по КПДООН.

Процес на докладване по КПДООН

— Както е предвидено в Конвенцията за правата на детето, всяко правителство, което е страна по КПД, трябва да изготви своя първи доклад в срок от две години след ратификацията, след което да изготвя периодични доклади на всеки пет години. Държавите изпращат докладите си до Комитета за правата на детето на ООН, който заседава в Женева и е създаден на основание Член 43 от Конвенцията (и после ги обсъждат с него). Комитетът по правата на детето се състои от 18 членове от различни държави и правни системи, които са „с висока нравственост“ и са експерти в сферата на правата на човека. Мандатът на Комитета произтича от самата Конвенция и неговите членове са „отговорни единствено пред децата на света“.

— При изпълнение на своите функции Комитетът се стреми да ангажира държавите в конструктивен диалог с оглед критично оценяване на положението на децата и насърчаване на сътрудничеството при прилагане на Конвенцията за правата на детето. Основната цел на международния процес на мониторинг е да **насочва и укрепва националния капацитет за гарантиране и мониториране на осъществяването на правата на детето**. Този процес подобрява осъществяването на правата на детето като предоставя на различните заинтересовани страни, включително на държавните служители, на частни организации и независими

застъпници смислена възможност да действат заедно за подобряване на положението на децата. Процесът на докладване е предвиден като средство за разработване на политики и планиране и за насърчаване на спазването на правата на детето. Поради това правителствата се приканват да включват всички сектори на обществото при изготвянето на докладите.⁵

— **Процесът на отчитане пред Комитета по КПД е непрекъснат, цикличен процес**, при който действителното писане и представяне на доклади е естествен страничен продукт на текущите усилия на всички държавни ведомства. Отговорното държавно ведомство следва да инициира процес на консултации с различни заинтересовани страни при изготвянето на доклада за Комитета по КПД. Тези заинтересовани страни включват министерства, ведомства, организации на гражданското общество, НПО, деца, специалисти, работещи с и за деца, и представители на академичните среди.

— Ролята на Комитета по КПД е да мониторира прилагането на КПД от страна на държавата, на основата на нейния писмен доклад и устното й изслушване пред Комитета. След изслушването Комитетът изготвя серия от препоръки или Заклучителни наблюдения относно областите на неизпълнение от страна на правителството на неговите задължения по КПДООН и действия, които правителството следва да предприеме, за да осигури пълно спазване на своите международни задължения към децата по КПДООН. Правителствата са длъжни да спазят тези Заклучителни наблюдения. Въпреки липсата на формална процедура на Комитета по КПДООН за проследяване на последващите действия, с която се оценява прилагането на Заклучителните наблюдения, при всеки периодичен преглед Комитетът взема под внимание предишните Заклучителни наблюдения. Комитетът сравнява постигнатия напредък, описан в доклада на държавата, с този, посочен в становищата, получени от други заинтересовани страни.⁶

⁵ УНИЦЕФ, „Процес на докладване по КПД, Елемент 7“.

⁶ Чайлд Райтс Кънект (Child Rights Connect), Процес на докладване по КПД, <http://www.childrightsconnect.org/connect-with-the-un-2/crc-reporting/>

Графично изображение на Процеса на отчитане по КPDOOH

Как оценката на участието на деца се вписва в процеса на докладване по КPDOOH?

— Оценката на участието на деца трябва да бъде иницирана в момента, в който започне процеса на докладване по КPDOOH, и тя трябва да бъде съобразена с процеса на докладване по КПД. Десетте индикатора, измерващи положението, свързано с участието на деца в дадена страна, са в пълно съответствие с начина, по който Комитетът по КPDOOH обяснява и тълкува значението на Член 12 от КPDOOH относно участието на деца. Следователно резултатите от процеса на оценка на участието на деца могат да бъдат директно включени в доклада на страната пред Комитета по КPDOOH.

— В същото време, резултатите от процеса на оценка на участието на деца, които се нуждаят от допълнителни действия за укрепване на напредъка по конкретни показатели за участието на деца, следва да бъдат наблюдавани и проследявани от държавата. По същия начин и заключителните наблюдения на Комитета по КPDOOH трябва да бъдат приложени на практика и да бъдат изпълнени от страна на държавата.

■ И двата процеса са непрекъснати и не трябва да бъдат разглеждани като доклади веднъж на пет години, а като продължаващ мониторинг и подобряване на стандартите за правата на детето, както е предвидено в КPDOOH. Следователно процесът на оценка на участието на деца на Съвета на Европа не трябва да се разглежда единствено като допълващ процес, а и като служещ за подобряване на качеството на доклада по КPDOOH пред Комитета за правата на детето.

Пътна карта към Инструмента на Съвета на Европа за оценка на участието на деца

Въведение

— На 28 март 2012 г. Комитетът на министрите на Съвета на Европа приема Препоръка (2012)2⁷ на Комитета на министрите относно участието на деца и млади хора под 18 години (наричана тук по-долу Препоръката). Инструментът за оценка на участието на деца⁸ (наричан тук по-долу Инструментът) е изготвен с цел да предостави конкретни и измерими индикатори, с помощта на които държавите да започнат да измерват напредъка в прилагане на Препоръката. Изготвянето на Инструмента за оценка е част от **продължаващ процес**, иницииран от Съвета на Европа, предназначен да гарантира, че всички деца и млади хора в рамките на държавите членки на Съвета на Европа могат да упражняват своето право да бъдат изслушани, да бъдат взети на сериозно и да участват във вземането на решения по въпроси, които ги засягат. Това включва закрила на правото на участие, насърчаване и информиране относно участието и създаване на пространство за участие. През 2011 и 2012 г. като част от инициативата на Съвета на Европа в тази сфера са проведени три проучвания на политиките относно участието на деца и млади хора във Финландия⁹, Словакия¹⁰ и Молдова¹¹. Тези проучвания на политиките осигуряват основанията за изработване и приемане на гореспоменатата препоръка относно участието на деца и млади хора. Също така на участието на деца и млади хора е посветен специален раздел на интернет страницата на Съвета на Европа¹².

В същото време Европейският съюз също допринася за идентифицирането на добри практики, инструменти и методи за участието на деца в своето изследване „Оценка на законодателството, политиките и практиката относно участието на деца в Европейския съюз (ЕС)“¹³, което осигурява цялостен преглед на законодателството, политиките и практиката относно участието на деца в 28-те държави членки на ЕС. Резултатите представляват основа за участието на деца в разработването и прилагането на действия и политики, които ги касаят, и включват препоръки за участието

на деца на местно, регионално, национално и европейско ниво.

— Нещо повече, международни НПО като Сейв дъ Чилдрен (Save the Children), План Интернешънъл (Plan International), Уърлд Вижън (World Vision) и УНИЦЕФ (UNICEF) са изготвили инструмента „Рамка за мониторинг и оценка на участието на деца“¹⁴, подкрепен от Оук Фондейшън (Oak Foundation). Рамката е предназначена да се използва за мониторинг и оценка на различни процеси на участие на деца и инструментът може да се ползва от организации, пряко работещи с деца, от организации, ръководени от деца и младежи и от правителства. Този инструмент и Инструментът на Съвета на Европа за оценка на участието на деца се допълват взаимно. Използването на Инструмента на Съвета на Европа за оценка на участието на деца трябва да се разглежда в контекста на тези други дейности на Съвета на Европа, на Европейския съюз и на други международни дейности.

— Инструментът на Съвета на Европа за оценка на участието на деца е обект на пилотен процес в три държави (Естония, Ирландия и Румъния) през 2014 – 2015 г. Наученото от тази пилотна фаза е включено в настоящата Пътна карта и съпровождащите я **Анотация** и **Обучителен пакет**. Към тях са добавени **документ с често задавани въпроси и отговори** относно Инструмента за оценка на участието на деца и **Резюме Обвързване на процеса на докладване по КПООН с процеса на оценка на участието на деца на Съвета на Европа**. Самият Инструмент също е преработен в отговор на въпросите, възникнали по време на пилотната фаза.

Предназначение

— Използването на Инструмента за провеждане на оценка цели да започне дебат относно участието на деца в държавите членки на Съвета на Европа и да събира информация, която може да се използва за установяване на изходното ниво по отношение на съответните политики и практики. Периодично следва да се провеждат допълнителни оценки за проследяване на напредъка. Съветът на Европа препоръчва тези последващи оценки да бъдат съответно насрочвани, за да представят информация и да укрепят периодичните доклади, които държавите са задължени да представят пред Комитета за правата на детето на всеки пет години.

⁷ <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1927229>

⁸ www.coe.int/en/web/children/publications

⁹ www.coe.int/en/web/children/publications

¹⁰ www.coe.int/en/web/children/publications

¹¹ www.coe.int/en/web/children/publications

¹² www.coe.int/en/web/children/publications

¹³ Европейска комисия, Генерална дирекция „Правосъдие и потребители“ (JUST), Звено C1 Основни права и права на детето, Оценка на законодателството, политиките и практиката относно участието на деца в Европейския съюз (ЕС), март 2015 г.

¹⁴ <http://www.savethechildren.org.uk/resources/online-library/toolkit-monitoring-and-evaluating-childrens-participation>

■ Инструментът за оценка на участието на деца включва **десет основни индикатора**, които ще помогнат на държавата да оцени прилагането на принципа на участие на деца и млади хора в различни сфери в съответната страна. Индикаторите ще позволят на държавата да:

- ▶ Предприеме оценка на изходното ниво на настоящото прилагане
- ▶ Идентифицира необходимите мерки за постигане на по-нататъшно спазване
- ▶ Измери напредъка във времето.

■ Оценката **следва да направи преглед на постигнатия напредък** по десетте индикатора, всеки от които е класиран от 0 (няма напредък) до 3 (пълно съответствие с индикатора). Освен това **в отговор на установените пропуски следва да бъдат формулирани препоръки за последващи действия**.

Анотация и Обучителен пакет

Изготвени са Обучителен пакет и Анотация в подкрепа на процеса на оценка на участието на деца.

■ Анотацията дава насоки относно това как да се събира и анализира информация за всеки индикатор, както и предложения кои заинтересовани страни да бъдат включени и какви са очакваните резултати.

Анотацията включва:

1. Какво се очаква от националните власти като подкрепа и ресурси
2. Как се събират информация и данни, напр. фокус групи с деца и НПО, некатегоризирани данни и др.
3. Насоки за важността от провеждане на срещи/беседи с участието на множество заинтересовани лица.
4. Коментар на всеки индикатор, посочващ какви са предизвикателствата и каква обратна връзка да бъде осигурена на участващите деца и млади хора и други заинтересовани лица.

■ Обучителният пакет може да бъде използван при организиране на начално обучение за основните заинтересовани лица, които ще участват в процеса на оценка на участието на деца. Той включва материали, които ще спомогнат за запознаване на заинтересованите лица с понятието *участие на деца*, което е в основата на Инструмента, както и със самия Инструмент.

Обучителният пакет включва:

1. Проект на програма за обучителния/-те ден/дни.

2. Презентацията относно участието на деца: Член 12 от КПДООН и Общ коментар № 12 относно правото на участие на децата.

3. Презентацията относно работата на Съвета на Европа по спазване на правото на участие на децата, включително трите проучвания на политиките и изготвянето на Препоръката относно участието на деца и млади хора на възраст под 18 години.

4. Презентацията относно Инструмента за оценка на участието на деца.

5. Презентацията относно процеса на оценка на участието на деца.

6. Примерни европейски казуси относно въздействието, което участието на децата има при вземането на решения.

7. Насоки за заседанията на работните групи по време на обучителния ден за обсъждане и запознаване на заинтересованите страни с Инструмента за оценка на участието на деца.

Времеви график

Целта на Пътната карта е да предложи времеви график и ръководство за използване на Инструмента за оценка на участието на деца в дадена държава членка на Съвета на Европа.

В следващата таблица е посочен план за действие за провеждане на оценката със следните три основни фази, които се състоят в рамките на една година (12 месеца):

1. Подготвителна фаза (месеци 1-2), по-специално чрез провеждане на среща със заинтересованите страни в рамките на съответната държава членка, организирана от министерството координатор, включително обучение относно Инструмента и участието на деца.

2. Фаза на изпълнение (месеци 3-10), по-специално чрез прилагане на Инструмента с участието на всички заинтересовани страни в съответната държава членка, идентифицирани в подготвителната фаза.

3. Заключителна фаза и оценка (месеци 11-12), по-специално чрез изготвяне на отчет с оценка на изходното ниво и преценка на състоянието на участието на деца в съответната страна с препоръки за бъдещи подобрения.

1. Подготвителна фаза

Подготвителната фаза се състои от организиране на въвеждащо обучение за основните заинтересовани страни на национално ниво.

График	Действие	Отговорност
2 месеца		
Месец 1	Превод Всички помощни документи за пилотната фаза на Инструмента трябва да бъдат преведени на националния език, а именно самият Инструмент и негова версия, подходяща за деца, Анотацията към Инструмента, онлайн проучването с участието на деца. Преводът на ръководството за фасилитаторите не е задължителен. Преводът трябва да е готов за раздаване на обучителните семинари в началото на процеса по оценка.	Националните власти
Месец 2	Назначаване на национален консултант и фасилитатори Трябва да бъде назначен национален консултант или отговорно лице в министерството, което да събира данни и резултати от процеса по оценка на участието на деца и да изготви националния доклад. Освен националния консултант, трябва да бъдат назначени един или повече фасилитатори, които да организират, водят и докладват за резултатите от фокус групите с деца и млади хора.	Националните власти
Месец 2	Подготовка на обучителен и въвеждащ семинар Трябва да бъде организирана среща за стартирането на процеса на оценка на участието на деца. Назначеният национален консултант следва да участва във въвеждащия семинар. Координиращият орган/министерство трябва да изпрати покани до съответните заинтересовани страни, като: ▶ Съответните ресорни министерства и държавни агенции (включително администрацията на местната власт) ▶ Представители на гражданското общество и НПО, които работят по въпросите на правата на детето, благополучието на децата и младежта ▶ Омбудсмана/ите за децата ▶ Самите деца и млади хора, включително уязвими деца и млади хора (виж раздела за консултациите с деца и млади хора тук по-долу) ▶ Съответните професионални организации (включително учители, работещи в сферата на здравеопазването и съдебната система, социални работници и др.) ▶ Представители на академичните среди, работещи по въпросите на правата на детето и благополучието на децата, по-специално тези от тях, които имат опит, свързан с участието на деца и/или които са включвали деца в свои проучвания. Достъпът до консултациите трябва да е свободен за всички заинтересовани страни. Затова координиращият орган/министерство трябва да обяви чрез публична покана, напр. на интернет страницата на министерството или чрез професионални организации, НПО, движения на гражданското общество, академични организации и др., че ще се проведе оценка на участието на деца и заинтересованите страни, които желаят могат да се включат. Подкрепата от страна на координиращото министерство при изпращането на покани за участие в оценката е особено важно, за да се гарантира ангажираност на всички заинтересовани страни.	Националните власти

График	Действие	Отговорност
2 месеца		
Месец 2	Въвеждащ семинар Трябва да бъде проведен обучителен и въвеждащ семинар с продължителност един или два дни за около 25 – 30 от основните заинтересовани страни, а именно: ▶ Въведение в работата на Съвета на Европа по въпросите на участието на деца: трите проучвания на политики, изготвянето на Препоръката, определяне на рамките на процеса на оценка на участието на деца ▶ Въведение в Член 12 от КПДООН и Общ коментар № 12 ▶ Въведение в Препоръка (2012)2 относно участието на деца и млади хора ▶ Въведение в Инструмента за оценка на участието на деца и Анотацията ▶ Обсъждане на очакванията на националните партньори ▶ Консултации с деца и млади хора: фокус групи ▶ Очаквани резултати от консултационния процес и как да се докладва ▶ План за действие и времеви график на процеса ▶ Какво може да се направи с резултатите и необходимите последващи действия	Националните власти

2. Фаза на изпълнение

Фазата на изпълнението включва прилагането на Инструмента за оценка в държавата членка на Съвета на Европа.

График	Действие	Отговорност
9 месеца		
Месец 3-10	Консултации с различните заинтересовани страни През този период следва да се проведат консултациите по всеки индикатор с различните заинтересовани страни – НПО, представителите на гражданското общество, на академичните среди, ресорните министерства. Подробни насоки относно това с кои заинтересовани страни следва да се обсъжда всеки индикатор са дадени в <u>Анотацията</u>. Консултациите трябва да бъдат координирани от националните власти. За всеки индикатор отговорните национални власти следва да изискват писмена информация (особено за индикатори 1 и 2) или да организират консултативни срещи със съответните заинтересовани страни. Индикатори 1, 2, 7,10: консултации с ресорните министерства и държавни агенции Индикатори 3, 5: консултации със специалисти, работещи с деца Индикатор 4: консултации с юристи, работещи с /за деца Индикатор 6: консултации със специалисти и професионални асоциации Индикатори 7, 8, 9, 10: консултации с НПО и гражданското общество	Националният консултант

График	Действие	Отговорност
9 месеца		
Месеци 3-10	Консултации с деца и млади хора Някои индикатори трябва да бъдат обсъдени с деца и млади хора (№№ 3, 5, 7, 8 и 9). Избрани са тези индикатори, защото останалите са въпрос на събиране на писмени доказателства, което може да бъде направено без провеждането на консултации с деца. Обсъжданията с деца се извършват под формата на фокус групи с подкрепата на избрани училища и организации на гражданското общество. Фокус групи с деца и млади хора Във всяка държава трябва да бъдат организирани най-малко 10 фокус групи от деца и млади хора. Половината (най-малко пет) от фокус групите трябва да бъдат организирани с участието на началните и средните училища (при възможност с участието на лицето, което в Съвета на Европа отговаря за обучението по права на детето и права на човека). Останалата половина (най-малко още пет фокус групи) трябва да бъдат организирани с участието на организации на гражданското общество. Трябва да се потърси съдействието на НПО, за да се гарантира по-специално участието на уязвими деца в срещите на фокус групите (включително деца с увреждания, деца с опит в алтернативните грижи, в здравните грижи и др.). На организирането на консултациите с фокус групите трябва да бъде посветено достатъчно време. За предпочитане е те да продължат един цял ден и не могат да са по-кратки от половин ден. Консултациите във фокус групите могат да се проведат за един ден през уикенда или да се организират няколко по-кратки сесии след училище, според това кое е по-практично и в интерес на децата. За някои деца целодневна дискусия би била прекомерна, предвид капацитета им да се концентрират, и те биха предпочели поредица от кратки сесии, но за това може да се допринесе и чрез осигуряване на достатъчно почивки и стимулатори по време на деня за консултации. Изборът на деца от училищата може да се направи с помощта на избраните училища в страната, представляващи деца с различен произход, напр. от селски и градски райони, райони със специфични малцинства в училищата. След като бъдат избрани училищата, от всяко от тях следва да се изиска съставянето на група от максимум 15 до 20 деца от различни възрасти и с равенство на половете. Избор на деца с помощта на НПО. По време на обучителната и въвеждащата среща може да се организира паралелна среща с представители на НПО и гражданското общество, за да се поиска тяхната подкрепа за идентифицирането на различни групи деца. Това може да се направи, като от пет различни НПО се поиска всяка от тях да организира среща на фокус група деца (напр. НПО, които работят със специфични групи деца, като деца с увреждания, деца мигранти, деца, търсещи убежище, деца от системата на детско правосъдие, деца от институции и др.). Целта е да се гарантира, че в консултациите ще участват различни групи уязвими деца. Фасилитатор(и) Фокус групите трябва да бъдат подготвени от професионален(-ни) фасилитатор(и) с опит в работата с деца, който да бъде информиран за процеса и за съдържанието на Инструмента за оценка на участието на деца.	Националните власти

График	Действие	Отговорност
9 месеца		
	Подготовката на фасилитатора(ите) ще включва: ▶ Запознаване с Инструмента, с Препоръката и с пилотния процес. Разучаване на индикаторите, по които ще се провеждат консултации с децата (№№ 3,5,7,8 и 9) (приблизително време за работа половин ден) ▶ Подготвяне на консултациите във фокус групите: съставяне на програма, осигуряване на достатъчно почивки и стимулатори и гарантиране, че ще бъдат дискутирани основните въпроси. Това може да се направи по много начини: групови дискусии, дискусии „световно кафене“, театрални и ролеви игри, творческа работа и др. (приблизително време за работа половин ден). ▶ Провеждане на срещата на фокус групата (приблизително време за работа 1 ден) ▶ Доклад от консултациите във фокус групата (приблизително време за работа 2 дни)	

3. Заключителна фаза и оценка

Резултатът от процеса на оценка на участието на деца представлява национален доклад за участието на деца. Този доклад включва намерените данни и оценка (0-3) за всеки индикатор, както и установените пропуски и предизвикателства за всеки индикатор. Докладът съдържа оценка на изходното ниво и преценка на състоянието на участието на деца в съответната страна, включително препоръки и план за действие за бъдещи подобрения.

График	Действие	Отговорност
2 месеца		
До края на месец 10	Събиране на национални данни Националните власти отговарят за координация на събирането на информация, данни и резултати от консултациите с различните заинтересовани страни, включително резултатите от консултациите с фокус групите от деца (описани от фасилитаторите) и резултатите от консултациите с възрастни заинтересовани страни. Всички събрани отчети и информация трябва да бъдат изпратени на националния консултант.	Националните власти и националният консултант
Месец 11-12	Национален доклад Националният консултант събира цялата информация и отчети от държавата членка и съставя национален доклад.	Националният консултант
Месец 12	Среща за оценка В края на процеса на оценка националните власти организират среща за оценка с участието на всички заинтересовани страни, включени в процеса. Целта на тази среща е представяне на националния доклад, обсъждане на основните резултати и предложения за следващи действия. На децата, които са участвали във фокус групите, следва да бъде предоставена обратна връзка относно резултатите от процеса на оценка посредством фасилитаторите или училищата и НПО, които са съдействали за организирането на фокус групите.	Националните власти, националният консултант

Програма

„Гарантиране на правото на децата да участват във всички области на живота и измерване на напредъка в насърчаването на участието на деца”

Инструмент на Съвета на Европа за оценка на участието на деца

Проект на програма

- 9.30 **Откриване и приветствие**
Представител на националното министерство/орган
Отдел „Права на детето”, Съвет на Европа
- 9.45 **Представяне на участниците**
- 10.05 **Право на участие на децата: Въведение в процеса на оценка на участието на деца**
Представяне на значението на Член 12 КПДООН и Общ коментар № 12 относно правото на участие на децата.
Представяне на работата на Съвета на Европа, свързана с участието на деца, включително трите проучвания на политики, изготвянето на Препоръка (2012)² относно участието на деца и млади хора
Въпроси и отговори
- 10.45 **Представяне на актуалното състояние на участието на деца в държавата членка**
- 11.15 Кафе пауза
- 11.30 **Влиянието на децата, участващи при вземането на решения: два казуса, базирани на доказателства**
— европейски казус
— глобален казус
- 12.00 **Интерактивна сесия относно участието на деца**
Групови дискусии как различни групи деца да бъдат включени при вземането на решения
- 12.30 Обяд
- 13.30 **Инструмент на Съвета на Европа за оценка на участието на деца и пилотен процес на Инструмента**
Въведение в Инструмента за оценка на участието на деца
Представяне на процеса на прилагане на Инструмента и включване на различни заинтересовани страни, включително деца и млади хора
Документи по темата: Инструмент за оценка на участието на деца, Пътна карта, Анотация, включване на деца във фокус групи
- 14.15 **Дискусии в работните групи относно индикаторите на Инструмента за оценка на участието на деца и процеса на консултации**
*Целта на тази сесия е да запознае участниците с индикаторите и да постави основата на процеса на консултации в **страната**. Участниците се разделят на групи, за да може всеки един от тях да вземе участие в обсъждането на индикаторите, които са относими към сферата им на работа и опит. Участниците имат възможност да задават въпроси за използването и приложението на различните индикатори в контекста на съответните **страна**.*
- 15.15 Кафе пауза
- 15.30 **Обратна връзка за резултатите от работните групи, последващи действия и заключения**
- 16.30 **Закриване на срещата**

Съветът на Европа е водещата организация по права на човека на континента. Той включва 47 държави членки, 28 от които са членки на Европейския съюз. Всички държави членки на Съвета на Европа са подписали Европейската конвенция за защита правата на човека и основните свободи, предназначена за защита на правата на човека, демокрацията и върховенството на закона. Европейският съд по правата на човека осъществява надзор по изпълнение на Конвенцията в държавите членки.

Класификация		ОПИТ ЗА МОДЕЛИРАНЕ НА ДЕТСКОТО УЧАСТИЕ										СЛАБОСТИ				НЕОБХОДИМ РЕСУРС	ПРИМЕРНИ ПРИЛОЖЕНИЯ	ИНДИКАТОР ЗА УСПЕХ
		ЗА ДЕТЕТО				ПОЛОЖИТЕЛНИ/СИЛНИ СТРАНИ ЗА УЧЕНИКА			ЗА УЧИЛИЩЕТО	ЗА ДИРЕКТОРА	ЗА УЧИТЕЛЯ							
		до 9 г.	до 13 г.	до 15 г.	до 18 г.	начален етап	прогимнази ален етап	гимназиален етап										
географски обхват	международни																	
	национални																	
	регионални																	
	местни																	
възраст	общностни																	
	училищна възраст																	
	предучилищна възраст																	
подкрепяща среща	училищни																	
	общински																	
	бизнес																	
	общностни																	
област на прилагане	за законодателни решения																	
	за възпитателна дейност (в училище)																	
	за дейности на местно ниво																	
	за неформално образование																	
	за развитие на иновативни програми																	
степен на времева ангажираност	еднократно																	
	периодично																	
	системно																	
въздействие	публични/формални																	
	неформални																	
обхват на участие	групови																	
	индивидуални																	

БИБЛИОГРАФИЯ

1. Ариес, Филип, 1962, Векът на детството
2. Алексиева, Е., 2019. Предговор към второ допълнено издание на „Детето на XXI век и предизвикателствата пред професионалистите от XX век“, 2019, ISBN 978-954-463-215-1
3. Большой толковый социологический словарь. Том 2, 1999
4. Веснин, В. (2014). Теория организации и организационного поведения. Изд "Проспект", М.
5. Вълчев, Румен; Станкова, Маргарита; Ученическо самоуправление. Сборник; център Отворено образование, 1999
6. Вътов, Даниел; Системи за управление на работни процеси, Институт по информационни технологии – БАН;
<http://www.iit.bas.bg/esf/docs/publications/Daniel-refetat.pdf>
7. Гласовите на децата - проучване на мнението на децата и младежите в България, 2017, УНИЦЕФ, <https://www.unicef.org/bulgaria/media/2691/file>
8. Гюрова, В. За човешките и детските права и условията, които ги правят реалност в сектора на образованието, сп. Педагогика, книжка 1, 2012
9. де Боно, Э., 2008. Генератор креативных идей. СПб.: Изд. Питер
10. Дюи, Д. (1946). Демокрация и образование. Въведение във философията на образованието. Изд. Дирекция на народната култура. С.
11. Желязкова, Таня. Информалното учене – неизвестно за известното, сб. „Съвременното училище и квалификацията на учителите“, СУ, 2016
12. Закон за борба срещу противообществените прояви на малолетните и непълнолетните, обн. ДВ. бр. 13 1958 г., изм. ДВ бр. 24 от 2019 г.
13. Закон за закрила на детето, Обн. ДВ. бр. 48 от 2000 г., изм. и доп. ДВ. бр. 24 от 2019 г.
14. Закон за здравето, обн. ДВ бр. 70 от 2004 г., изм. ДВ бр. 24 от 2019 г.
15. Закон за нормативните актове, Обн. ДВ. бр. 27 от 3 Април 1973 г., изм. ДВ. бр. 65 от 21 Юли 1995 г., доп. ДВ. бр. 55 от 17 Юни 2003 г., изм. ДВ. бр. 46 от 12 Юни 2007 г., изм. и доп. ДВ. бр. 34 от 3 Май 2016 г.
16. Закон за предучилищното и училищното образование. - ДВ, бр. 79, 2015, изм. бр. 58 от 2017 г.

17. Иванов, П. (2012) Когнитивна психология, Университетско издателство „Паисий Хилендарски”, Пловдив
18. Калабихина И. Е., Ионцева С.В, Козлов В. А. (2010). Анализ моделей участия детей в процессах принятия решений по вопросам, затрагивающим интересы ребенка (на примере российских городов, присоединившихся к инициативе ЮНИСЕФ „Города, доброжелательные к детям”), М.: ЮНИСЕФ.
19. Карузо, У., Осигуряване на достъп до права за ромите и чергарските народи (Ръководство за адвокати, защитаващи роми и чергари), Съвет на Европа, 2016
20. Кодекс на труда, обн. ДВ бр. 26 от 1986 г., изм. и доп. ДВ бр. 92 от 2018 г.
21. Кон, Игорь Семенович, 2003. Ребенок и общество. Academia.
22. Конвенция за правата на детето, Ратифицирана с Решение на Великото Народно събрание от 11 април 1991 г., публикувано в ДВ, бр. 32 от 1991 г., обн. ДВ, бр. 55 от 12 юли 1991 г. В сила за България от 3 юли 1991 г.
23. Кънева, О., Детето на XXI век и предизвикателствата пред професионалистите от XX век, УИ “Паисий Хилендарски”, 2017
24. Кънева, О., Детето пациент или пациентът дете, сп. “Практическа педиатрия”, август 2017
25. Кънева, О., Детето на XXI век и предизвикателствата пред професионалистите от XX век, 2019, ISBN 978-954-463-215-1
26. Лулански, Пано; Конституиращи елементи в научноизследователския процес; сп. Икономически алтернативи, бр. 2, 2012
27. Международна организация по труда (2002), SCREAM спрете детския труд, Международно бюро по труда Женева
28. МОН, Ученическото самоуправление – пътеводител; Аз-буки, 2018
29. НАРЕДБА № 13 от 21.09.2016 г. за гражданското, здравното, екологичното и интеркултурното образование. - ДВ, бр. 80, 2016
30. Национална програма за закрила на детето 2016,
31. Национална програма за закрила на детето 2017,
32. Национална програма за закрила на детето 2018
33. Национална стратегия за детето 2008 - 2018, Издадена от Народното събрание, Приета с Решение за приемане на Национална стратегия за детето 2008 - 2018 г., обн. ДВ. бр.14 от 12 Февруари 2008 г.
34. Националната програма за превенция и защита от домашно насилие 2017-2020 г.

35. Николова, Н., 2018. Аналитична философия на образованието–история, методи и перспективи. Философия, 27(2), стр. 191-202.
36. Официален вестник на Европейския съюз
37. Парихина, В., Т. Федоренко, Е. Ю. Шацкая. (2014). Теория организации, Изд. „Кнорус”, М.
38. Петрова, В., 2018, Мотивацията – двигателят на успешния екип, Център за международно дистанционно обучение, https://www.onlinekursove.bg/blog-post/?blog_id=378
39. Правата на децата през собственият им поглед - Европейска комисия, Дирекция Правосъдие 2011 г.
40. Президент на Република България, Годишник 2016, София 2016
41. Радев, Н. 2015. Социален капитал и бюджет на времето. Велико Търново: Изд. Фабер
42. Радев, Н. (2015) Социален капитал: опит за дефиниция и за измерване. „ИКОНОМИЧЕСКА СОЦИОЛОГИЯ 4.0“ – сборник доклади от юбилейна научна конференция, посветена на 40-ата годишнина от създаването на катедра „Икономическа социология“, УНСС
43. Радев, Пл., Ал. Александрова. (2014). Мениджмънт на училището като организация, Изд. Изкуства, С.
44. Радев, Пл. Ал. Александрова. (2009) . Философия на образованието, Изд. Фабер, В. Търново
45. Речник по психология. (1989). Изд. „Наука и изкуство”. С.
46. Семейен кодекс, обн. ДВ бр. 47, 2009 г., последно изменение ДВ бр. 24, 2019 г.
47. Софронов, И.И. and Вихарева, Т.В., 2015. Особенности нетрадиционной школы саммерхилл. Рецензенты: Бекназаров Рахым Агибаевич, д-р ист. наук, профессор, р.41.
48. Станева, Д., 2005. Сп. Икономическа мисъл 6/2005, Българска академия на науките
49. Теофилова, М., 2017. Движение за дидактично художество – утопия или бъдещето на училището, сп. Визуални изследвания 1/2017, с. 45-51
50. Терминологический ювенологический словарь, 2005
51. Тодорова, В. (1997) Конвенцията за правата на детето и българското законодателство (сравнителен анализ). Сп. Правата на човека, 1/1997 г.

52. Тодорова-Колева, М.П., Херман Лийтц и Немските възпитателни домове интернати—минало и настояще, 2016
53. Тойнби, А., Изследване на историята Том 3, Издателска къща „Христо Ботев“, София, 1995, ISBN 954-445-371-7
54. Томаселло, М., 2017. Истоки человеческого общения. Litres
55. Указ № 883 от 24.04.1974 г. за прилагане на закона за нормативните актове, обн. ДВ. бр. 39 от 21 Май 1974 г., доп. ДВ. бр. 7 от 24 Януари 1978 г., доп. ДВ. бр. 57 от 22 Юли 1980 г., изм. ДВ. бр. 46 от 12 Юни 2007 г.
56. Факултативен протокол към Конвенцията за правата на детето относно процедура за разглеждане на молби, ООН
57. Харта за детско участие. ДАЗД, 2015 <https://sacp.government.bg/bg/za-deca/harta-za-detsko-uchastie/>
58. Харта на основните права на Европейския съюз, (2016/С 202/02), Официален вестник на ЕС, 2016
59. Шилз, Э., 2000. Теория массового общества. Человек: Образ и сущность. Гуманитарные аспекты
60. Янкулова, Р. Правата на децата и мястото им в българския конституционен модел - сп. Правна мисъл, № 2, 2015.
61. Ясперсен, К. (2014) Здрави и невредими: какво могат да направят държавите, за да гарантират зачитането на най-добрия интерес на непридружените и разделени от семействата си деца в европа, ВКБООН и УНИЦЕФ

BIBLIOGRAPHY

1. AFT On Campus May–June 2013: 2. Academic One File, The parent factor: how parents view their school-aged children's options for college, Web. 26 July 2013
2. Alanen, L. and Mayall, B. (Eds.), 2001: *Conceptualizing Child-adult Relations*, London
3. Alparone, Francesca Romana, and Antonella Rissotto. 2001. Children's citizenship and participation models: Participation in planning urban spaces and children's councils. *Journal of Community & Applied Social Psychology* 11(6).
4. Amsden, Jackie, *Municipal Child and Youth Councils in France*, THE STUDENTS COMMISSION, https://archives.studentscommission.ca/pdf/YC_France_press_e.pdf , 2007
5. Alderson, P., 2009. 7 Younger children's individual participation in 'all matters affecting the child'. *A Handbook of Children and Young People's Participation*, p.88.
6. Archard, D. (1993, 2004) *Children: Rights and Childhood*, London: Routledge.
7. Arnstein, S. (1969) 'Eight Rungs on the Ladder of Citizen Participation', *Journal of the American Institute of Planners* 35 (4), 216–224.
8. Association of Social Anthropologists of the UK and Commonwealth, *Ethical Guidelines for Good Research Practice*, UK, 1999.
9. Ausyouth, *Good Practice in Youth Development: A framework of principles*, a discussion document, Ausyouth, Adelaide, 2001.
10. Bachrach, P. and Baratz, M. (1970) *Power and Poverty: Theory and Practice*, New York: Oxford University Press.
11. Badham, B. (2004) 'Participation—for a Change: Disabled Young People Lead the Way', *Children and Society* 18(2), 143–154.
12. Badham, B. and Wade (2005) *Hear by Right* (2nd edition), London: National Youth Agency.
13. Banks, S. (2000) *Report to The National Youth Agency on Ethics in Youth Work*, Durham, Community and Youth Work Studies Unit, University of Durham.
14. Bartlett, S., 1999. Children's experience of the physical environment in poor urban settlements and the implications for policy, planning and practice. *Environment and Urbanization*, 11(2), pp.63-74.

15. Bartlett S., Hart R., Satterthwaite D., De la Barra x., Missair A. (1999), *Cities for Children: Children's Rights, Poverty and Urban Management*, London, Earthscan.
16. Bass, L. (Ed.) (2005): *Sociological Studies of Children and Youth*, Vol. 10, Amsterdam
17. Begg, I. (2004) 'Participation Rights in Norway' in Crimmens, D. and West, A. (eds) *Having Their Say: Young People and Participation: European Experiences*, Lyme Regis: Russell House.
18. Bourdieu, P. (1991) *Language and Symbolic Power*, Cambridge: Polity.
19. Bourdieu, P. (1992) *The Logic of Practice*, Cambridge: Polity.
20. Boyden, Jo, 'Conducting Research with War-Affected and Displaced Children in Rethinking Childhood: Perspectives on children's rights, Special issue of Cultural Survival Quarterly, Issue 24.2, Cambridge, MA, 2000.
21. Brandreth, Gyles Daubeney & Henry, Sally Karen. Bedales Society, 1967
22. Breitbart, Myrna Margulies. 1995. Banners for the street: Reclaiming space and designing change with urban youth. *Journal of Planning Education and Research* 15.
23. Brennan, S. and Noggle, R. (1997). The Moral Status of Children: Children's Rights, Parents' Rights, and Family Justice, *Social Theory and Practice*, 23
24. Buehler-Niederberger, D. (1998): The Separative View. Is there any Scientific Approach to Children. in D.K. Behera (Ed.), *Children and Childhood in our Contemporary Societies*. Delhi: Kamla-Raj Enterprises
25. Burrell, G. and Morgan, G. (1979) *Sociological Paradigms and Organisational Analysis*, London: Heinemann.
26. Butler, B. and Wharton-Fields, D., *Finding Common Agendas: How young people are being engaged in community change efforts*, Community and Youth Development Series, Vol. \$, Forum for youth investment, International Youth Foundation, ISBN 1-931902-04-6, Baltimore, MD, USA, 2001
27. Cairns, L. and Brannen, M. (2005) 'Promoting the Human Rights of Children and Young People: the "Investing in Children" Experience', *Adoption and Fostering* 29 (1), 78–87.
28. Chawla L. (2004) *Growing Up in an Urbanizing World*, *Journal of Urban Affairs*, Volume 26, Issue 4
29. *Child and youth participation in Finland - A Council of Europe policy review*, Council of Europe, 2011

30. Child and youth participation in the Republic of Moldova - A Council of Europe policy review, Council of Europe, 2013
31. Child and youth participation in the Slovak Republic - A Council of Europe policy review, Council of Europe, 2012
32. Child Participation Assessment Tool - Council of Europe, 2016
<https://rm.coe.int/16806482d9>
33. Children and Young People's Unit, Learning to Listen: Core principles for the involvement of children and young people, Department of Education and Skills, Children and Young People's Unit, UK, 2003.
34. Christensen P., O'Brien M. (2003), Children in the City: Home, Neighbourhood and Community, London, Routledge.
35. Cleaver, F. (2001) 'Institutions, Agency and the Limitations of Participatory Approaches to Development' in Cooke, B. and Kothari, U. (eds) Participation: The New Tyranny?, London: Zed Books.
36. Cockburn, T. (2005) 'Children's Participation in Social Policy: Inclusion, Chimera or Authenticity?', Social Policy and Society, 4(2), 109–119.
37. Competences for Democratic Culture (Living together as equals in culturally diverse democratic societies), Council of Europe, 2016
38. Commission study evaluating legislation, policy and practice on child participation in EU28: Final report - Children and young people's summary - Research summary - Resource catalogue - Reports for each of the 28 Member States
39. Complementary information for REC-RDAP-CHIL-AG-2016 and REC-RCHI-PROF-AG-2016, published on 22.6.2016; EUROPEAN COMMISSION; Version 1.0 10 August 2016
40. Concerned for Working Children, Bhima Sangha and the Makkala Panchayats: Chroniclers of our own histories, Bhima Sangha and the Makkala Panchayats together with CWC, Bangalore, India, 2003
41. Corsaro, William. (2005). The Sociology of Childhood. Thousand Oaks, CA: Pine Forge Press.
42. Correiro, M.A. (1996) Tolerance and Respect for Our Children: A Judicial Philosophy, Journal of Law and Policy, Volume 5, Issue 1
43. Couzens, M., Mtengeti, K. (2012) Creating Space for Child Participation in Local Governance in Tanzania: Save the Children and Children's Councils, Research on Poverty Alleviation No. 27, www.repoa.or.tz

44. Cultivating Children's Participation 2008 -
<https://resourcecentre.savethechildren.net/sites/default/files/documents/1794.pdf>
45. Cussianovich, Alejandro and Marquez, Maria A.: Towards a Protagonist Participation of Boys, Girls and Teenagers, Save the Children Regional Office Sweden, Lima, 2002
46. Cutler, D., Taking the Initiative: Promoting young people's involvement in public decision making in the USA, Carnegie Young People Initiative, UK, 2002
47. Cutler, David, Standard! Organizational standards and young people's participation in public decision making, Carnegie Young People Initiative, London, 2003.
48. Daly, W. (2004) 'SPLAT: a Model of Young People's Participation that Moves Beyond the Rhetoric to Empowerment', *Children Australia* 29(4), 20–26.
49. Dao, H.T. (1989), "ILO Standards for the Protection of Children", *Nordic Journal of International Law*
50. Davies, B. (1996) „At your service?’ *Young People Now*
51. Dawkins, R. and Cornwell, E. (2003) 'Dodgy Frontal Lobes, y'dig? The Brain Just isn't Ready to Vote at 16', *The Guardian* (13th December).
52. de Winter, M. (1997) *Children as Fellow Citizens: Participation and Commitment*, Oxford and New York: Radcliffe Medical Press.
53. Declaration of Principles of Tolerance (1995) http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13175&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html
54. Dekleva, B. and Zorga, S. (2004) 'Children's Parliaments in Slovenia' in Crimmens, D. and West, A. (eds) *Having Their Say: Young People and Participation: European Experiences*, Lyme Regis: Russell House.
55. *Democracy and Human Rights: Start with Us*, Council of Europe (Council of Europe Charter on education for Democratic Citizenship and Human Rights Education), August 2012
56. Depaepe, M., Simon, F. and Gorp, A.V., 2003. The canonization of Ovide Decroly as a "saint" of the New Education. *History of Education Quarterly*, 43(2), pp.224-228.
57. Dewey, J., 1923. *Democracy and education: An introduction to the philosophy of education*. Macmillan
58. Dolan, P., 2012. Travelling through social support and youth civic action on a journey towards resilience. In *The social ecology of resilience* (pp. 357-366). Springer, New York, NY.
59. Edgar, Don & Patricia. (2008). *The New Child: in search of smarter grown-ups*, Wilkinson Publishing, Melbourne, Australia

60. every child's right to be heard - a resource guide on the un committee on the rights of the child general comment no.12; GERISON LANSDOWN, UNICEF & SAVE THE CHILDREN; 2011
61. Feinstein, C and O'Kane, C (2008) Cultivating Children's Participation, Save the children Sweden
62. Feinstein, C., Mehta, H., Lind, H., Lindblom, S., Cecchetti, R., McWilliam, C. Advocacy and Campaigning. 9 Child participation. The Open University.
63. FRA study (May 2015) Child-friendly justice – Perspectives and experiences of professionals on children's participation in civil and criminal judicial proceedings in 10 EU Member States
64. Francisco, Carolina, Standing Up for Ourselves! A study on the concepts and practices of young people's rights to participation, ECPAT International, Manila, 1999
65. Frank, K. (2006). The Potential of Youth Participation in Planning. Journal of Planning Literature 20 (4).
66. Franklin, B., 'Children's Political Rights' in The Rights of Children, Basil Blackwell, Oxford, 1986
67. Franklin, Barbara (1997) 'The Ladder of Participation in Matters Concerning Children' in Boyden, J. and Ennew, J. Children in Focus: a Manual for Participatory Research with Children, Stockholm: Grafisk Press.
68. Franklin, Bob (1986) 'Children's Political Rights' in Franklin, B. (ed) The Rights of Children. Blackwell.
69. Franklin, Bob (ed.), The New Handbook of Children's Rights, Routledge, 2005
70. Freire, P. (1972) Pedagogy of the Oppressed, Harmondsworth: Penguin.
71. Gal, Tali; Duramy, Benedetta; ; International Perspectives and Empirical Findings on Child Participation – from social exclusion to child-inclusive policies; Oxford university press, 2015
72. Geneva Declaration of the Rights of the Child, 1924
73. Guerra, E., 'Citizenship Knows No Age: Children's participation in the governance and municipal budget of Barra Mansa, Brazil' in Children, Youth and Environments, 15(2), 2002
74. Handbook on European law relating to the right of the child, EU Agency for Fundamental Rights, European Court of Human Rights, Council of Europe, 2015

75. Hart, R. (1992) *Children's Participation: From Tokenism To Citizenship*, Florence: UNICEF. International Child Development Centre
76. Hart, R. (1997) *Children's Participation: the Theory and Practice of Involving Young Citizens in Community Development and Environmental Care*, London: Earthscan.
77. Hart, R. and Lansdown, G. (2002) 'Changing World Opens Door to Children', CRIN Newsletter 16, 9–11.
78. Hill, M., Davis, J., Prout, A. and Tisdall, K. (2004) 'Moving the Participation Agenda Forward', *Children and Society* 18(2), 77–96.
79. Holt, J. (1974) *Escape from Childhood*, New York: E P Dutton.
80. Honneth, A. (1995) *The Struggle for Recognition: the Moral Grammar of Social Conflicts*, Cambridge: Polity.
81. Hossain, A., Marinova, D. (2004) *Values Education: A Foundation for Sustainability*, Teaching and Learning Forum
82. Howland, Lydia and Matthew Bethnell, *Logged Off? How ICT can connect young people and politics*, Demos, London, 2002
83. Human Rights and Children addressed at the 17th Informal ASEM Seminar- ASEM, 2017 http://www.asef.org/images/docs/Press%20Release%20-%2017th%20HRS%20Sofia-%20FINAL_4.pdf
84. ILO, *Child Labour: A textbook for University Students* (2004), ILO
85. Inclusion Europe - Hear our voices – participation of children with disabilities
86. Ireland, Department of Children and Youth Affairs, *National Strategy on Children and Young People's Participation in Decision-Making 2015-2020* (17 June 2015), p. 21-22.
<http://dcya.gov.ie/documents/playandrec/20150617NatStratParticipationReport.pdf>
87. Jans, M. (2004) *Children as Citizens: Towards a Contemporary Notion of Child Participation*, Norwegian Centre for Child Research, *Childhood* 11.1 (2004): 27-44, <http://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0907568204040182>
88. Jenks, Chris (2005): *Childhood* (2nd edition), New York
89. Jespersen, C. (2014) *Safe and Sound: What States can do to ensure respect for the best interests of unaccompanied and separated children in Europe*, UNHCR & UNICEF
90. Kaneva, Ophelia; *The agents of public change – policies of international organizations regarding the participation of children in decision-making process*; Plovdiv university Paisii Hilendarski, ISSN 2603-3577, Issue 2, 07.2018

91. Kastenholz, H., Erdmann, K.H. (2010) Education for Responsibility within the Framework of UNESCO, *The Journal of Environmental Education*, Volume 25, Issue 2
92. Kirby, P. (2002) (with Bryson, S.) *Measuring The Magic? Evaluating and Researching Young People's Participation in Public Decision Making*, London: Carnegie Young People Initiative.
93. Kirby, P. Laws, S. and Pettit, B. (2004) *Assessing the Impact of Children's Participation: a Discussion Paper Towards a New Study*. Discussion Paper for Save the Children Alliance. Lansdown, G. (2001) *Promoting Children's Participation in Democratic Decision-Making*, Italy: UNICEF Innocenti Research Centre.
94. Kirby, P., Lanyon, C., Cronin, K. and Sinclair, R. (2003) *Building a Culture of Participation: Involving Children and Young People in Policy, Service Planning, Delivery and Evaluation (Research Report)*, London: Department for Education and Skills.
95. Koller, D. (2017) 'Kids need to talk too': inclusive practices for children's healthcare education and participation, *Clinical Nursing Journal*, Volume 26, Issue 17-18
96. Kydd, A. (2000). Trust, reassurance, and cooperation. *International Organization*, 54 (2), pp.325-357.
97. Lansdown, G. *Every Child's Right to be Heard. A Resource Guide on the UN Committee on the Rights of the Child General Comment No.12*, Save the Children, 2011 http://www.savethechildren.org.uk/sites/default/files/docs/Every-Childs-Right-to-be-heard_0.pdf
98. Lansdown, G. *Promoting children's participation in democratic decision-making*, UNICEF, 2001
99. Lansdown, Gerison. (2002). *The participation of children. Changing Childhoods: Local and Global*. by Montgomery, Heather, Rachel Burr, Martin Woodhead (eds.). The Open University and John Wiley & Sons, Milton Keynes, UK.
100. Lehmann, E. L. (1950). Some Principles of the Theory of Testing Hypotheses, *Annals of Mathematical Statistics* 21 (1)
101. Liefwaard, T., Doek, JE (2015) *Litigating the Rights of the Child: The UN Convention on the Rights of the Child in Domestic and International Jurisprudence*, Springer Dordrecht Heidelberg New York London
102. Lorenzo, Ray. (1997). Case study on children designing the future in a disadvantaged rural setting, Aspromonte, Italy. In *Children's participation: The theory*

and practice of involving young citizens in community development and environmental care, by Roger A. Hart, London: Earthscan.

- 103.** Lundy, Laura (2007) "Voice" is not enough: conceptualising Article 12 of the United Nations Convention on the Rights of the Child, *British Educational Research Journal*, 33:6, 927- 942
- 104.** Lundy, Laura; Model of Participation and Lundy Voice Model Checklist: http://ec.europa.eu/justice/fundamental-rights/files/lundy_model_child_participation.pdf
- 105.** Malfrid, Flekkøy G. and Kaufman, Natalie H.: *The Participation Rights of the Child: Rights and responsibilities in family and society*. Children in Charge Series 4, 1997
- 106.** Massie J. L. (1964). *Essentials of Management*, Prentice Hall
- 107.** Marshall, T. (1950) *Citizenship and Social Class and Other Essays*, Cambridge: University Press.
- 108.** Matthews, H. (2003) 'Children and Regeneration: Setting an Agenda for Community Participation and Integration', *Children and Society* 17(4), 264–276.
- 109.** miyaichi.up.seesaa.net/image/CFS_Executive_Summary_V2r.pdf
- 110.** Miller, J., *Never too young: How young children can take responsibility and make decisions*, National Earlyyears Network/Save the Children, London, 1997
- 111.** Mohamed A. Inca and Wendy Wheeler, *Broadening the Bounds of Youth Development: Youth as engaged citizens*, Innovation Center for Community and Youth Development and the Ford Foundation, MD, 2001
- 112.** Molloy, D., Clarissa W. and Nicola Hosfield, *Understanding Youth Participation in Local Government: A qualitative study*, DTLR and the National Centre for Social Research, 2002
- 113.** *Monitoring places where children are deprived of liberty, Practical Guide*, Defence for Children International (Belgium), 2016
- 114.** Morrow V. (2001) 'Young People's Explanations and Experiences of Social Exclusion: Retrieving Bourdieu's Concept of Social Capital', *International Journal of Sociology and Social Policy* 21(4–6), 37–63.
- 115.** Morrow, Virginia, 'The Ethics of Social Research with Children', Paper presented at CRED, University of Western England, UK, 2003.

116. Mosse, D. (2001) ‘“People’s Knowledge, Participation and Patronage: Operations and Representations in Rural Development’ in Cooke, B. and Kothari, U. (eds) *Participation: The New Tyranny?*, London: Zed Books.
117. Nallari, Anupama. "Louise Chawla (2002), Growing up in an Urbanizing World. Paris, Londres, UNESCO/Earthscan." *Carnets de géographes* 3 (2011).
118. National Association of Social Workers, *NASW Standards for the Practice of Social Work with Adolescents*, NASW, Washington D.C, 2003.
119. Nesi, G., Nogler, L., Pertile, M. (2007) *Child Labour in a Globalized World: A Legal Analysis of ILO Action*, Trento/New York
120. NSW Commission for Children and Young People, ‘Research and resources on children’s participation’, in *Taking Participation Seriously*, New South Wales Commission for Children and Young People, Australia, 2015
121. O’Kane, C. (2003) ‘Street and Working Children’s Participation in Programming for their Rights’, *Children, Youth and Environments* 13(1), 153–179. Retrieved 25/04/2007 from <http://www.colorado.edu/journals/cye/>.
122. O’Kane, Claire, ‘Responding to Key Challenges and Ethical Issues’ in *Children and Young People as Citizens: Partners for social change*, Book 2, *Learning From Experience*, Save the Children Alliance, South and Central Asia Region, Kathmandu, 2004
123. O’Kane, Claire, *Children and Young People as Citizens: Partners for social change*, Save the Children Alliance, South and Central Asia, Kathmandu, 2003
124. O’Reilly, M., Dogra, N., *Interviewing children and young people for research*, 2017, ISBN 978-1-4739-1453-7
125. Oldman, D. (1994) ‘Adult-child Relations as Class Relations’ in Qvortrup, J., Bardy, M., Sgritta, G. and Wintersberger, H. (eds) *Childhood Matters: Social Theory, Practice and Politics*. Aldershot: Avebury.
126. Parigi, F. (2013). *Guidelines on children's Participations*, Andong, Cambodia
127. Parigi, F. (2015). *Guidelines on Children's Participation*. CIAI
128. Parkhurst, H., 2013. *Education on the Dalton plan*. Read Books Ltd.
129. Pateman, C. (1970) *Participation and Democratic Theory*, Cambridge: Cambridge University Press.
130. Pavlovic, Z. (2001) ‘Cross-cultural Study on the Rights of the Child in Slovenia: the First Ten Years’, *School Psychology International* 22(2), 130–151.

131. Pennock, J.R. (1979) *Democratic Political Theory*, Princeton: Princeton University Press.
132. Percy-Smith, B. (2005) “‘I’ve Had My Say, But Nothing’s Changed!’: Where to now? . . . Critical reflections on children’s participation’ Paper presented at Emerging issues in the Geographies of Children and Youth Conference, June 23–24, Brunel University, ‘From Consultation to Social Learning in Community Participation with Young People’, *Children, Youth and Environments* 16(2), 153–179. (Retrieved 25/04/2007 from <http://www.colorado.edu/journals/cye>)
133. Percy-Smith, Barry; Thomas, Nigel; *A Handbook of Children and Young People's Participation: Perspectives from Theory and Practice*; 2010
134. Prout, A. (2000) ‘Children’s Participation: Control and Self-realisation in British Late Modernity’, *Children and Society*, 14(4), 304–315.
135. Prout, A. (2004): *The Future of Childhood. Towards the Interdisciplinary Study of Children*, London.
136. Rajani, Rakesh, *The Political Participation of Children*, Harvard Center for Population and Development Studies, Cambridge, MA, 2000
137. Recommendation Rec(2006)1 of the Committee of Ministers to member states on the role of national youth councils in youth policy development
138. Recommendation No. R (97) 3 of the Committee of Ministers to member states on youth participation and the future of the civil society (Adopted by the Committee of Ministers on 4 February 1997, at the 583rd meeting of the Ministers' Deputies)
139. Recommendation Rec(2004)13 of the Committee of Ministers to member states on the participation of young people in local and regional life (Adopted by the Committee of Ministers on 17 November 2004, at the 904th meeting of the Ministers' Deputies)
140. Recommendation Rec(2006)14 of the Committee of Ministers to member states on citizenship and participation of young people in public life (Adopted by the Committee of Ministers on 25 October 2006 at the 978th meeting of the Ministers' Deputies)
141. Riepl, B. and Wintersberger H., *Political Participation of Youth Below Voting Age: Examples of European practice*, Eurosocal Report No. 66, European Center, Vienna, 1999
142. Rollin, Julika, *Youth Between Political Participation, Exclusion and Instrumentalisation*, Conference Proceedings Report, GTZ, Eschborn, Germany, 2000

143. Salvadori, Ilaria. (1997). Adragon in the neighborhood: City planning with children in Milan, Italy. *Social Justice* 24(3): 192—202. 65. Schwab, Michael. (1997). Sharing power: Participatory public health research with California teens. *Social Justice* 24 (30).
144. Sargeant, J., Harcourt, D., *Doing Ethical research with children*, 2012, ISBN-13: 978-0-33-524642-7
145. Save the Children, *Children and Participation: Research, monitoring and evaluation with children and young people*, Save the Children UK, London, 2002.
146. Save the Children, *Practice Standards in Children's Participation*, Save the Children Alliance, London, 2005.
147. Schaefer, M. T. (2011). *Bastard Culture! How User Participation Transforms Cultural Production*, Amsterdam, Amsterdam University Press
148. Schenk, Katie and Jan Williamson, *Ethical Approaches to Gathering Information from Children and Adolescents in International Settings: Guidelines and resources*, Population Council, New York, USA, 2005.
149. Schroer, William J. "Generations X, Y, Z and the others." *The Journal of the Household Goods Forwarders Association of America, Inc* 40 (2008): 9-11.
150. Shapiro, I. (2003) *The State of Democratic Theory*, Princeton: Princeton University Press
151. Shier, H. (2001) 'Pathways to Participation: Openings, Opportunities and Obligations', *Children and Society* 15(2), 107–117.
152. Silverman, D., Baker, C. and Keogh, J. (1998) 'The Case of the Silent Child: Advice -Giving and Advice-Reception in Parent-Teacher Interviews' in Hutchby, I. and Moran-Ellis, J. (eds) *Children and Social Competence: Arenas of Action*, London: Falmer.
153. Sinclair, R. (2004) 'Participation in Practice: Making it Meaningful, Effective and Sustainable', *Children and Society* 18(2), 106–118.
154. Sinclair, R. and Franklin, A. (2000) *A Quality Protects Research Briefing: Young People's Participation*, London: Department of Health.
155. Skelton, Tracey; *Children, Young People, UNICEF and Participation; Journal Children's Geographies; Volume 5, 2007 - Issue 1-2: Global Childhoods: Why Children? Why Now? Pp 165-181*
156. SOS Children's Villages activities on child and youth participation, SOS, <https://www.sos-childrensvillages.org/news/topics/youth-participation>

157. Speak, Suzanne. (2000). Children in urban regeneration: Foundations for sustainable participation. *Community Development Journal* 35 (1).
158. Stafford, A., Laybourn, A., Hill, M. and Walker, M. (2003) ‘‘Having a Say’: Children and Young People Talk About Consultation’, *Children and Society* 17(5), 361–373.
159. Stevens, O. (1982) *Children Talking Politics: Political Learning in Childhood*, Oxford: Martin Robertson.
160. Study on children's involvement in criminal, civil and administrative judicial proceedings in the 28 Member States of the EU, www.childreninjudicialproceedings.eu; Policy brief - Children's involvement in criminal, civil and administrative judicial proceedings (July 2015) EU Summary and 28 country reports
161. Study on children's involvement in criminal, civil and administrative judicial proceedings in the 28 Member States of the EU, www.childreninjudicialproceedings.eu; Summary of contextual overviews on children’s involvement in civil and administrative judicial proceedings in the 28 Member States of the European Union (May 2015)
162. Sutton, Sharon Egretta, and Susan P. Kemp. (2002). Children as partners in neighborhood placemaking: Lessons from intergenerational design charettes. *Journal of Environmental Psychology* 22.
163. Swepston, L. (2012) *A Comentary on the UN Convention on the Rights of the Child: Article 32 Protection from Economic Exploitation*, Martinus Nijhoff Publishers
164. Szaniawski, K. (1998). *Information and Decision-Making as Tools of Philosophy of Science. On Science, Inference, Information and Decision-Making*. University of Wrocław, Poland.
165. Terry, George R. (1982). *Principles of management. The Irwin series in management and the behavioral sciences*
166. The National Youth Agency (October 1999) *Ethics in Youth Work*, Leicester, The NYA
167. Therborn, G. (1993) ‘The Politics of Childhood: the Rights of Children in Modern Times’ in Castles, F. (ed) *Families of Nations: Patterns of Public Policy in Western Democracies*, Aldershot: Dartmouth.
168. Thoburn, J., Lewis, A. and Shemmings, D. (1995) *Paternalism or Partnership? Family Involvement in the Child Protection Process*. London: HMSO.

169. Thomas, N. (2000/2002) *Children, Family and the State: Decision-making and Child Participation*, London: Macmillan/Bristol: Policy Press.
170. Thomas, N. (2005) 'Interpreting Children's Needs: Contested Assumptions in the Provision of Welfare' in Goddard, J., McNamee, S., James, A. and James, A. (eds) *The Politics of Childhood: International Perspectives, Contemporary Developments*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
171. Tisdall, K. and Davis, J. (2004) 'Making a Difference? Bringing Children's and Young People's Views into Policy-making', *Children and Society* 18(2), 131–142.
172. Tomas, N. (2007). *Toward a Theory of Children's Participation*, *The international Journal of Children's Rights*
173. Tönnies, F., 1887. *Community and society: Gemeinschaft und gesellschaft* (CP Loomis, trans.). East Lansing, MI: Michigan State University
174. Treseder, P. (1997) *Empowering Children and Young People*, London: Children's Rights Office and Save the Children.
175. Tsyupak, I.M., 2016. *The Interpretation of the Pedagogical Innovations in Different Classifications*
176. UNESCO, 39 C/5 Programme and Budget 2018-2019
<http://unesdoc.unesco.org/images/0026/002616/261648e.pdf>
177. UNESCO, 77 C/4 Medium-term Strategy,
<http://unesdoc.unesco.org/images/0022/002278/227860e.pdf>
178. UNICEF, *Children Participating in Research, Monitoring and Evaluation: Ethics and your responsibilities as a manager*, Evaluation Technical Notes, UNICEF, New York, 2002
179. UN Committee on the rights of the child – General comment No 12 (2009) on the right of the child to be heard
180. Upadhyay, Junita, *Child and Youth Participation Resource Guide*, UNICEF East Asia and Pacific Regional Office, 2006
181. Vis, S.A., Strandbu, A., Holtan, A., Thomas, N. (2010) *Participation and health – a research review of child participation in planning and decision-making*, *Child and Family Social Work Magazine*, Volume 16, Issue 3
182. Vladimirova, K., Le Blanc, D. (2016) *Exploring Links Between Education and Sustainable Development Goals Through the Lens of UN Flagship Reports*, *Sustainable Development* Volume 24, Issue 4,
<https://onlinelibrary.wiley.com/doi/pdf/10.1002/sd.1626>

- 183.** Vroom, V.H. (1965). *Motivation in management*. American Foundation for Management Research.
- 184.** Wacquant, L. (2005) *Pierre Bourdieu and Democratic Politics: The Mystery of Ministry*, Cambridge: Polity.
- 185.** Wade, Harry and Bill, Badham, *Hear by Right: Standards for the active involvement of children and young people*, The National Youth Agency, UK, 2003
- 186.** Watras, J., *The New Education Fellowship and UNESCO's programme of fundamental education* (2011) *Pedagogica Historica - International Journal of the History of Education*, Volume 47, Issue 1-2
- 187.** West, A. (2004) 'Children and Participation: Meaning, Motives and Purpose' in Crimmens, D. and West, A. (eds) *Having Their Say: Young People and Participation: European Experiences*, Lyme Regis: Russell House.
- 188.** White, S. (2000), 'Depoliticising Development: the Uses and Abuses of Participation', in Eade, D. (ed) *Development, NGOs, and Civil Society*, Oxford: Oxfam.
- 189.** Williams, Emma, *Children's Participation and Policy Change in South Asia*, Childhood Poverty Research and Policy Centre (CHIP), Working Paper 6, CHIP, London, 2004
- 190.** Williamson, B. (2003) *The Grit in the Oyster: Final Report of the Evaluation of Investing in Children*, Durham: University of Durham.
- 191.** Willow, Carolyne, *Hear! Hear! Promoting Children and Young People's Democratic Participation in Local Government*, Local Government Information Unit and National Children's Bureau, ISBN 189795 725 4, London, 1997
- 192.** World Vision's *Principles and Guidelines for Child Participation*. (2012). World Vision International.
- 193.** Wyness, M., 'Children, Childhood and Political Participation: Case studies of young people's councils' in *The International Journal of Children's Rights*, 9, Kluwer Law International, 2001
- 194.** Wyness, M., Harrison, L. and Buchanan, I. (2004) 'Childhood, Politics and Ambiguity: Towards an Agenda for Children's Political Inclusion', *Sociology* 38(1), 81–99.
- 195.** Yamada, Y. (2015). *Child participation standards*. EDUCO.
- 196.** Young, I.M. (2000) *Inclusion and Democracy*, New York: Oxford University Press

WEB/INTERNET ИСТОЧНИЦИ/РЕСУРСИ

197. http://archive.boston.com/bostonglobe/editorial_opinion/oped/articles/2008/06/22/a_world_without_children/?page=full
198. http://www.childrights4all.eu/?page_id=114 - Inclusion Europe participation rights children with disabilities
199. <https://www.childhelplineinternational.org/child-helplines/story/dac2018-zimbabwe2/>
200. <https://www.cpdp.bg/?p=element&aid=32>
201. <https://www.coe.int/en/web/children/participation>
202. <https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/en/youthwiki>
203. <http://en.unicef.org.ni/prensa/80/>
204. <https://www.euronetworldwide.com/en/>
205. <http://eur-lex.europa.eu/collection/eu-law/legislation/recent.html>
206. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/HTML/?uri=CELEX:12016P/TXT&from=BG>
207. http://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/bg/FTU_1.1.5.pdf
208. <http://www.gli.government.bg>
209. <http://government.bg/cgi-bin/e-cms/vis/vis.pl?s=001&p=0228&g=>
210. <https://www.kidsandyouth.com/about/>
211. <http://mc.government.bg>
212. www.mvr.bg
213. www.mon.bg
214. <https://www.mfa.bg/embassies/usapr/news/13635>
215. <http://mpes.government.bg>
216. <https://www.namrb.org>
217. <http://nusbg.weebly.com>
218. <https://www.ombudsman.ie>
219. www.oph.fi
220. <http://www.participationworkerswales.org.uk/>
221. <http://peacetalks.net/>
222. <http://www.redcross.bg/news/view?nwid=23461>
223. www.sliven.bg
224. <http://www.slovenia.si/slovenia/state/parliament-the-national-assembly/>

225. http://www.ssiacymru.org.uk/home.php?page_id=4769
226. <http://thecommonwealth.org>
227. <https://thl.fi/web/thlfi-en>
228. <http://toshevo.org/g/>
229. <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/TOPICS/EXTSOCIALDEVELOPMENT/EXTPCENG/0,,menuPK:410312~pagePK:149018~piPK:149093~theSitePK:410306,00.html>
230. <http://worldslargestlesson.globalgoals.org/fr/>
231. <http://www.coe.int/children>
232. <http://www.coe.int/en/web/youth/adopted-texts>
233. <http://www.decabg.eu>
234. <http://www.democraticdialogue.com/DDpdfs/Maclure.ThirdWorld.pdf>
235. <http://www.eddev.eu/AttachmentsEdited/article-chld-prtcpn-eng22062018.pdf?cls=file>
236. http://www.ilo.org/global/about-the-ilo/newsroom/news/WCMS_597667/lang--en/index.htm
237. http://www.ipkl.gu.se/digitalAssets/1429/1429869_shier-et-al---how-cyp-influence-policy-makers.pdf
238. <http://www.nccp.org/topics/childpoverty.html>
239. http://www.preventionweb.net/files/3820_CHLDRR.pdf
240. <http://www.un.org/sustainabledevelopment>
241. <https://www.uhdb.nhs.uk>
242. https://www.unicef.org/eu/css/290517_Press_Release_-_Launch_EU_Group_of_Friends_-_UNICEF_.pdf
243. https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage_en/22017/Guidelines%20on%20the%20Promotion%20and%20Protection%20of%20the%20Rights%20of%20the%20Child
244. <https://issuu.com/muyamalta/docs/eleoandthebubbleplanet>
245. <https://sccchildrenleadtheway.com/2014/02/26/children-and-adolescents-consultation-post-2015-agenda/>
246. <https://www.childtrends.org/indicators/children-in-poverty/>
247. <https://www.norad.no/en/toolspublications/publications/ngo-evaluations/2011/study-about-municipal-investment-in-childhood-and-adolescence-in-the-period-2005-2008/>

- 248. <https://www.norad.no/en/toolspublications/publications/ngo-evaluations/2009/municipalization-of-childrens-rights-final-report/>
- 249. https://www.unicef.org/about/annualreport/files/Nicaragua_2015_COAR.pdf
- 250. https://www.unicef.org/publications/index_5598.html
- 251. www.nya.org.uk
- 252. www.who.int